

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANABİLİM DALI

**KÜRESELLEŞMENİN GELİR DAĞILIMI, YOKSULLUK
ÜZERİNE ETKİLERİ:
1980 SONRASI TÜRKİYE'DE İZLENEN VERGİ
POLİTİKALARI AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

İlknur AKTEPE

BURSA-2019

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANABİLİM DALI

**KÜRESELLEŞMENİN GELİR DAĞILIMI, YOKSULLUK
ÜZERİNE ETKİLERİ:**

**1980 SONRASI TÜRKİYE'DE İZLENEN VERGİ
POLİTİKALARI AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

İlknur AKTEPE

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Reyhan LEBA

BURSA-2019

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Maliye Anabilim Dalı'nda 701412006 numaralı İlknur AKTEPE 'nin hazırladığı “Küreselleşmenin Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerine Etkileri: 1980 Sonrası Türkiye’de İzlenen Vergi Politikaları Açısından Bir Değerlendirme ” konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı,/...../..... günü-..... saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Üye

.....

.....

Uludağ Üniversitesi

Uludağ Üniversitesi

Üye

Üye

...../...../.....

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih:12/11/2019

Tez Başlığı / Konusu: KÜRESELLEŞMENİN GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİLERİ: 1980 SONRASI TÜRKİYE'DE İZLENEN VERGİ POLİTİKALARI AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam x + 93 sayfalık kısmına ilişkin, 05/11/2019, tarihinde şahsım tarafından turnitin. adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 16'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: İLKNUR AKTEPE
Öğrenci No: 701412006
Anabilim Dalı: MALİYE ANABİLİM DALI
Programı: YÜKSEK LİSANS
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
(Adı, Soyad, Tarih)
Dr. Öğr. Üyesi Reyhan LEBA

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Küreselleşmenin Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerine Etkileri: 1980 Sonrası Türkiye’de İzlenen Vergi Politikaları Açısından Bir Değerlendirme” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı : İlknur AKTEPE

Öğrenci No : 701412006

Ana Bilim Dalı : Maliye

Programı : Mali-İktisat

Statüsü : Yüksek Lisans Tezi

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : İlknur AKTEPE
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Maliye
Bilim Dalı : Mali – İktisat
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : XIII-...
Mezuniyet Tarihi : .../.../2019
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Reyhan LEBA

KÜRESELLEŞMENİN GELİR DAĞILIMI, YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİLERİ:

1980 SONRASI TÜRKİYE'DE İZLENEN VERGİ POLİTİKALARI AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME

Küreselleşme süreci ekonomik gelişmenin nimetlerinin toplumsal sınıflar arasında adaletli paylaşılması noktasında bir takım ekonomik ve sosyal sorunları beraberinde getirmiştir. Küreselleşme ile meydana gelen yoksulluk ve gelir dağılımında eşitsizlik durumu, sadece gelişmekte olan ülkelerde değil tüm dünyada ciddi sorunlar arasında yer almaktadır. Bu çalışmada küreselleşme, gelir dağılımı ve yoksulluk kavramları ele alınacak ve küreselleşme sürecinde 1980 yılı sonrasında Türkiye'de izlenen vergi politikalarının gelir dağılımı ve yoksulluğa etkileri değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Küreselleşme, Gelir Dağılımı, Yoksulluk, Vergi Politikaları

ABSTRACT

Name and Surname : İlknur AKTEPE
Üniversity : Bursa Uludağ Üniversty
Institution : Social Sciences Institute
Field : Public Finance
Branch : Finance - Economics
Degree Awarded : Master
Page Number : xvii+108
Degree Date : .../.../20
Supervisor : Dr. Öğr. Üyesi Reyhan LEBA

THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON INCOME DISTRIBUTION AND POVERTY ISSUE: AFTER 1980 MONITORED TAX POLICIES IN TURKEY IN TERMS OF AN EVALUATION

The process of globalization has brought along a number of economic and social problems in the equitable sharing of the blessings of economic development among the social classes. Poverty caused by globalization and inequality in income distribution are among the serious problems not only in developing countries but also in the whole world. In this study, globalization, income distribution and poverty concepts will be discussed globalization and the tax policies implemented in Turkey after 1980 will be considered in the process of income distribution and poverty effects.

Key words: Globalization, Income Distribution, Poverty, Tax Policies

ÖNSÖZ

Günümüz dünyasında ülkeler küreselleşme çerçevesinde birbirlerine daha bağımlı hale geldikleri için ulus devletler artık eskisi gibi tek başına bazı kararları alamamaktadır. Nitekim bu durum, devletlerin ekonomiye müdahale ederken kullandığı maliye politikası araçlarına da yansımaktadır. Bu bağlamda, çalışmamızda küreselleşme sürecinde vergi politikalarının yoksulluk ve gelir dağılımına etkileri konusu ele alınmıştır.

Bu tez çalışmasının planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, değerlendirme ve yönlendirmeleri ile çalışmamı daha kaliteli bir hale getiren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Reyhan LEBA'ya teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Eğitim hayatım boyunca her aşamada arkamda olan ve desteklerini esirgemeyen Aileme de sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bursa, 2019

İlknur AKTEPE

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	4
T.C.....	4
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ.....	4
YEMİN METNİ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	viii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE KÜRESELLEŞME KAVRAMI VE ETKİLERİ	3
1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI.....	3
2. KÜRESELLEŞMENİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİM SÜRECİ.....	5
2.1.İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Küreselleşme	6
2.2.İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Küreselleşme	9
3. KÜRESELLEŞMEYE İVME KAZANDIRAN FAKTÖRLER.....	11
3.1. Teknolojik Gelişmeler	11
3.2.Ekonomik Gelişmeler	13
3.3.Siyasal Boyut	14
3.4.Sosyo- Kültürel Boyut	16

3.5.Çevresel Boyut.....	17
4. KÜRESELLEŞMEYE YÖNELİK GÖRÜŞLER.....	18
4.1. Küreselleşmeye Yönelik Olumlu Görüşler	18
4.2. Küreselleşmeye Yönelik Olumsuz Görüşler	21
5. KÜRESELLEŞMENİN ETKİLERİ.....	24
5.1. Küreselleşmenin Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerine Etkileri.....	24
5.2. Küreselleşmenin Vergi Sistemlerine Olan Etkileri	27
5.3. Küreselleşmenin Ekonomik Krizlere Olan Etkileri.....	28
5.4. Küreselleşmenin Kalkınma Üzerine Etkileri.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİLERİ.....	34
1. GELİR DAĞILIMI VE TEMEL KAVRAMLAR	34
1.1. Gelir Dağılımı Kavramı	34
1.2. Gelir Dağılımı Türleri.....	36
1.3. Gelir Dağılımı Ölçüm Yöntemleri.....	38
2. YOKSULLUK KAVRAMI VE YOKSULLUK ENDEKSLERİ	42
2.1. Yoksulluk Kavramı	42
2.2. Yoksulluk Endeksleri	44
3. KÜRESELLEŞMENİN GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİLERİ	45
3.1. Küreselleşmenin Gelişmiş Ülkelerde Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerine Etkileri	48
3.2. Küreselleşmenin Az Gelişmiş Ülkelerde Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerine Etkileri	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYEDE İZLENEN VERGİ	
POLİTİKALARININ GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİLERİ52	
1.	1980-2000 YILLARI ARASI TÜRKİYE’DE İZLENEN VERGİ POLİTİKALARI52
2.	2000 YILI SONRASI TÜRKİYE’DE İZLENEN VERGİ POLİTİKALARI56
3.	VERGİ POLİTİKALARININ GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUĞA ETKİLERİ ...62
3.1.	1980-2000 Yılları Arası Vergi Politikaları ile Gelir Dağılımı ve Yoksulluğu Etkileme Yolları65
3.2.	2000 Sonrası Vergi Politikaları ile Gelir Dağılımı ve Yoksulluğu Etkileme Yolları73
4.	KÜRESELLEŞMENİN TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİLERİNİN VERGİ POLİTİKALARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ87
	GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ90
	KAYNAKÇA94

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye ve OECD Ülkelerinde Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (Sosyal Güvenlik Yükümlülükleri Hariç) (1980-2000)	68
Tablo 2: Türkiye’de Hane Halkı Gelirinin %20’lik Dilimlere Göre Dağılımı(1987-1994)	70
Tablo 3: Türkiye’de Kent ve Kırsal Kesimde Gelir Dağılımı (%) (1987-1994).....	71
Tablo 4: Türkiye’de Mutlak Yoksulluk Oranları (%) (1987-1994)	72
Tablo 5: Türkiye ve OECD Ülkelerinde Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (Sosyal Güvenlik Yükümlülükleri Hariç) (2001-2017)	76
Tablo 6: Türkiye’de Hane Halkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı Oranı (2006-2017)	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Tablo 7: Türkiye’de Hane Halkı Kullanılabilir Gelire Göre P80/P20 Oranları(2006-2017).....	80
Tablo 8: Türkiye’de Hane Halkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı Yüzde 20’lik Gruplar İtibarıyla Gelirin Dağılımı (2006-2017)	81
Tablo 9: Türkiye’de Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları (2002-2015).....	84
Tablo 10: Türkiye’de Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı (2006-2013)	85
Tablo 11: Türkiye’de Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Hesaplanan Yoksulluk Sınırı, Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı Oranı (Medyan Değeri: %50) (2006-2017)	86
Tablo 12: Türkiye’de Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Hesaplanan Yoksulluk Sınırı, Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı, (Medyan Değeri: %60) (2006-2017).....	86

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Türkiye ve OECD Ülkelerinde Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (Sosyal Güvenlik Yükümlülükleri Hariç) (1980-2000)	69
Grafik 2: Türkiye’de Mutlak Yoksulluk Oranları (%) (1987-1994)	72
Grafik 3: Türkiye ve OECD Ülkelerinde Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (Sosyal Güvenlik Yükümlülükleri Hariç) (2001-2017)	77
Grafik 4: Türkiye’de Hane Halkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı (2006-2017)	79
Grafik 5: Türkiye’de Gelir Dağılımında P80/P20 Oranı (%) (2006-2017)	81

KISALTMALAR

- a.g.e.:** Adı geçen eser
a.g.m.: Adı geçen makale
a.g.t.: Adı geçen tez
AB: Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşmiş Milletler
IMF: Uluslar Arası Para Fonu
DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü'nün
WB: Dünya Bankası
GATT: Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
İLO: Uluslararası Çalışma Örgütü
GSMH: Gayrı Safı Milli Hâsıla
UNCTAD: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UN: Birleşmiş Milletler
OL: Eş Bölüşüm Doğrusu
TDK: Türk Dil Kurumuna
UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Program
İSTAT: İtalyan İstatistik Kurumu
KİT: Kamu İktisadi Teşebbüs
KDV: Katma Değer Vergisi
TL: Türk Lirası
İMKB: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
SPK: Sermaye Piyasası Kurulu
RTÜK: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
KKBG: Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelere
OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ÖTV: Özel Tüketim Vergisi
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
SGP: Satın Alma Gücü Paritesi

GİRİŞ

Ülkeler arasında sınırların kaldırılması temeline dayanan küreselleşme kavramı sadece ekonomik, siyasi alanda değil, sosyal ve kültürel alanlarda da bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılmasını ifade etmektedir. Küreselleşme, ekonomik büyüme ile gelen bir takım fırsat ve avantajların yanı sıra artan eşitsizlikleri, gelir dağılımında bozulmaları ve küresel yoksulluk kavramlarını da beraberinde getirmiştir. Böylece dünyada sosyal sorunlar artmakla kalmamış, derinleşmiştir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde başından beri gelir dağılımında bozukluklar var olurken küreselleşme ile bu durum daha da ileri boyuta ulaşmıştır. Bazı ülkelerde alt gelir gurubu ile üst gelir gurubu arasında var olması gereken orta kesim git gide erirken diğer ülkelerde gelirin dağılımı nispeten daha adaletlidir.

Gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksulluk Dünyada ve Türkiye’de en önemli sorunların başında yer almaktadır. Ülkeler, gelirin kişiler, gruplar ve üretim faktörleri arasında adil bir şekilde dağıtılması ve yoksulluğun azaltılması gibi temel konularda maliye politikalarına başvururlar. Maliye politikasının elindeki araçlardan biri olan vergiler, temelde devletin kamu harcamalarını finanse etmesinin yanında, ekonomik istikrarı sağlama, ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlama, kaynak ve gelir dağılımını düzenleme amaçları doğrultusunda da kullanılmaktadır. Bu bakımdan vergi politikalarında vergilemede adaleti sağlama, gelir dağılımı adaletsizliğini ortadan kaldırma ve yoksulluğu azaltma amacıyla aktif bir biçimde yararlanmak önemlidir. Bu noktada çalışmamın amacı, küreselleşme sürecinde izlenen vergi politikalarının Türkiye’de gelir dağılımı ve yoksulluk üzerindeki etkisini değerlendirmektir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, küreselleşme kavramına, küreselleşmenin ortaya çıkışı ve gelişim sürecine yer verildikten sonra, küreselleşmeye ivme kazandıran faktörler, küreselleşmeye yönelik olumlu ve olumsuz görüşler ile küreselleşmenin etkileri ele alınmaktadır. İkinci bölümde, küreselleşmenin gelir dağılımı ve yoksulluk üzerindeki etkileri, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından ayrı ayrı irdelenmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, Türkiye’de yoksulluk ve gelir dağılımı değerlendirilerek, izlenen vergi politikalarının bu konudaki rol üzerinde durulmuştur. Vergilerin gelir dağılımı ve yoksulluk üzerine etkileri 1980-

2000 yılları arası ve 2000 yılı sonrası dönemde incelenmektedir. Bu noktada, vergi politikalarının yoksulluk ve gelir dağılımına etkilerinin ne boyutta olduğunu görebilmek amacıyla belirli ekonomik, mali ve sosyal göstergelerden yararlanılarak ülke karşılaştırmalarına yer verilmiştir. Bu bağlamda OECD ve TÜİK verilerinden yararlanılmıştır. Son olarak, Türkiye’de 1980 yılı sonrası uygulanan vergi politikalarının gelir dağılımı ve yoksulluk üzerine etkilerinin genel bir değerlendirmesi yapılmaktadır.

Sonuç bölümünde, çalışmamızın bu aşamasına kadar elde ettiğimiz bulguların genel bir değerlendirmesi yapılarak, vergileme gelir dağılımı ve yoksulluk arasındaki sorunlu bulunan noktalara ilişkin çözüm önerileri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE KÜRESELLEŞME KAVRAMI VE ETKİLERİ

Bu çalışmanın ilk bölümünde genel olarak küreselleşme kavramına değinilmekte, küreselleşmenin ortaya çıkışı ve gelişim süreci tarihsel süreçte incelenmektedir.

1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI

İngilizcede “globalization” sözcüğünün karşılığı olarak dilimizde kullanılan küreselleşme 1980’li yıllardan sonra dilimizde sıkça kullanılmaya başlamıştır. Türk Dil Kurumu küreselleşmeyi “uluslararası düzlemde yaygınlaşmış iktisadi etkinliklerin işlevsel anlamda birbirlerine eklenmesi” olarak açıklamıştır¹. Uluslararası Para Fonu ise küreselleşmeyi teknolojinin hızlı bir biçimde geniş bir alana yayılması ile birlikte uluslar arası sermaye akışının oluşması sonrasında sınır ötesi ticaretin hacminin ve çeşitliliğinin artmasından kaynaklanan ülkelerin birbirine olan ekonomik bağımlılık hali olarak ifade etmektedir². Benzer bir tanımlama yapan Robert J. Holton ekonomik küreselleşmeyi çok uluslu şirketlerin egemen olduğu emek ve sermaye faktörlerinin hızlı bir şekilde yer değiştirdiği büyük bir pazar olarak belirtmektedir³. Stiglitz’ e göre ise küreselleşme; haberleşme ve ulaşım maliyetlerinin azalması nedeniyle bireylerin mal, hizmet, sermaye ve bilgiye kolay bir biçimde ulaşması kısacası ülkelerin ve insanların daha kolay biçimde entegre olmasıdır⁴. Küreselleşme mal ve hizmetlerin yanında, finansal hareketlerin, düşüncelerin, bilginin ve kültürün hızlı ve sürekli bir şekilde ulus aşırı şekilde hareket etmesi olarak tanımlamaktadır⁵. Benzer şekilde Paul ve Grahame da küreselleşme olgusunu dünya ölçeğinde ekonomilerin sınır tanımadığı ve

¹ TDK, İktisat Terimleri Sözlüğü.

² A., Breitenfellener, "Global Unionism: A Potantial Player", *ILR*, Vol 136, Num: 4, 1997, p. 17.

³ Robert J. Holton, *Globalization and the Nation- State*, macmillan press, 1998, p.1.

⁴ Joseph E. Stiglitz, A Globalização E Seus Malefícios. 1ª edição ,*Globalization And Its Discontents* W.W. Norton, 2002282p.capadura:978:0393051247, s. 191, http://www.institutojatobas.org.br/mkt/top50/capitulos/Top50_cap37_Stiglitz.pdf (Erişim Tarihi: 13.11.2016)

⁵ Onur Öymen, *Geleceği Yakalamak: Türkiye ve Dünyada Küreselleşme ve Devlet Reformu*, 1.Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000,s.26.

bu ölçüde bütün oluşturduğu, dünya halklarının kimliklerini ve kültür çeşitliliklerini ifade etmesi ve dünyanın tek bir mekân olarak algılanması olarak ifade etmektedir⁶. Boratav küreselleşmeyi çağdaş sömürünün yeni ismi olarak nitelendirmekte; uluslararası sermayenin genel itibarı ile gelişmiş olan merkez ülkelerde toplanması şeklinde ifade etmektedir⁷. Benzer bir tanımlama yapan Kepenek'te küreselleşmeyi, "kapitalizmin yaşamakta olduğu dönüşüm" olarak ifade etmiştir⁸. Son olarak Kazgan ise küreselleşme olgusu ciddi derecede derin sonuçlar ve problemler oluşturan ve tüm olumlu söylemlere rağmen, büyük sermayenin içine girdiği buhrandan kurtulma arayışında olan gerçeklik olarak tanımlamaktadır⁹.

Küreselleşme ile birlikte iktisadi sahada var olan sınırların ortadan kalkmaya başladığı, politik kutuplaşmaların terk edildiği, liberal eğilimlerin her alanda ve her yerde güç kazandığı, teknoloji ve enformasyonun hızla geliştiği, toplumsal hayatta büyük dönüşümlerin yaşandığı bir sürece girilmiştir¹⁰. Dünya toplumları bu süreçte neo-liberal ekonomik politikalar doğrultusunda başta ekonomik politikalar olmak üzere, politik ve kültürel alanlarda iç içe geçmiştir¹¹. Bu sebeptir ki siyaset, kültür, teknoloji, finansman, ulusal güvenlik ve ekoloji arasındaki sınırlar daha önce hiç olmadığı kadar belirsiz hale gelmiştir¹².

Günümüzde ülkeler küreselleşme çerçevesinde birbirlerine daha da bağımlı oldukları için ulus devletler tek başına bazı kararlar almakta zorlanmaktadırlar. Buradan hareketle Şaylan yaşanan süreçte pazarın dünya ölçeğinde genişlemesi neticesinde uluslar arası sınırlara çıkması ve dünyanın tek bir pazar haline gelmesiyle birlikte ülkelerin tüm sosyal ve ekonomik işlevlerinden vazgeçtiğini ifade etmektedir¹³.

⁶ Paul Hirst ve Grahame Thomson., *Küreselleşme Sorgulanıyor*, Çev: Ç. Erdem, E. Yücel, Ankara, Dost Yayınları, 1998, s.26.

⁷ Korkut Boratav, "2000-2001 Krizinde Sermaye Hareketleri", *İşletme ve Finans Dergisi*, Cilt:16, Sayı:186, Yıl: 2001,s. 16.

⁸ Yakup Kepenek, *Türkiye Ekonomisi*, Verso Yayınları, Ankara, 1990, s. 26.

⁹ Gülten Kazgan, *Küreselleşme ve Ulus Devlet: Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 67.

¹⁰ Sertan Yıldız, "*Küreselleşen Dünyada Devletin İktisadi Rolü: Türk Kamu Maliyesi Örneği*" (Yüksek Lisans Tezi), Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, 2008, s.23.

¹¹ Güliz Uluç, Bilişim Teknolojileri, Küreselleşme ve Kalkınma, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:7, Sayı: 16, 2003, s. 256.

¹² Thomas Friedman, *Lexus ve Zeytin Ağacı Küreselleşmenin Geleceği*, Çeviren Elif Özsayar, Boyner Holding Yayınları Basım Ocak 2000, İstanbul, s.40.

¹³ Gencay Şaylan, *Küreselleşmenin Gelişimi, Küreselleşme*, Ankara, İmge Kitabevi, 1997,s.9.

Dolayısıyla günümüz dünyasında ülkeler arasında sınırların kaldırılması temeline dayanan küreselleşme kavramı sadece ekonomi, politika, çevre, hukuk ve kültürel kimlik gibi alanlarda sınırlı kalmayıp; ayrıca spor, moda, müzik gibi birçok alanda da etkisini göstermekte ve sınırları aşarak dünya çapında yayılmasını ifade etmektedir¹⁴. Bu durum beraberinde ulusal ekonomileri gün geçtikçe birbirlerine daha bağımlı hale getirmekte dahası ulusların aldıkları kararın diğer ulusları etkilemesine yol açmaktadır¹⁵.

2. KÜRESELLEŞMENİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİM SÜRECİ

Küreselleşme kavramını anlayabilmek için küreselleşmenin ortaya çıkışı ve gelişim sürecini incelemekte fayda vardır.

Küreselleşmenin ortaya çıkması ile ilgili olarak tam olarak bir uzlaşma söz konusu değildir¹⁶. Wallerstein'e göre kapitalist küresel-ekonomiye dayalı yaşadığımız bu sistem 500 yıl gibi uzun bir süredir varlığını sürdüren tarihsel bir sistemdir¹⁷.

Günümüzde piyasaların birbirlerine bağlı olarak etkileşimde bulunduğu doğrudur. Fakat bu durumun hızla ilerleyen günümüz teknolojisi ile gerçekleştiği görüşü eksik hatta yanlıştır. Çünkü bu bağlamda teknolojik küreselleşmenin alt yapısını oluşturan deniz altı telgraf kabloları aslında günümüzün gelişen teknolojisinden daha büyük bir yeniliği oluşturmuştur¹⁸.

Dolayısıyla küreselleşme birden bire ortaya çıkmış yeni bir kavram değildir. 18.yüzyılda İngiltere'de meydana gelen sanayi devrimi ve Fransa'da yaşanan kültür

¹⁴ Robert J. Holton, *Globalization and the Nation- State*, macmillan press, 1998, p.1; Meliha Ener - S. Esra. Demircan, "Müdahaleci Devlet Anlayışının Erozyonu: İktisat ve Maliye Politikalarındaki Değişim- Türkiye Örneği", *Kahramanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Aralık 2007 Sayısı, s.207, <http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/aralik2007/PDF/11.pdf>, (Erişim Tarihi:18.10.2014)

¹⁵ Nusret Ekin. *Küreselleşme ve Gümrük Birliği*, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 47, Güncelleştirilmiş II. Baskı, 1999, İstanbul, s.50.

¹⁶ Coşkun Aktan- Can Vural, "Vergi Rekabeti", *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı:22,Ocak-Haziran 2004, s. 2.

¹⁷ Immanuel Wallerstein, *Modern Küresel-Sistem*, Pınar Yayınları, 1. Basım, Aralık, 2005, s.7.

¹⁸ Paul Hirst, Grahame Thompson, *Küreselleşme Sorgulanıyor*, (Çev: Çağla Erdem, Elif Yücel), Dost Kitabevi Yayınları,3. Baskı, Temmuz, 2003, Ankara, s.8.

devriminin küreselleşme sürecine hız kazandıran faktörler olduğu söylenebilir¹⁹. Bazı yazarlara göre modern küreselleşme üç aşamada ortaya çıkmıştır:²⁰

- Birinci aşama 19. yüzyıl sonlarında başlayıp Birinci Dünya Savaşına kadar süren dönemi kapsayan 1870-1914 yıllarını kapsar.
- İkincisi aşaması 1915-1970 arası dönemi kapsar. Diğer bir ifade ile İkinci Dünya savaşı ile başlayıp AB, ABD, Kanada, Japonya gibi gelişmiş ülkelerin üretim hızının düştüğü 1970’li yılların ortalarına kadar sürmektedir. Bu süreçte 1950-1960’lı yıllarda ithal ikameci politikalar uygulanmış, 1960’lı yılların ikinci yarısından itibaren kayda değer bir biçimde ihracatı teşvik tedbirlerinin uygulanmasına geçilmiştir²¹.
- Üçüncü aşaması ise 1970’li yılların ortalarında başlayıp halen devam eden süreçtir.

2.1.İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Küreselleşme

Küreselleşmeyi ilk çağlara dayandıranlar olduğu gibi eski Bizans ya da İslam uygarlıklarına dayandıran görüşler de vardır. Fakat bu dönemlerde siyasal boyutunun dışında kalan, iktisadi, kültürel ve toplumsal anlamda önemli bütünleşmelerin ortaya çıktığını söylemek güçtür²².

1400’lü yılların başlarında yerel ticaret biçimleri etkinken, 1492 yılında Columbus’ un Amerika’yı keşfi ile birlikte deniz aşırı seferler yapılması ile uluslararası ticaret de yapılmaya başlanmıştır. Coğrafi keşiflerin sayesinde uzak coğrafyalar arasındaki ilişkiler artmış, ticari engeller git gide azalmış, ulaşım maliyetleri düşmüştür. Böylece uzun mesafeli ticaret ile gelişen kıtalararası ticaret yolları ile baharat ve metal satışından insan ticaretine kadar birçok ürünün ticareti artmıştır²³.

¹⁹ Charles Oman. “Yeni Ekonominin Ticaret Modeli”, (Çev. Serkan Erkan), *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl 6, Sayı: 21, Kış 2001, s.116.

²⁰ Ian Goldin & Kenneth Remert, *Globalization for Development*, A Copublication of the World Bank and Palgrave Macmillan Press, 2006, p.21.

²¹ Muzaffer Dartan vd., “Eco Bölgesi Uluslar Arası Aktörlerin Rolü ve Türkiye”, *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Yayını*, Marmara Üniversitesi Yayın No 692, Avrupa Topluluğu Enstitüsü Yayın No:7, 2002, s.14.

²² Habib Yıldız, *Küreselleşmenin Vergileme Üzerine Etkileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005, s.25.

²³ Robert O’Brien & Marc Williams, *Global Political Economy Evolution and Dynamics*, Palgrave Macmillan Press, 2004, p. 71; Kevin H. O’Rourke & Jeffrey G. Williamson, “After Columbus: Explaining the Global Trade Boom 1500- 1800” NBER Working Paper Series, WP 8186, March 2001, JEL No. F14, N7, p.1., <http://www.nber.org/papers/w8186.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.02.20017)

Coğrafi keşiflerle Amerika'nın keşfedilmesi sömürgecilik hareketleri ile kapitalizmin alt yapısını oluştururken kuşkusuz 1500'lü yıllardan itibaren dünya çapında bir iş bölümü ve çok taraflı ticaret ortaya çıkmıştır²⁴.

Sonuç olarak küreselleşme kavramının alt yapısını oluşturan hammadde ve sermaye hareketliliğini bu dönemde emek gücü olan köleler karşılayamamış bu durum 1600'lerin ikinci yarısından itibaren Avrupa'da Sanayi Devrimine zemin hazırlamıştır. 1600- 1800 yılları arasında yüksek miktarda servet Latin Amerika'dan Avrupa'ya aktarılmış ve bu durum sanayi devrimini finanse etmiştir²⁵.

1763'de James Watt'ın sanayi devrimini başlatan buharlı makinenin bulunuşu, makine çağının gerçek başlangıç noktasını oluşturmuştur. Bu sayede ulaşım maliyetleri düşmüş insanlar demir yolları, buharlı gemi ve otomobilin icadı ile istedikleri yere ucuz ve hızlı bir şekilde hareket eder olmuşlardır²⁶.

1800'lü yılların sonunda Avrupa'da seri üretime geçilmesiyle birlikte maliyetler düşmeye başlamış ve üretilen malları satacak yeni pazar arayışlarına başlanmıştır. Avrupa'nın ticaret anlayışı ithalattan ihracata dönmüştür²⁷. Böylece Birinci Dünya savaşına kadar Avrupa'daki ülkelerde emtia, kapital ve emek dolaşımında ciddi yükselişler ortaya çıkarken yine taşıma maliyetlerindeki düşüş de bu ülkeler arasındaki ticarete ivme kazandırmıştır.

İngiltere 17. yüzyıldan başlayarak Birinci Dünya savaşı öncesine kadar olan dönemde; Avustralya, Yeni Zelanda, Kuzey Amerika, Afrika, Pasifik Adaları olmak üzere Hindistan'a uzanan sömürgelerle üzerinde güneş batmayan dünya imparatorluğu kurmuştur. Bu dönem şüphesiz dünya ticareti açısından yüksek ivme kazanan ve uluslar arası ticaret açısından altın çağ olarak nitelendirilen bir çağdır. Dolayısıyla 1870-1914 yılları arası İngiltere ucuz sermaye kaynaklarına, ucuz gıda maddelerine, ucuz iş gücüne rakipsiz olarak rahat bir biçimde ulaşıyordu. Bu dönemde paranın ve malların serbestçe dolaşımı ve fiyatların piyasada serbestçe belirlenmesi şeklinde serbest ekonomi diğer

²⁴ Kevin H. O'Rourke & Jeffrey G. Williamson, "After Columbus: Explaining the Global Trade Boom 1500- 1800" NBER Working Paper Series, WP 8186, March 2001, JEL No. F14, N7,p.4, <http://www.nber.org/papers/w8186.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.02.2017)

²⁵ Wayne Ellwood, *Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu*, Çev. Betül Dilan Genç, Metis Yayınları, 2003, 2. Basım, s. 14-16.

²⁶ Friedman, a.g.e., s.17.

²⁷ Ayfer Gedikli, "Küreselleşmenin Tarihi Mi, Tarihin de Küreselleşmesi Mi?" (Ed: Hüseyin Altay & Ali Şen), *Küreselleşen Ekonomi Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 16.

bir ismiyle liberal ekonomi ortaya çıkmıştır. Böylece İngiltere sadece Avrupa'nın değil aynı zamanda dünyanın atölyesi haline gelmiştir.

Bu dönemde piyasaya hâkim olan İngiltere gibi liberal devletler serbest piyasa ekonomisi, altın standardı ve uluslar arası güç dengesini önemsemişlerdir. Çünkü neo liberal devlet anlayışı serbest piyasa ekonomisinin oluşumudur; altın standardı ise serbest piyasa ekonomisinin uluslar arası alanda uygulanması içindir, uluslar arası güç dengesi de dünyada yaygınlaşan serbest piyasa anlayışının korunmasına yöneliktir²⁸.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde başta İngiltere olmak üzere Avrupa ülkeleri gerek mali güçleriyle gerekse sömürge edinimleriyle dünyanın her yerine hükmediyorlardı. Birinci Dünya Savaşı çıktığında ülkeler hala altın standardı sistemini kullanıyordu. Fakat Birinci Dünya Savaşı sonrasında dünyada ticaret dengelerinin bozulması ve para-altın konvertibilitesi gerçekleştirilememesi gibi nedenlerden dolayı altın standardı sistemi çökmüştür. Savaştan güçlü çıkan ABD ise, henüz dünya ekonomisindeki egemenliği sona eren İngiltere kadar güçlü değildir.

Birinci Dünya Savaşının ardından 24 Ekim 1929'de "Kara Perşembe" ismi ile anılan New York Borsasının çökmesiyle Büyük Buhran dönemi başlamıştır. Büyük Buhran sadece ABD değil, Almanya, Birleşik Krallık ve Fransa'da hissedilmiş kısacası Kuzey Amerika ve Avrupa başta olmak üzere bütün dünyayı etkilemiştir. Bu durum fiyatlar genel seviyesinde bir yükselmeye neden olurken; sanayi, üretim ve istihdam seviyelerinde ciddi düşüşlere yol açmıştır. Kısacası bu süreçte Birinci Dünya Savaşının neden olduğu şiddetli darbe sonrasında, 1920'li yıllarda onu yeniden inşa etme girişimlerine rağmen; uluslararası finansal krizde ülkelerin milli gelirleri gerilemiş, altın standardı sistemi tamamen çökmüştür²⁹.

Tarihsel süreçte küreselleşmeyi incelediğimizde küreselleşmeye ivme kazandıran mal ve sermaye hareketlerinin hızla artması olgusu bazı olaylardan etkilenmiş, zaman zaman yavaşlamış ve sekteye uğramıştır. Bu olaylardan ilki şüphesiz Birinci Dünya Savaşının aniden ortaya çıkması ve sonrasında meydana gelen sosyalist sistemle dünyanın iki kutuplu bir hal almasıdır. Dünyada rakip bir ekonomik sistemin ortaya

²⁸ Karl Polanyi, *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of our Time*, Beacon Press, Boston, 1957, p. 3.

²⁹ Charles P. Kindleberger, *The World in Depression 1929-1939*, University of California Press, 1973, p.108 ; A. J. H. Lathan, *The Depression and the Developing World, 1914 – 1939*, Croom Helm, London, 1981, p.56.

çıkışı ile küreselleşme olgusu yavaşlamıştır. Büyük Buhranı ve sonrasında ortaya çıkan İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ülkeleri dış ticarete korumacı politikalar uygulamaya sevk etmiştir. Ülkeler çeşitli tarife ve kotalar uygulamış bunun sonucunda küreselleşmenin temel dinamiğini oluşturan sermaye hareketleri yavaşlamıştır.

2.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Küreselleşme

İkinci dünya savaşı sonrası soğuk savaşın sona ermesi ve liberalleşmenin artmasıyla beraber küreselleşme dalgaları tüm dünyayı etkilemeye başlamıştır. Savaşın yarattığı olumsuz etkinin giderilmesi için Avrupa'da 1947 yılında önerilen Marshall Planı; 1948-1951 yılları arasında yürürlüğe konulmuş bu sayede yardım alan ülkeler, uluslararası ticaret önündeki engellerini kaldırırken; küreselleşme olgusunun oluşmasına gerekli ortamı hazırlamaya başlamıştır.

İkinci Dünya savaşı sonrası, Bretton Woods konferansı ile birlikte uluslararası para sistemi için belli kurallar getirilmiş ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması oluşmadan önce getirilen bu kurallar çerçevesinde 1958'de döviz değiştirilebilirliği rahat bir biçimde sağlanmış ayrıca tarife indirimleri yapmak daha kolay hale gelmiştir³⁰.

Küreselleşmenin yaygınlaşmasında Washington Uzlaşmasının, GATT'in ilkeleri temelinde gelişen Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) etkisi şüphesiz büyüktür:³¹

-Washington Uzlaşmasında Uluslar Arası Para Fonu (IMF) ile birlikte Dünya Bankası (WB) reform paketi adı ile genel bir reçete yazmıştır. Bu çerçevede IMF ve WB kalkınmakta olan ülkelere; kamu harcamalarında önceliklerin belirlenmesi, serbest faiz rejimi, vergi reformu, serbest faiz rejimi, rekabetin getirdiği kurlar, ticaretin serbestleşmesi, doğrudan yabancı yatırımların serbestleştirilmesi, özelleştirme, kontrollerin kaldırılması ve mülkiyet hakları konularında istediği şekilde dayatma yapmak suretiyle borç vermeye başlamıştır.

³⁰ Irwin A. Douglas and Kevin H. O'Rourke, "Coping with Shocks and Shifts the Multilateral Trading System in Historical Perspective" (Ed. Robert C. Feenstra and Alan M. Taylor), *Globalization in an Age of Crisis* Multilateral Economic Cooperation in the Twenty- First Century, The Universty of Chicago Press, London, 2014, s. 30.

³¹ Özer Ertuna, "Yeni Dünya Düzeni Küreselleşme", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, s.37-40. <http://www.journal.mufad.org.tr/attachments/article/508/3.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.11.2019)

- DTÖ' nün kurulması ile mal ve hizmet hareketlerini sınırlandıran tüm engeller kaldırılmış, sermaye serbestisi konusunda çalışmalar sürdürülmüş, ekonomik liberalleşmenin gerçekleştirilmesinin önü açılmıştır.

Küreselleşme sürecinin ortaya çıkmasında İkinci Dünya Savaşı sonrasında artan ticaret faaliyetleri ve finansal liberalleşme hareketlerinin ciddi bir etken olduğunu söyleyebiliriz³².

Küreselleşmeyi doğuran iktisadi gelişmeler ve bu gelişmelerin yarattığı yeni düzen, 1960-1970'lerde meydana çıktığının düşünülmesinin temel sebebi; bu dönemde küresel şirketlerin yavaş yavaş ağırlığının hissedilmesi ve küresel olarak faaliyetlerin başladığı dönem olmasıdır³³.

1960'lı yıllara gelindiğinde çok uluslu Amerikan şirketlerinin deniz aşırı pazarlarda harekete geçmesiyle; yerli pazarlardaki büyüme hızı, diğer çok uluslu şirketleri Amerika dışında pazarlar aramaya yöneltmiştir.³⁴ Bu dönemde yoğun bir biçimde ithalatı teşvik politikalarının uygulanması dolayısıyla; dünya ticaretindeki hammaddeler gıda maddelerine göre daha fazla artış göstermiş, gelişmekte olan ülkeler de sanayi ürünleri ihracatının arttırmasına sebebiyet vermiştir.³⁵ Bu dönemde küresel olan çok uluslu şirketlerin ortaya çıkması ile birlikte küresel düzeyde faaliyetler devam etmiş böylece ticari faaliyetler hızlıca gelişmiştir³⁶.

1970'lerin ilk yarısından itibaren uluslararası likitidenin artması, birçok gelişmiş ülkenin dalgalı kur rejimini benimsemiş olması, dış ticaret teşvik edilerek, dış pazar odaklı serbest politikalara geçilmiş olması gibi bazı gelişmeler; serbest piyasa ekonomisinin gücünü daha da arttırmıştır³⁷.

1980'lere gelindiğinde neo-liberal iktisat politikalarıyla uyumlu serbest piyasa ekonomisinin gücünün gittikçe artması durumu; iki kutuplu özelliğini koruyan uluslararası sistemi etkilemiştir. 1989 yılında Berlin duvarının yıkılması paralelinde

³² Yıldız, a.g.e., s.29.

³³ Mürteza Hasanoğlu, "Küreselleşmenin Devlet Yönetimine Etkisi", *Türk İdare Dergisi*, Sayı:433, Ankara, Mart 2002, s.174.

³⁴ Ebru Güzelcik, *Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı*, 1.Basım, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1999,s.19.

³⁵ Muzaffer Dartan vd., "Eco Bölgesi Uluslar Arası Aktörlerin Rolü ve Türkiye", *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Yayını*, Yayın No: 7, s. 14.

³⁶ Hasan Tutar, *Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi*, İstanbul, Hayat Yayıncılık, 2000, s.21.

³⁷ Aytaç Eker, "Küreselleşme Sürecinde Kamu Maliyesinde Yaşanan Dönüşüm", *Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı*, Yayın No: 2009/ 392, Ankara, 2009, s. 48-49.

bloklar arasındaki duvarlar da yıkılmış ve küreselleşme süreci hız kazanmıştır. 1991’de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin (SSCB) dağılması gibi birçok olay küreselleşme çağını başlatıp, sınırların ötesine geçmeyi hedefleyerek tüm dünyayı bir köy haline getirmeye başlamıştır³⁸.

Tarihsel gelişimde küreselleşmeyi incelediğimizde İkinci Dünya Savaşı sonrasında Washington Uzlaşması, GATT Anlaşması, DTÖ ve Marshall Planı çerçevesinde yapılan Marshall yardımlarının yapılması küreselleşmeye ivme kazandırdığını görülmektedir. Yine bu çerçevede küreselleşmeyi hızlandıran diğer bir olay ise 1989 yılında sosyalizmin çöküşüdür. 1980’lı yıllarda hız kazanmaya başlayan küreselleşme olgusu, günümüzde devam ediyor olmasına rağmen bu süreç kural koyma gücünü elinde bulunduran gelişmiş merkez ülkeler ve grupların lehine gelişirken, kurallara uymak zorunda olan gelişmekte olan çevre ülkeler ve zayıf grupların bu süreçten olumsuz etkilendiği açıktır.

3. KÜRESELLEŞMEYE İVME KAZANDIRAN FAKTÖRLER

Küreselleşme yeni bir kavram olmasına rağmen, günümüzde sıklıkla kullanılır hale gelmiştir. Tarihsel gelişimde küreselleşmeyi incelediğimizde; toplumları etkileyen her bir olayın küreselleşme kavramının alt yapısını oluşturan birer basamak olduğunu açıkça görüyoruz. Küreselleşme kavramının bu denli geniş olmasından dolayı kavramı teknolojik, ekonomik, siyasi, sosyo kültürel ve çevresel boyutta incelenmesinde yarar vardır.

3.1. Teknolojik Gelişmeler

17. yüzyılın ilk yarısında buharlı makinenin bulunuşu sonrasında ulaşım maliyetlerindeki düşüşle başlamış olan küreselleşmeye hız kazandıran temel gelişme esasında teknolojik gelişmelerdir. Özellikle telekominasyon maliyetlerindeki düşüşle birlikte hayatımıza giren mikroçipler, uydu antenler, fiber optik teknolojiler ve hayatımızda kuşkusuz önemli bir yer edinen internet ile dünya global bir köy haline gelmektedir.

Teknolojik gelişmeler sonucu ulaştırma ve iletişimde sağlanan ilerlemenin, dış ticaret ve uluslararası mali piyasaların geliştirilmesi konusunda büyük ölçüde

³⁸ Tayyar Arı, *Global Politika ve Güney Asya*, Alfa Basım Yayım, 2 Baskı, s. 22.

kullanılmasıyla mali entegrasyonun sağlanmasında önemli bir yol alınmıştır. Özellikle mali piyasaların serbestleştirilmesi sonucu mali sektörde kar oranlarının artması sonucunda uluslar arası sermaye hareketlerinde büyük bir akışkanlık sağlanması gibi olgular kuşkusuz küreselleşmeyi ateşleyen itici güçler olarak karşımıza çıkmaktadır³⁹.

Teknolojik gelişme ile mal ve hizmetlerin ülkeler arasında mübadele edilebilirliği kolaylaşmış ve buna paralel olarak sermayenin serbestçe dolaşabilirliğini sınırlayan engellerin hızla ortadan kaldırılmasıyla küreselleşme daha da derinleşmiştir. Böylece uluslar arası malların girdi faktörleri olan teknoloji ve finansal varlıkların çığıttan daha hızlı bir biçimde sürekli olarak büyümesi ortaya çıkmıştır⁴⁰. Bu açıdan bakıldığında gelişmekte olan ülkeler merkez ülkelere sadece hammadde satıp karşılığında bitmiş ürünleri almak yerine büyük üreticiler haline gelebilecektir⁴¹.

Teknolojik gelişmeyle birlikte internet teknolojisinin hayatımızda yer edinmesi durumu bankacılık ve borsa işlemlerinden mal ve hizmet dolaşımına kadar birçok işlem elektronik piyasada gerçekleşmektedir. Böylece spekülative sermaye kazançlarının piyasada serbestçe hareket etmesi mümkün hale gelmiştir. Günümüzde, ulusal pazarlarla teknolojiler birleşmekte; uluslararası ticarete e-ticaretin oranı git gide artmakta, devletten e-devlete yetki aktarımı yaşanmakla beraber bu durum, bazı sorunları da beraberinde getirmektedir.

Küreselleşme 1980'li yıllardan sonra iletişim ve teknolojik gelişmelerin desteğini de alarak, karını maksimize etmek için sermayenin hareket serbestisini zorlayarak, sermaye hareketleri üzerinde sınırları kaldırmıştır. Mobil hale gelen sermaye ve spekülative sermaye hareketleri karşısında, üretim faktörlerinden bir diğeri olan emeğin serbestleşme yetisinin olmaması işsizliğe ve gelir dağılımında adaletsizliğe neden olmuştur. Dolayısıyla kısa vadede teknolojinin emek ve emeğin istihdamı üzerinde etkisi olumsuzdur. Fakat uzun vadede mal ve hizmetlerin kalitesinin artıyor olması, maliyetlerin azalması durumu, teknoloji alanında yapılacak yatırımlar aracılığıyla yeni

³⁹ Rengin Ak, "Küreselleşen Ekonomide Bankacılık Sektörünün Durumu", *Maliye Finans Yazıları*, Yıl: 23, Sayı: 83, Nisan 2009, s. 59,

http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/83/MFY_83_Levent_CINKO_Rengin_AK_Kureselleyen_Ekonomilerde_Yasanan_Bankacilik_Krizlerinin_Anatomisi.pdf, (Erişim Tarihi: 22.01.2017)

⁴⁰ Hillel Rapoport " Migration and Globalization: What's in it For Developing Countries? ", *International Journal of Manpower*, Vol. 37 Iss 7, 2016, p. 1209, <http://dx.doi.org/10.1108/IJM-08-20150116>, (Erişim Tarihi: 12.12.2016)

⁴¹ Friedman, a.g.e., s.17.

ürün ve endüstriler yaratma yoluna gidilerek ekonomik ilerlemeyi teşvik edecektir. Böylece uzun vadede olumlu etki yaratacaktır. Bu noktada yeni teknolojinin sebebiyet verdiği emek kayıpları uzun vadede ortadan kalkacak, ileri teknolojinin sanayide uygulanmasıyla birlikte kalite, standart ve verimlilik artacağı için mallara olan talep miktarı artacağı için yeni pazarlar ve dolayısıyla yeni iş imkânları ortaya çıkacaktır⁴².

Sonuç olarak teknolojik küreselleşme ile üretim, teknoloji tabanlı olarak değişikliğe uğramış ve uluslararası bir duruma gelmiştir. Ticaret ve finans piyasaları serbestleşmiş ve küreselleşmiştir. Bunun sonucunda iş gücü piyasalarında istihdam sorunu başlamış ve bu sorun günümüzde hala devam etmektedir⁴³.

3.2. Ekonomik Gelişmeler

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler 1980'li yıllardan itibaren finansal küreselleşmeye de ivme kazandırmış ve ekonomilerin birbirleriyle ticaret alanında da bütünleşmelerine olanak vermiştir. Bu çerçevede ekonomik küreselleşmeyi açıklamakta fayda vardır.

Dünyanın büyük bir köy haline dönüşmesi ile birlikte ülke ekonomilerinin dünya ekonomisi ile bütünleşmesi kaçınılmaz hale gelmiştir⁴⁴. Örneğin Tayland'da başlayan bir kriz, Asya'nın tamamını etkilediği gibi, Türkiye'yi de etkileyebilmektedir⁴⁵. Dolayısıyla liberal politikalarla desteklenen küreselleşme süreci ile sermaye giriş çıkışlarındaki engelleri ve yabancı yatırımlara yönelik sınırlamaları kaldırarak ülke ekonomilerini birbirlerine bağlı hale getirmiştir⁴⁶.

Küreselleşme üretim faktörlerinin, başta sermaye olmak üzere, sınır ötesi hareketliliğini arttırmaktadır. Bunun sonucunda küreselleşmeyi gerçekleştiren ülkeler;

⁴² İsmail Hakkı Yücel, "Bilim-teknoloji Politikaları ve 21. Yüzyılın Toplumu", *Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi Başkanlığı*, Devlet Planlama Teşkilatı, ISBN 975-19-1806-5, Ankara, Ağustos, 1997, s.91, <http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/yucel.pdf>, (Erişim Tarihi: 30.06.2018)

⁴³ Mehmet Yunus Çelik, Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt II, Sayı 32, Nisan, 2012, s.67.

⁴⁴ Sinan Aygün, "Ekonomik Yönleriyle Küreselleşme Olgusu ve Türkiye", *Küreselleşme Ekseninde Türkiye İçin Stratejik Öngörüler*, (Ed: Bilal Karabulut) Platin Yayınları, Ankara, 2. Basım, 2005, s. 107.

⁴⁵ Sinan Aygün, "Ekonomik Yönleriyle Küreselleşme Olgusu ve Türkiye", *Küreselleşme Ekseninde Türkiye İçin Stratejik Öngörüler*, (Ed: Bilal Karabulut) Platin Yayınları, Ankara, 2. Basım, 2005, s. 107; Veysel Bozkurt, "Küreselleşme Kavram Gelişim ve Yaklaşımlar", *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, No:87, 2000, s.1, <http://www.isgucdergi.org/?p=article&id=87&cilt=2&sayi=1&yil=2000>, (Erişim Tarihi: 18.10.2014)

⁴⁶ Demir- Sever, a.g.e., s.2.

kapitalizmi daha acımasız bir hale getirerek sermaye ve spekülâtif sermaye hareketlerini maksimum kılmak için kendine en uygun girdiyi dünyanın herhangi bir yerinden temin etmektedir. Bunu yaparken ya en düşük vergi maliyetinin söz konusu olduğu yerlerde üretim yapmayı ya da en düşük vergi yükünün olduğu yerlerde çalışmayı tercih edebilmektedir. Yine küreselleşme süreci ile birlikte dış ticarete ve finans piyasalarında gözlenen güçlü serbestleştirme faaliyetleri mal ve faktör piyasalarındaki entegrasyonu artırmıştır. Bu durum üretim faktörlerinin sınır ötesi hareketliliğinin giderek artmasına yardımcı olmuştur.

Küreselleşme sonucunda ülkelerin birbirlerine daha bağımlı hale gelmeleri makro ekonomik politikaların da uyumlaştırılmasını gerektirmiştir. Dünyada 1970’li yıllardan itibaren finansal serbestleşme hareketleri ile ivme kazanan ekonomik küreselleşme hem finansal kuruluşlar arasındaki ilişkileri geliştirmiş hem de finansal araçları geliştirip çeşitlendirmiştir⁴⁷.

Bu çerçevede gelişmekte olan ülkelerde finans sektörü büyümüş buna paralel olarak ticarete serbestleşmeye gidilmiş ve uluslar arası kuruluşların önerileri çerçevesinde politikalar uygulanmıştır. Belli bir denetim mekanizması olmadan uygulanan bu politikalar sonucu ülkelerde kaynak tahsisi bozulmuş, büyüme yavaşlamış ve gelir dağılımı eşitsiz hale gelmiş, sıcak paraya bağımlılık ortaya çıkmış ve nihayetinde bütün bu durum mali krizlerle noktalansa da IMF ve WB gibi uluslar arası kuruluşlar ekonomik küreselleşmeyi hızlandırmıştır.

3.3.Siyasal Boyut

Küreselleşme sürecinde şüphesiz ki teknoloji ve beraberindeki ekonomik gelişmeler en önemli etkenlerden biridir Küreselleşmenin hız kazanmasında teknolojinin yarattığı sonuçların pazarla buluşmasına imkan sağlayan siyasal iradede en az teknoloji kadar etkili olmuştur⁴⁸.

20. yüzyılın ortaları temel alındığında küreselleşme olgusu sürekli kendini yenileyerek ivme kazanan bir sistem olarak devletlerin uluslararası alanda sadece ekonomik ve askeri değil aynı zamanda siyasal olarak birbirlerine olan bağımlılığını da

⁴⁷ Demir- Sever, a.g.e., s.30.

⁴⁸ Şansel Özpınar, Ömer Özpınar, “Küreselleşme, Yoksulluk ve Sosyal Sermaye”, *Küreselleşme*, (Ed: Abdullah Özdemir, Mümin Eser) Ezgi Kitabevi, Bursa, Birinci Basım, 2009, s. 161.

arttırmıştır⁴⁹. Bu dönemde devletlerin finansal serbestleşme politikalarını teşvik etmesiyle beraber özellikle 1980'li yıllara gelindiğinde uluslar arası spekülasyonun boyutu hızla artmıştır⁵⁰. Akabinde sosyalist ekonomik pratiğinin yıkılması sonrasında ideolojik ayırım temeline dayalı kutuplar ortadan kalkmış, liberal ekonomiye güven duygusu artmıştır. Böylece Berlin Duvarının yıkılması sonrası küreselleşmenin önündeki en büyük sorun olan siyasi engelin aşıldığı söylenebilir. Başta ABD olmak üzere, DTÖ, WB ve IMF gibi uluslararası kuruluşların öncülüğünde sermayenin önündeki engeller kaldırılarak; sermayenin dünya pazarında karını maksimize etmek amaçlanmış ve böylece küreselleşme süreci hızlanmıştır⁵¹.

Küreselleşmenin ekonomik boyutunda yaşanan gelişmeler, siyasi yapıyı da kuşkusuz etkilemiştir⁵². Sistemin doğurduğu bu hassas ekonomik yapıda ülkelerin iç politikaları ile dış politikaları arasındaki çizgi gittikçe inceliş saydamlaşmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak ülkeler kendi politikaları kadar, diğer ülkelerin izlediği siyasal ve ekonomik politikaları da yakından takip eder hale gelmiştir⁵³. Buradan hareketle ulus devlet makroekonomik politika seçimi konusunda sınırlandırmış, söz konusu durum ülkeleri birbirine bağımlı hale getirmiştir. Nitekim yeni dünya ekonomik düzeni olan küreselleşme ile sosyal devlet minimize olmuş, özel girişim ise dünya ekonomisi ile bütünleşmiştir⁵⁴.

Genel itibari ile uluslar arası sistemin temel aktörü olan ortak bir kimlik duygusuna sahip aynı fayda ve endişe duygularına sahip olan ulus devletler küreselleşme çerçevesinde iradelerinin dışında hareket eder hale gelmiştir. Böylece daha önceden uluslar arası sistemin aktörü olan ulus devletin üstünlüğü zamanla sarsılmıştır. Bu süreçte ulus devlet otoritesini uluslar arası kuruluşlara devretmiştir fakat bu duruma tepki olarak Çeçenistan, Yugoslavya ve İspanya gibi ülkelerde milliyetçiliğe ve dine dayanan ayrışma hareketlerinin yaygınlaştığı da görülmüştür⁵⁵.

⁴⁹ Arı, a.g.e., s. 22.

⁵⁰ Özpınar Ömer, Özpınar Şansel, a.g.m., s. 161.

⁵¹ Gülten Kazgan, *Küreselleşme ve Ulus-Devlet Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 5. Baskı, 2009, s. 17; Bozkurt, a.g.m., s.3.

⁵² Güzelcik, a.g.e, s.27.

⁵³ Bozkurt, a.g.m., s.1.

⁵⁴ Gülten Kazgan, *Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen: Ne Getiriyor? Ne Götürüyor? Nereye Gidiyor?*, Altın Kitaplar Yayınları, 1. Basım, Ekim 1997. s. 71.

⁵⁵ Aygün, a.g.e., s. 108- 113.

Küreselleşme çerçevesinde ülke ekonomilerinin başarısı, diğer ülkelerin siyasal ve ekonomik boyuttaki dinamiklerini yakından takip etmelerine bağlıdır. Çünkü küreselleşme devletlerin birbirlerine hemen hemen her alanda ihtiyacı olan bir sistem içinde hareket etmeye zorunlu kılmıştır. Aynı zamanda egemenlik haklarını bile sınırlayıcı etkileri ortaya çıkarmış olması ülkelerin yakınlaşmasını zorunlu kılar⁵⁶. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği acımasız rekabet ortamında ekonomik olarak güçlü olan gelişmiş merkez ülkeler, rekabet gücünü, üretimi ve istihdamı artırma ile hayat standartlarını iyileştirerek lider duruma gelme yarışındadırlar.

3.4.Sosyo- Kültürel Boyut

Küreselleşmenin de etkisiyle 1980’li yıllardan sonra dünyada ekonomik ilişkiler yaygınlaşması beraberinde Berlin duvarının yıkılması ile kutuplaşmalar çözülmüştür. Dolayısıyla ticaretin yaygınlaşması ile kültürler, inanç ve idealler sınırları aşarak daha benzer bir hale dönüşmeye başlamıştır. Bu dönüşümle sosyo-kültürel temelde küreselleşme ulusal sınırlar ile birlikte toplumsal yaşamın büyük bir bölümünü ve ulusal kültürleri çözmüştür⁵⁷. Böylece sosyo-kültürel küreselleşme ülkelerin birbirlerini daha yakından tanıyıp tüm insanlığı ilgilendiren demokrasi, insan hakları, çevrenin korunması gibi konularda ortak bir potada buluşması durumunu ifade etmektedir⁵⁸.

Medeniyetlerin gelişmesi ile televizyon, radyo, basın, filmler ve internet aracılığı ile kültürel bütünleşmeler sağlanmış bireyler kırsal veya tarımsal yaşam biçimlerinden küresel giyim-kuşam, yiyecek, alışveriş ve eğlence yönelimleriyle daha güçlü bir bağlantı içerisinde olan kentsel yaşam biçimlerine doğru hızlı bir yönelim içerisine girmişlerdir. Böylece sosyo kültürel alanda ortaya çıkan küreselleşme dolayısıyla milli kültür varlığını korumakta güçlük çekmeye başlamıştır⁵⁹. Sonuç itibari ile küreselleşme ulus devlette kültürel yozlaşmaya neden olmuştur denilebilir. Bu nedenle literatürde küreselleşme kavramını ifade ederken kullanılan diğer kavramlar toplumsal çözülme, düzensizlik ve kaygı kavramlarıdır⁶⁰.

⁵⁶ Arı, a.g.e., s. 22.

⁵⁷ Paul Hirst – Grahame Thompson, *Globalization in Question: The International Economy And The Possibilities Of Governance*, Polity Press, 1997, s. 1.

⁵⁸ Aygün, a.g.e., s. 108-109.

⁵⁹ Güzelcik, a.g.e, s.30.

⁶⁰ Necmettin Özerkmen, “Uluslararası Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Ekonomik Küreselleşme”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44,1, Ankara, 2004, s.136.

Kültürün küreselleşmesinin esas nedeni teknolojik gelişmelerin ve ekonominin benzer algılanmasıdır⁶¹. Küreselleşme süreci, beraberinde eş zamanlı olarak iki sonucu getirir. Bunlardan biri birbirine benzemeyen farklı etnik kültürlerin, dünyayı kapsayan hâkim kültürün içinde erimekte olduğu düşüncesidir ki, bu durumda dünya küresel bir köy olmak yerine ortak bir kültürün içinde erimekte olan toplulukların yaşadığı alandır. Diğer bir sonuç ise, farklı kültürlerin, hiçbir örgütleyici prensip olmaksızın yan yana akması dolayısıyla kültürlerin sıkışmasıdır. Artan bu kültürel hareketlilik, kültürlerin sıkışması ile birlikte küresel bu alanda kültürün küreselleşmesine ivme kazandırmıştır.

Ayrıca bireylerin küresel olarak düşünmeye başlamaları dolayısıyla dünyayı tek bir mekân olarak algılamaları, sınıf, cinsiyet, kültür gibi alanlarda ulusal sınırları aşan bir dayanışma bilincinin doğması; sosyo-kültürel anlamda küreselleşmeyi daha da güçlendirmiştir⁶².

3.5.Çevresel Boyut

Gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde uzun süren kuraklıklar, yükselen sıcaklıklar, yükselen deniz seviyesi ve iklim değişikliği, hava, su, nehir, toprak ve deniz kirliliği, sera etkisi, buzulların erimesi, gibi çevre sorunları toplumları birbirlerine bağımlı bir hale getirmektedir⁶³.

Aslında küreselleşmeye ivme kazandıran teknolojik gelişmenin hızlı bir biçimde seyir etmesi ile gelişmiş ülkelerin eski teknolojilerinin, gelişmekte olan ülkelere pazarlanmak istenmesi sonucunda sanayi yatırımları ülkelerde çevre sorunları doğurmaya başlamıştır⁶⁴. Bu süreçte teknolojiyi etkin kullanan gelişmiş ülkeler daha fazla üretim yaparak; ürettikleri eski teknolojileri gelişmekte olan ülkelere satmıştır. Dolayısıyla ülkelerde çevreyi kirletme vergileri zamanla yükselmiştir. Güçlü ekonomisi olan gelişmiş ülkeler artık sanayilerini, gelişmekte olan ya da gelişimini tamamlamamış IOülkelere aktararak; hem çevreyi kirletme vergilerinden kaçmış hem de emeğin serbestleşme yetisinin olmamasından dolayı gelişmemiş ülkelerin emek gücünü sömürmüşlerdir.

⁶¹ Hasan Tutar, *Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi*, İstanbul, Hayat Yayıncılık, 2000,s.57.

⁶² Mehmet Cangir, "Küreselleşme", *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 433, Ankara, Aralık, 2001, s.208.

⁶³ Çelik, a.g.m, s.69.

⁶⁴ Albeni, Mesut, Eroğlu, Ömer; *Küreselleşme, Ekonomik Krizler ve Türkiye*, Bilim Kitapevi, Isparta, Haziran 2002, s. 18.

Dünya nüfusunun artması ve küreselleşen ekonomiler neticesinde tüketim toplumunun zamanla doğal kaynakları artan bir biçimde hızlı tüketmesi ve kirletmesi çerçevesinde dünyadaki çevresel- doğa bağlantılı bir çok sorun ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede 1992 yılında atmosferdeki sera gazı salımının iklim üzerindeki tehlikeli etkilerini en aza indirmek amacıyla Kyoto Protokolü imzalanmıştır⁶⁵. Böylece ülkelerin sera gazı salımlarını sınırlandırma, azaltma yeri geldiğinde de ikili anlaşmalarla salım ticareti yapma yoluna gidilmesi için çeşitli görüşmeler ve çalışmalar hala yapılmaktadır.

Kuşkusuz çevre koruması ve küreselleşmenin çevresel boyutta incelenmesi için görüşmelerde alınan kararlar sadece tavsiye niteliğinde olmaması gerekmektedir⁶⁶. Kısacası çevresel boyutta küreselleşmeye baktığımız zaman iklim değişikliklerinin ve insanların karşı karşıya kaldıkları tehlikeler göz ardı edilmeyecek derecede önemlidir. Bu nedenle küresel salımların artışıdaki büyük sorumlulukları dikkate aldığımızda görüyoruz ki; ülkelerin sera gazlarının azaltılmasında gerçek bir azalma olmadığı sürece gerekli bir azalma da olmayacaktır⁶⁷.

4. KÜRESELLEŞMEYE YÖNELİK GÖRÜŞLER

Literatürde birçok kullanıma sahip olan kavram ile ilgili sınırları kesin olarak çizilmiş genel bir küreselleşme tanımı olmadığı gibi taraftarları ve karşıtları ile küreselleşmenin avantajları ve dezavantajlarını günümüzde hala tartışmaktadır. Konuyla ilgili literatür de bir fikir birliği olmadığı için birçok yazarın görüşünü bu kısımda vereceğiz.

4.1.Küreselleşmeye Yönelik Olumlu Görüşler

Teknolojinin, finansın ve ekonominin birlikte yoğrularak demokratikleşmesinin ürünü olan küreselleşmenin çıkış noktasındaki temel dürtü daha iyi bir yaşam arzudur. Bu arzu ne yiyeceğimiz, ne giyeceğimiz, nasıl çalışacağımız, ne

⁶⁵ Kazgan, a.g.e. s.352- 354.

⁶⁶ Çelik, a.g.m, s. 70.

⁶⁷ Murat Türkeş, Utku M. Sümer, Gönül Çetiner, “Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizmaları”, *Tesisat Dergisi*, Sayı:52, Ankara, 2000, s.98-99,
https://www.researchgate.net/profile/Murat_Tuerkes2/publication/274005895_Flexibility_Mechanism_s_Under_the_Kyoto_Protocol/links/5519829c0cf2f51a6fe9ba9e.pdf, (Erişim Tarihi: 06.06.2018)

okuyacağımız, nerede yaşayacağımız konusunda daha fazla seçeneğe sahip olduğumuz bir yaşama yönelik insani bir özlemdir⁶⁸.

Küreselleşme kavramının ortaya çıkmasında en önemli etkenlerden biri olan teknolojinin gelişmesi; bilgiye ulaşım hızının artmasını tetiklemiş akabinde uluslararası sınırların ortadan kalkması düşünülerek dünya refahını maksimize etmek amaçlanmıştır. Sermayenin küreselleşmesi ile dünya ticareti serbestleşecek ve dünya tek bir pazar haline gelerek rekabetin artması durumu ortaya çıkaracaktır. Artan rekabet, fiyatlardaki rekabeti tetikleyecek ve ortaya çıkan bu fiyat rekabeti tüketiciler lehine gerçekleşecek böylece yaşam standardı yükselecektir. Bu amaçla yola çıkılan küreselleşme kavramının planlanmasında tüm üretim faktörlerinin serbest ve en verimli şekilde kullanılması hedeflenmiştir.

Finansal piyasaların küresel nitelik kazanmasının akabinde ekonomilerde bazı olumlu sonuçlar çıkardığı açıktır. Örneğin bazı iktisatçılar sistemin hastalıklı durumlara karşı direnç gösterdiğini ve bununla birlikte, şokları engellediğini, sermayenin etkin kullanımını arttırdığını ayrıca bazı fırsatların doğmasına da ortam sağladığını ifade etmektedir⁶⁹. Yine ülkelerde küreselleşme ile birlikte ithal ikameci sanayileşme politikalarına olan kısıtlamalar ve yasaklamalar kaldırılmıştır. Böylece ülkeler alternatif maliyetleri dikkate alarak kalkınmayı harekete geçirecek alanlara doğru yönelmeye başlamıştır.

Mal ve sermaye hareketliliği açısından küresel bir piyasa yaratarak; iş gücü ve iş bölümünü arttırıp bunu teknoloji transferi ve yabancı sermaye yatırımları ile destekleyen gelişmekte olan ülkeler için küreselleşme kavramı son derece olumlu nitelik taşımaktadır⁷⁰. Çünkü burada esas düşünce az gelişmiş ülkelerin teknolojik gelişmeyle birlikte ekonomik açıdan ivme kazanan dünya ticaretinden faydalanacağıdır. Dolayısıyla yüksek koruma duvarları ile rekabet gücü yetersiz olan verimsiz yerli sanayi yerine ihracata yönelik politikalar ile dışa açık liberalleşme politikalarına küreselleşme eşliğinde geçilmiştir.

⁶⁸ Friedman, a.g.e., s.355.

⁶⁹ Demir- Sever, a.g.e., s.30.

⁷⁰ Güneri Akalın, *Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve Ekonomik Kriz*, TŞOF Plaka Matbaacılık, TİSK, Yayın No:215, İstanbul, Şubat, 2002, s. 208.

Küreselleşme sürecinin fırsatlarından yararlanan ülkeler sadece gelişmiş ülkeler değildir. Gelişmekte olan ülkelerin de küreselleşme sürecinde Japonya, ABD ve Avrupa ülkeleri ile ekonomik ve ticari bağlantılarında artış oluşmuş ve bu bağlamda üretim, ticaret ve finans sürecine entegrasyonları hızlanmış, iletişim teknolojileri gelişmiştir⁷¹.

Teknolojik gelişmeye bağlı olarak karşı konulamaz bir biçimde bizi etkileyen küreselleşme olgusu ulaşım ve iletişim maliyetlerinin düşmesi ile başlamış akabinde internet, uydu ve e-ticaret kavramlarını hayatımıza dâhil ettirmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki bu yenilikler sayesinde uluslararası şirketler üretim, araştırma ve pazarlama ile ilgili faaliyetlerini diğer ülkelerdeki şubelerine bilgisayar ve telekonferanslar sayesinde tek bir yerden ulaştırabilmektedir⁷². Böylece uluslararası sınırlar ortadan kalkmamış olsa bile uluslararası şirketler dünyada birçok yere yayılarak çeşitli ülkelere sermayelerini götürmüşlerdir.

Ekonomik, siyasal ve sosyo kültürel gelişmeler çerçevesinde teknolojinin etkisi ile hızlanıp yükselen bir kavram olan küreselleşmeyle, dünyanın global bir köy haline gelmesi hedeflenmiştir. Amaç dünyayı göreceli olarak küçülterek mesafeleri azaltmak ve dünya çapında ilişkiler ağı ortaya koymakla beraber bireylerin mobilitelerini sağlamaktır⁷³. Küreselleşmeyle bireylerin hayatında önemli yer edinen internet sayesinde dünyanın her yerine hızlı erişim artmıştır. Bu sayede az gelişmiş ülkelerde demokrasi ve insan hakları gibi konularda kayda değer bir biçimde ilerleme sağlanmış, gelişen demokrasi sonucu bireyler; zenginlikten sosyal devletin gereği olarak dengeli bir şekilde pay alabilmeyi amaçlamıştır. Buna ek olarak ulus-devlet bu noktada demokrasi, insan hakları, çevreyi koruma gibi çeşitli alanlardaki sorumluluklarını zamanla uluslararası kurumlara etkin bir biçimde denetlenmesi yetkisini devretmiştir⁷⁴.

Sosyo-kültürel olarak küreselleşmeyi incelediğimizde; dünya liberalleşme sürecine girmiş bireyler sınıf, cinsiyet, kültür gibi alanlarda ulusal sınırları aşan bir dayanışma ruhu oluşturmuş, farklılıkları ötekileştirmek yerine; benzeştirmeye başlamıştır.

⁷¹ Aygün, a.g.e., s. 112.

⁷² Friedman a.g.e., s.17

⁷³ Faruk Sapançalı, "Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 2, 2001, s. 119.

⁷⁴ Kazgan, a.g.e. s. 19, 324-325.

Sonuç olarak küreselleşme fikrine olumlu bakan ekonomistler ve düşünürler sürecin ülkeler arası ilişkileri arttırdığı, kutuplaşmayı çözümlendiği; dünyada birçok alanda özellikle de ekonomik alanda uyum ve bütünleşmenin sağlandığı fikrini öne çıkarmış ve bu fikri benimsemişlerdir.

4.2.Küreselleşmeye Yönelik Olumsuz Görüşler

Daha öncede küreselleşme ile bireylerin birbirleriyle etkileşimlerini biçimlendiren ana faktörün internetten uydu telekomünikasyonuna kadar olan birçok teknolojik gelişmenin olduğundan söz ettik. Fakat küreselleşme her ne kadar teknolojik alt yapının etkisiyle yeni pazar ve daha üst teknolojilere erişme olarak tanımlansa da yeni teknolojilere ve bilgiye ulaşım hızı maalesef ki kişiden kişiye veya ülkeden ülkeye değişmektedir⁷⁵. Bunun sonucunda oluşan küresel ekonomiler hem uluslarda hem de uluslar arası eşitsizlikler yaratmaktadır⁷⁶.

Ekonomistler son 20- 30 yıl içinde küreselleşme hakkında olumsuz düşüncelerini daha yüksek sesle belirtip küreselleşmenin güvensizlik oluşturduğunu vurgulamışlardır⁷⁷. Bunun temel nedeni küreselleşme; güçlü gelişmiş ülkelerin işletmelerinin bütün ürünlerini diğer ülkelerin pazarlarında serbestçe dolaştırmasına olanak sağlarken, gelişmekte olan ülkeler ürünlerini gelişmiş ülkelerin pazarında pazarlamak istediklerinde bazı güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Bu durum bize bazı ülkeler için küreselleşmenin tam anlamıyla söz konusu olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla dünyanın her yeri aynı ölçüde küreselleşemediği için insanlar küreselleşmenin nimetlerinden son derece eşitsiz bir biçimde yararlanmaktadır. Bu eşitsiz gelişim temelde; işsizlik, yoksulluk ve adaletsizliği meydana getirmekte, bu çerçevede ekonomik, siyasal ve sosyal birçok soruna da ivme kazandırmakta dahası toplumda bir takım gerginliklere, huzursuzluklara da sebebiyet vermektedir⁷⁸.

Greider küreselleşmeyi, kompleks ve güçlü bir tarım makinesine benzetmekte, makinenin sınırları önemsemediğini ve etrafındakileri yok ederek ürün elde ettiğinden söz ederek küreselleşmeyi olumsuz değerlendirmektedir⁷⁹. Diğer bir görüşe göre “*Emperyalizmin Yeni Masalı*” olarak tanımlanan küreselleşme kavramı kapitalin hızlı

⁷⁵ Friedman, a.g.e., s.57.

⁷⁶ Özerkmen, a.g.m., s.136.

⁷⁷ Gedikli, a.g.e., s. 2.

⁷⁸ Özerkmen, a.g.m., s.146.

⁷⁹ William Greider, *One World Ready Or Not*, New York: Touchstone Press, 1997, s.11.

bir biçimde güçlenip doğrudan kar mantığı ile hareket etmesinden dolayı emek açısından ciddi kayıplara yol açmaktadır⁸⁰. Öte yandan hem gelişmekte hem de gelişmiş ülkelerde teknolojik küreselleşme ile birlikte düşük ücretli iş gücü kullanımı yaygınlaşmış ve ülkeler işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalmaya başlamışlardır. Bu nedenle küreselleşmeyi kapitalist sistemin yarattığı doyumsuz bir sisteme benzetmek mümkündür. Sistemin odağı umarsızca ürettiklerini, sonuçlarına katlanmaksızın dünya pazarına sunup, dünyayı küresel bir pazar haline getirmektir. Küreselleşme teknoloji ile birlikte ülkeleri birbirine yakınlaştırmış ancak bu birbirine yakınlaşma dünyada mevcut olan adaletsizliği arttırmıştır. Dünya ticaretinin serbestleşmesi, yatırımların bazı bölgelerde yoğunlaşması durumunu ortaya çıkarmış böylece bölgeler arası adaletsizlik belirginleşmiştir. Küreselleşme gelişmekte olan ülkelerin kalkınma umudunu başta yeşertse bile, borç batağına batmış ülke sayısını arttırmış; birçok ülkede “*Kumarhane Ekonomisi*” adı ile bilinen üretim olmayan bir rant ekonomisini oluşturmuştur⁸¹.

Küreselleşme süreci öncesinde ithal ikameci sanayileşme modelini uygulayan ülkeler genellikle dışa bağımlı olarak, ithalata duyarlı ekonomiler halini alırken küreselleşme çerçevesinde WB ve IMF gibi uluslar arası kuruluşların ihracata yönelik sanayileşme politikalarını tavsiye etmesi üzerine bu politikalara geçmişlerdir. Fakat teknoloji ve bilgi üretemeyen gelişmekte olan ülkeler bu politikaları uyguladıklarında gelişmiş ülkelerle rekabet edememişlerdir.

Finansal piyasaların küreselleşmesi ile beraber gelişmekte olan ülkeler spekülasyonlara açık bir hale gelmiştir. Dolayısıyla ülkede başlayan finansal krizin bir başka ülkeye sıçrayıp yayılmasına neden olurken, bu ülkelerde para politikalarının kullanımını sınırlandırmakta ve asimetrik bilginin varlığında makro ekonomik dengeler olumsuz etkilenmektedir⁸². Dolayısıyla finansal serbestleşme politikaları gelişmekte olan ülkelerin beklentisini karşılamadığı gibi birçoğunda finansal krizlere sebebiyet vermiştir. Dahası istikrar taşımayan bir ekonomik konjonktür de küreselleşmenin varlığı ile birlikte devletlerin birbirlerine olan ekonomik bağımlılığı ülkelerin ekonomilerinde

⁸⁰ Korkut Boratav, “Ekonomi ve Küreselleşme”, *Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme* (Ed. Kansu Işık), İmge Kitapevi, Ankara, 1997.

⁸¹ Meryem Koray, “Küreselleşmenin Mağdurları: Ekonomi Karşısında Sosyal, Sermaye Karşısında Emek, Piyasa Karşısında Siyaset”, *Sosyal Politika Tartışmaları* 2, 1997, s.43’den aktaran Faruk Sapancalı, “Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, 2001, s.121.

⁸² Demir-Sever, a.g.e., s.30.

kelebek etkisi yaratmaktadır. Bu duruma örnek olarak mortgage kredilerinin başlattığı 2007 ABD krizinin 2008 yılında diğer ülkelere de sıçrayarak küresel bir nitelik kazanması verilebilir.

Kapitalizmin bir üst modeli olan küreselleşme; sermayenin küreselleşmesi ile sermaye sahiplerini daha zengin bir hale getirmiştir. Emek faktörü ise küreselleşemediği için esnek çalışma standartları, gerçek ücretlerde gerileme, işten çıkarılmaların ve işsizliğin artması, üretimde taşeronlaşma, kısmi çalışma, düşük ücretli çalışma, sendikasız çalışma gibi düzensiz istihdam şekillerini ortaya çıkarmış sosyal devlet anlayışını geriletmiştir. Sonuç olarak emek faktörünün küreselleşememesi birçok soruna neden olmuş, sosyal huzursuzlukların artışına sebebiyet vermiştir. Böylece sermayenin küreselleşmesi sürecinde emek faktörü küreselleşemediği için emek yani işgücü daha da fakir kalmıştır. Bu durum gelir dağılımında adaletsizlikleri ortaya çıkarırken beraberinde küresel yoksulluk kavramını da getirmiştir.

Küreselleşme bağlamında güçlü ekonomiye sahip gelişmiş ülkeler demokrasi ve insan haklarını uygulama adı altında ulus devlete müdahale edebilmektedirler. Böylece gelişmiş ülkeler kendi çıkarlarını rahat bir biçimde sağlamak amacı ile demokrasi ve insan hakları gibi temel olguları ileri sürüp gelişmekte olan ülkeleri işgal edip bu ülkelerden istedikleri ölçüde yararlanabilmektedir. ABD'nin Irak ve Afganistan'ı işgali ile bu ülkelerin egemenliklerinin zayıflatılması bu duruma verilebilecek en iyi örneklerdendir.

Literatürde “*Yeni Dünya Düzeni*” olarak da belirtilen küreselleşme kavramı ekonomilerin birbirleriyle bütünleşme sürecine paralel olarak sosyal sorunları da hızla küreselleştirmektedir⁸³. Dolayısıyla küreselleşme beraberinde ekonomik bütünleşmeyi getirirken diğer yandan aile bağları kopmuş, yerleşik otoriteler sarsılmış, yerel toplum bağları zayıflamıştır. Yani bu süreçte politik ve sosyal dağılma hızlanmıştır⁸⁴.

Son olarak ekonomilerin küreselleşirken beraberlerinde getirdiği çevresel sorunlar da yine küreselleşme sürecinin getirdiği diğer bir olumsuz yansımadır. Bu çerçevede her ne kadar Kyoto Protokolü imzalanmış olsa da küreselleşmenin beraberinde getirdiği

⁸³ Özerkmen, a.g.m., s.136.

⁸⁴ Richard J. Barnet ve John Cavanagh, *Küresel Düşler İmparator Şirketler ve Yeni Dünya Düzeni*, Çeviren: Gülden Şen, Birleşik Basın Dağıtım, Birinci Baskı: İstanbul, Nisan, 1995, s.1.

doğa tahribi, sanayi, enerji tesisleri, madencilik ve bir kısım tarım girdilerinin verdiği bazı sorunların devam edeceği açıktır⁸⁵.

5. KÜRESELLEŞMENİN ETKİLERİ

Ülkeler arasında sınırların kaldırılması temeline dayanması üzerine küreselleşme kavramının ekonomik olarak bir çok etkisi vardır. Bu noktada gelir dağılımı ve yoksulluk üzerine etkilerini, vergi sistemlerine olan etkilerini, ekonomik krizlere olan etkilerini ve kalkınma üzerine etkilerini incelemekte fayda vardır.

5.1.Küreselleşmenin Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerine Etkileri

Daha önce belirttiğimiz gibi günümüzde küreselleşme ile birlikte sermaye ve spekülasyon sermaye akımlarının serbestleşmesine karşın üretim faktörlerinden emeğin serbestleşmesinin sağlanamaması gelir dağılımında bir takım adaletsizliklere neden olmuş ve küresel yoksulluk kavramını ortaya çıkarmıştır. Yaşanan süreçte kapitalizmin zamanla rekabet gücünü ön plana çıkarmasıyla oluşmuş olan küreselleşme giderek daha acımasız bir hal almış, zengin ve fakir ülkeler arasındaki gelir dağılımı uçurumunu büyüten dev bir finans piyasasına dönüşmüştür. 1970'lerin ilk yarısından itibaren uluslararası likidite artmış, dış ticaret teşvik edilmiş ve arz yönlü politikalara geçilmiştir. Fakat 1970'lerin ikinci yarısına gelindiğinde üretimde artış gözlemlenmiş ancak bununla birlikte açlığın müthiş boyutlara ulaşması; GSMH artışlarının kalkınmayla özdeş olmadığı gerçeğini göz önüne sermiş dolayısıyla sanayileşmiş ülkeler ile sanayileşmeyi tamamlayamayan ülkeler arasında gelir farkı açıldığı gözlemlenmiştir⁸⁶.

Küreselleşme ekonomik büyüme ile gelen bir takım fırsat ve avantajlar ile birlikte artan eşitsizlikleri, gelir dağılımında bozuklukları ve küresel yoksulluk kavramlarını da getirmiştir. Böylece dünyada sosyal sorunlar artmakla kalmamış, derinleşmiştir. Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde başından beri gelir dağılımında bozukluklar var olurken küreselleşme ile bu durum daha da ileri boyuta ulaşmıştır. Bazı ülkelerde alt gelir gurubu ile üst gelir gurubu arasında var olması gereken orta kesim git gide erirken

⁸⁵ Kazgan, a.g.e. s.352- 354.

⁸⁶ Hüseyin Çeken - Şevket Ökten - Levent Ateşoğlu, "Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, 2008, s. 87.

diğer ülkelerde gelirin dağılımı daha adaletlidir. Bu durum dünyada Kuzey ve Güney yarımküre arasındaki gelir dağılımı ve yoksulluk farkını giderek arttırmaktadır⁸⁷.

Küreselleşme ile malların serbest dolaşımını ele aldığımızda, güçlü ekonomiye sahip gelişmiş ülkelerin, işletmelerinin bütün mallarını diğer ülkelerde serbestçe dolaştırmasına rağmen; gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin mallarını gelişmiş ülkelerin pazarında pazarlamak için karşılaştıkları zorluklar bize bazı ülkeler için küreselleşmeden bahsedilemediğini gösterir⁸⁸. Sistem temelde küresel şirketlerin ve hatta ulus devletlerin bile kendi halklarının menfaatine olan politikaları yürürlüğe koyma gücüne engel olmaktadır. Böylece sistemden yararlananlar ve sistemin dışında bırakılanlar arasındaki uçurum git gide artmaktadır⁸⁹.

Bu süreçte gelişmiş ülkelerdeki sermayenin ve küresel şirketlerin belirlediği kurallar ekonomik boyutun sunduğu fırsatları üstlenirken, bunun sonucunda oluşan sosyal politikaları ve maliyetleri üstlenmemektedir. Bu anlayış çerçevesinde ekonomik gelişme amaçlanırken, sosyal adaletin görmezden gelinmesiyle eşitsizlik ve yoksulluk sorunları ortaya çıkmaktadır⁹⁰. Sonuç itibari ile ülkelerde zaten var olan eşitsizlik haline bir de küresel sistemin uluslar arası eşitsizlikleri de eklenince küresel yoksulluk kavramı ortaya çıkmıştır.

Küreselleşme politikalarının yoğun hissedildiği 1980'li yıllardan günümüze, küreselleşmenin gerçek anlamda küresel olmadığı açıktır. Bu süreçte zengin olan sermayenin hep daha zengin, fakir olan emeğinde daha da fakir olarak kalması durumu gelir dağılımında müthiş bir adaletsizlik oluşturmuş. Dahası zenginlik ve yoksulluğun bir arada olduğu ülkelerdeki sermaye, ürünlerini çeşitlendirerek yoksul kesime de ürünlerini satarken, emek ise küreselleşemediğinden yoksulluk daha da derinleşmiştir⁹¹. Böylece bağımlılık ve sömürü, sanayileşmiş gelişmiş ülkeler ile sanayileşmemiş gelişmekte olan ülkeler arasındaki ilişkiyi tanımlar hale gelmiştir⁹².

Başta DTÖ, WB ve IMF gibi uluslararası kuruluşların öncülüğünde hazırlanan kredi verme kuralları her ne kadar iyi niyetli görünen birçok tavsiyeyi içerse de;

⁸⁷ Sapancalı, a.g.m., s. 126.

⁸⁸ Hasan Tagraf, "Küreselleşme Süreci ve Çok Uluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi", *C.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 3, Sayı2, 2002, s.35.

⁸⁹ Barnet & Cavanagh, a.g.e., s.5.

⁹⁰ Özerkmen, a.g.m., s.145.

⁹¹ Barnet & Cavanagh, a.g.e., s. 141.

⁹² Gedikli, a.g.e., s.5.

gelişmekte olan ülke ekonomilerini kötü etkilemesi üzerine literatür de birçok eleştiri yer almıştır. Gelişmekte olan ülkelere dayatılan bu tavsiyeler diğer adlarıyla yapısal uyum programları ülkelerin ihtiyaçlarına göre düzenlenmemiş yoksullukla karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur⁹³. Bu noktada Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın (UNCTAD) yönelttiği eleştirilerden yoksulluk ve gelir eşitsizliği ile ilgili olan eleştirisinden bahsetmekte fayda vardır⁹⁴;

- Dünya nüfusunun en zengin %20'sinin ortalama kişi başı geliri; 1965 yılında, en yoksul %20'sinin 30 katı üzerindeyken; 1990 yılına gelindiğinde bu fark 60 katına çıkmış, böylece Kuzey ile Güney arasındaki gelir dağılımı adaletsizliği artmıştır.
- 2017 yılında ise gelir dağılımı adaletsizliğini inceleyecek olursak: Dünya nüfusunun en zengin 36 milyon kişisinden 2.043'ü dolar milyarderidir. Bu grubun zenginliği yalnızca 2017 yılında 762 milyar dolar artmıştır⁹⁵. Dahası Dünya Bankası'nın yayımladığı veriler ışığında, 2017 yılında dünyanın en fakir 10 ülkesinin ortalama kişi başı millî geliri 1,030 dolar civarı iken en zengin 10 ülkenin ortalama kişi başı millî geliri bu rakamın 77 katına denk gelen 79,579 dolar civarındadır⁹⁶.
- Kısacası küreselleşme süreci toplumun en yoksul kesimlerini etkilemekle kalmamış, orta kesimi de etkilemiştir. Birçok ülkede orta kesimin göreceli durumlarının bozulmasına sebebiyet vermiştir. Uluslararası kuruluşların öncülüğünde yapılan anlaşmalarda küreselleşmenin ana felsefesinin baltalanarak hem iç hem de dış piyasalarda uluslararası gelir dağılımının bozulması kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Dolayısıyla bugünün küreselleşme sistemindeki galiplerin açık ara farkla herkesi arkada bırakması nedeniyle zengin-yoksul arasındaki uçurum büyümüş görece yoksulluk birçok ülkede artmıştır⁹⁷.

Dünyada yoksulluğun artması, toplumsal huzuru ve barışı tehdit etmekte, çatışma şiddet ve terör gibi toplumsal şiddet olaylarının artmasına sebebiyet vermektedir.

⁹³ Sapançalı, a.g.m., s. 128.

⁹⁴ Friedman, a.g.e., s.357

⁹⁵ OXFAM, "Reward Work, Not Wealth", *OXFAM Briefing Paper*, January 2018, s. 21.

⁹⁶ İNSAMER, Küresel Adaletsizlik Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu 2018, https://insamer.com/tr/kuresel-adaletsizlik-dunya-yoksulluk-ve-esitsizlik-raporu-2018_1682.html#_edn38, Erişim Tarihi: 07.10.2019)

⁹⁷ Friedman, a.g.e., s.357

Dolayısıyla bu çerçeve de küresel yoksulluğun önlenmesi için çeşitli toplantılar, eylemler yapan uluslar arası düzeyde yetkileri olan küresel toplum örgütleri oluşturulmalıdır. Yoksulluğun Dünya refahına olan tehdidi gerçeğinden yola çıkılarak uluslar arası sosyal örgütlenmelere ve bunların alt yapısını oluşturan; uluslar arası sosyal politikalar eskiye oranla daha fazla desteklenmelidir⁹⁸.

Sonuç olarak küreselleşme olgusunun çıkış noktasındaki temel düşünce; dünyadaki gelir dağılımının adaletsizliğini gidermek için gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere sermaye aktarımı olsa da; sistem uygulamada üretim faktörlerinden emeğin yer değiştirmemesinden dolayı gelir dağılımında adaletsizlikler ortaya çıkmasına sebebiyet vermiş ve küresel yoksulluk kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

5.2.Küreselleşmenin Vergi Sistemlerine Olan Etkileri

Devletlerin ekonomideki yeri uyguladıkları ekonomik sisteme göre değişse de; maliye ve para politikaları aracılığıyla ekonomi üzerinde etkili olur⁹⁹. Dahası devletler çıkardıkları yasalar çerçevesinde denetleyici ve düzenleyici rolleri ile her zaman ekonomide belirleyici mekanizma olmuşlardır. Vergiler küreselleşme beraberinde sermayenin ya da yatırımcının kaçmasına neden olan ana faktör olarak görünse de geçmişte ülkelerin belli standartlara ulaşmasına ivme kazandıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Örnek vermek gerekirse; 1980'lerde Batı Almanya yüksek vergiler, finansal düzenlemeler ve kamu harcamalarını sıkı bir disiplin altına alarak halkına cömert sosyal yardımlar, yüksek ücret, daha kısa çalışma saatleri ve daha uzun tatiller vermiş dahası halkını yüksek yaşam standartlarına taşımış böylece halkının yaşam kalitesinin iyileşmesini sağlamıştır¹⁰⁰.

Küreselleşme ile birlikte teknolojinin gelişmesi uluslar arası sermaye akışını hızlandırmış, sınır ötesi ticaretin hacminin artması ile gelişmekte olan ülkeler bu sermayeyi ülkelere çekmek için bir yarışa başlamışlardır. Bu çerçevede sermaye hareketlerinin artması dolayısıyla piyasalardaki bu durum ülkeleri vergi rekabetine

⁹⁸ Sapançalı, a.g.m., s. 137.

⁹⁹ Eğilmez a.g.e., s. 34-35.

¹⁰⁰ Barnet & Cavanagh, a.g.e., s. 269

zorlamıştır¹⁰¹. Vergi yasa ve kararlarındaki değişiklikler, şirketlerin davranışlarını yönlendiren birçok ekonomik teşviklerin verilmesi ve sınırlamaların kaldırılması küresel üretimin yeniden düzenlenmesine neden olmuştur¹⁰². Yapılan bu düzenlemelerle gelişmekte olan ülkelerde dolaysız vergiler üzerindeki ağırlık, dolaylı vergilere verilmiştir. Buradaki amaç sermaye üzerindeki vergileri azaltma yoluna giderek yabancı sermaye girişini kolaylaştırmaktır.

Fakat küreselleşme sadece devletlerin sermayeyi vergilendirme yetisini kısıtlamakla kalmamakta aynı zamanda vergi gelirlerinin erimesine ve vergi ile ilgili birçok sorunun ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Bunları şu şekilde özetleyebiliriz;¹⁰³

- Sermaye üzerindeki vergilendirme azaltıldığı için devletin vergi gelirleri azalmasına sebebiyet vermektedir.
- Çok uluslu şirketler faaliyet gösterdikleri alanda transfer fiyatlamasını kullanarak vergi yüklerinden sürekli olarak kaçmaktadır.
- Sermayenin hareket serbestisi olmasından dolayı sürekli vergi oranının düşük olduğu bölgelere yönelmesi durumu ülkelerde vergiye konu olan sermayenin kaybına neden olmaktadır.
- Teknolojinin gelişmesiyle internet yoluyla yapılan işlemlerin vergilendirilmemesi durumu ülkelerin vergi gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır.

Bütün bu sebeplerden dolayı devletlerin mali egemenlik hakkında dayanarak aldığı vergiler sekteye uğramaktadır. Devletlerin başlıca gelir kaynağı olan vergilerin yeterli bir şekilde toplanmaması ulus devleti küçültmeye ve borçlanmaya sevk etmektedir.

5.3.Küreselleşmenin Ekonomik Krizlere Olan Etkileri

Bretton Woods sisteminin çökmesinden sonra meydana gelen 1973 Petrol Krizine karşı geliştirilen arayışlardan biri olan serbestleşme, ABD'den başlayarak tüm dünyaya

¹⁰¹ Nihal Kargı, Ekrem Karayılmazlar, "Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerindeki Etkinsizlik Etkisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 3, 2009, s. 22.

¹⁰² Barnet & Cavanagh, a.g.e., s. 268.

¹⁰³ Kargı & Karayılmazlar, a.g.m., s.34-35.

yayılmıştır. Serbestleşmenin diğer bir ismi olan deregülasyon ile liberalleşme düzenlemeleri teknolojik gelişmelerle ivme kazanmış ve küreselleşmeyi hızlandırmıştır¹⁰⁴. Küreselleşme olgusu her ne kadar 1973 Petrol Krizine karşı çözüm arayışları ile ortaya çıkmış olsa da beraberinde getirdiği finansal liberizasyon politikaları ekonomik kriz kavramını sıklıkla yaşanan bir olgu haline getirdiğini açıkça ifade edebiliriz¹⁰⁵.

Kapitalizmin zamanla rekabet gücünü ön plana çıkarmasıyla üretim tüketim ilişkilerinin uluslar arası düzeye ulaşmasını sağlayan küreselleşme ekonomik olarak iki basamakta kendini gerçekleştirmiştir. Basamaklardan birincisi ticari ekonomik serbestlik iken bir diğeri ise finansal ekonomik serbestliktir. Serbestleşmeyle birlikte gelişmekte olan ülkeler yabancı sermaye yatırımlarını ülkelere çekmek istemişlerdir. Gelişmekte olan ülkeler gelir oluşumunu sağlamak, döviz durumunu iyileştirmek ve vergi gelirlerini arttırmak amacıyla yabancı yatırımcıları ülkeye çekecek politikaları uygulamaya başlamışlardır. Gelişmekte olan ülkelere yatırımı düşünen yabancı yatırımcılarsa yatırım kararını alırken ülkelerdeki ücretleri, sosyal maliyetleri ve ekonomik durumu karşılaştırır kendilerine uygun istikrarlı bir ülkeyi tercih etmektedir. Böylece küreselleşme ile birlikte ülkelerin birbirlerine olan bağımlılıkları daha da artmış bu çerçevede makro ekonomik politikaları da daha uyumlu bir hale gelmiştir. Dolayısıyla serbestleşme ulus devletin makroekonomik olarak bir karar verme durumunu engellemeye başlamış, böylece ülkede meydana gelen bir finansal istikrarsızlık diğer ülkeleri de etkiler duruma gelmiştir¹⁰⁶.

1970’li yıllarda Latin Amerika ülkelerinde faiz oranları devlet tarafından kontrol ediliyor; kredi tesisi, menkul kıymet borsası ve yeni bir mali kurumun kurulması engelleniyordu. Bununla birlikte devlet, sermaye hareketlerine sınır getirmiş yani bir çeşit finansal baskı uygulamaktaydı. Küreselleşmenin yoğun hissedildiği 1980’li yıllardan itibaren ise ülkeler mali sistemlerini serbestleştirmek amacıyla; faiz oranlarını

¹⁰⁴ Osman Balkanlı, “Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine”, *U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt XXI, Sayı, 2002, s.24.

¹⁰⁵ Ayla Yazıcı, Resül Yazıcı “Küresel Finans Kriziyle Gündeme Gelen Uluslararası Finansal Yapıda Yeniden Yapılandırmanın Olası Temel Dinamikleri”, *Küresel Ekonomi Sorunlar ve Çözüm Önerileri Küreselleşen Ekonomik Sorunlar Perspektifinden Dünyanın Geleceği*, (Ed: Hüseyin Altay, Ali Şen), Detay yayıncılık, Ankara, 2011, s. 37.

¹⁰⁶ C. Yenal Kesbiç - Serkan Çınar - Selim Duramaz, “Son 20 Yıldaki Kriz Maratonu ve Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Analizi” , *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 2014 Cilt: 51 Sayı: 597, s. 32-33.

finansal sistemleri sarsıp reel değişkenlere sıçrayan finansal krizlerdir¹¹². Dolayısıyla başta finansal serbestleşme ile sermaye hareketlerinin denetimlerinin kaldırılması ile banka ve döviz krizleri bileşik bir hal almış ve finansal krizler patlak vermiştir¹¹³. Bu nedenle ülkeler 1990'lı yıllardan itibaren makroekonomik istikrarı sağlamak ve asimetrik bilgi'den kaynaklanan (kredi piyasasında yanlış seçim gibi) aksaklıkları gidermek için çeşitli yapısal düzenlemelere başvurmuşlardır¹¹⁴.

5.4.Küreselleşmenin Kalkınma Üzerine Etkileri

Kalkınma kavramının tek bir tanımı olmamakla birlikte ülkelerin yüksek katma değerli ürünleri üretmesiyle ortaya çıkan o ürünün toplumdaki grupların arasında adaletli bir biçimde dağıtılarak ülkenin refahını yükseltmesi şeklinde tanımlayabiliriz¹¹⁵. Kalkınma, sadece ekonomik faktörleri kapsamaz aynı zamanda toplumsal, kültürel, psikolojik etkenlerle de ilişkilidir. Dolayısıyla ülkelerin sosyo-ekonomik ve kültürel yapılarında değiştirilmesini ve geliştirilmesini kapsamaktadır¹¹⁶.

Ülkeler için iktisadi kalkınma son derece önemlidir ki İkinci Dünya Savaşından sonra IMF, WB, Birleşmiş Milletler(UN) başta olmak üzere uluslararası örgütler kurulmuştur. Dolayısıyla bu uluslararası örgütler sayesinde kalkınmayı gerçekleştirmek için gerekli kaynak temin edilmiştir.

Fakat IMF ve WB'nin ekonomide piyasanın daha aktif bir biçimde yer almasını sağlamak amacıyla, devletlerin her türlü kısıttan ve korumadan arındırılması için yaptığı öneriler; borç alan ülkelere uygulanması sonucunda ülkelerin ekonomik olarak birbirlerine olan bağımlılıklarını ciddi derecede artmıştır. Dolayısıyla bu yapısal istikrar programları; devletlerin tasarrufların ve yatırımların artmasını engellemekte, bağımsız ekonomik politikaları uygulayarak kalkınmayı gerçekleştirme hedeflerini kırırmaktadır¹¹⁷.

Öte yandan Dünya'da, son yarım yüzyıldan beri küreselleşme ile ülkeler arasında ticari ilişkilerin hızlı bir biçimde artması durumu, gelişmekte olan ülkelerde kalkınma

¹¹² Korkut Boratav, *Yeni Dünya Düzeni Nereye*, İmge Kitabevi, 1 Baskı, Haziran, 2000, s. 103.

¹¹³ Boratav, a.g.e., s. 104.

¹¹⁴ Güloğlu & Altunoğlu, a.g.m., Ekim, s.4.

¹¹⁵ Muhteşem Kaynak, *Ekonomik Kalkınma*, Gazi Kitapevi, Ankara, 2011, s. 77

¹¹⁶ Hüseyin Koçak, "Yerel Kalkınmaya Katkısı Bağlamında Yerel ve Bölgesel Kalkınma Kuruluşlarının İşlevleri (Avrupa Örnekleri ve Türkiye)". *TODAIÉ 19-20, Ekim Ulusal Kalkınma ve Yerel Yönetimler Sempozyumu*, 2009, s. 729.

¹¹⁷ Sami Taban, Muhsin Kar. *Kalkınma Ekonomisi*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Şubat, 2014, s. 214.

sorunlarını beraberinde getirmiştir. Kalkınma sorunu ile karşı karşıya kalan ülkelerdeki en önemli sorun yatırım için gerekli sermaye kaynağı olan tasarrufların yetersiz olmasıdır. Bunun dışında bankacılık ve sermaye piyasalarının yeterince gelişmemiş olması da etkilidir¹¹⁸.

Ülkeler pazarlarını genişletmek uğruna ücretlerde dahi kısıntıya giderek sosyal ve çevreyi koruyucu maliyetlerden kaçma yolunda çeşitli düzenlemelere gitmişlerdir¹¹⁹. Bu çerçevede hızlı büyüme ile milli gelirden sağlanan artışlara rağmen, gelirin toplumun bazı kesimlerinde adaletsiz bir biçimde dağıtılması dolayısıyla bazı bölgelerin zenginleşirken bazı bölgelerin de yoksullukla karşı karşıya kaldığını gözlemlemiştir. Kuşkusuz toplumun büyük bir kısmında refah artışı sağlanmadığı gibi yoksulluk ve işsizliğin artmış akabinde ülkeler sadece artan milli gelir ile birlikte gelirin dağılımının da önemli olduğuna kanaat getirmiş ve geleneksel kalkınma anlayışından daha kapsamlı bir insanı kalkınma yaklaşımına geçilmek istenmiştir¹²⁰.

Küreselleşme beraberinde ulus devlet ekonomide eskisi kadar aktif değil sadece düzenleyici rolü ile yer aldığından daha önce de bahsetmiştik. Başka bir söylemle küreselleşme beraberinde uluslar arası kuruluşlar devletlere uzun dönemde kalkınma amacını sağlayan politikalar yerine, kısa dönemde makro ekonomik istikrar sağlayıcı politikaları tercih etmelerine sebep olmuşlardır¹²¹. Nitekim ülkelerde kalkınma sorunları meydana gelmiştir.

Gelişmiş ülkeler küreselleşme çerçevesinde rekabet ortamını oluşturmak, mülkiyet haklarını korumak, yabancı sermayenin önündeki engelleri kaldırmak gibi alanlarda makro ekonomik dengeyi sağlamak amacıyla düzenleyici bir takım önlemlerle teknolojik ürünlerin küreselleşmemesini sağlayıp, teknolojik üstünlüğün ellerinden gitmesini önlemektedir¹²². Bu çerçevede gelişmekte olan ülkeler sermayeyi ülkelerine çekmek için her türden sınırlamayı kaldırmış, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi çeşitli şekillerde düzenleyici önlemler almamış bunun sonucunda teknolojik olarak gelişmiş ülkeye bağımlı kalmışlardır.

¹¹⁸ Zeynel Dinler, *İktisada Giriş*, 8. Basım, Bursa, 2001, s. 545-549.

¹¹⁹ Gülen Elmas Arslan, "Ekonomik Büyüme, Kalkınma ve Gelir Dağılımı", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 6, Sayı 2, Aralık, 2003, s. 48.

¹²⁰ Mehmet Yunus Çelik, *Küreselleşme Sürecinde Seçilmiş Ülkelerin Kalkınma Kriterlerindeki Değişimin Analizi*, (Doktora Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 118.

¹²¹ Taban & Kar, a.g.e., s.215.

¹²² Çelik, a.g.t., s. 133- 134.

Sonuç olarak uluslar arası örgütlerin borç verirken dayattıkları sözde öneriler ışığında gelişmekte olan ulus devletler kısa dönemde makro ekonomik istikrara vurgu yapan politikaların uygulanması ile üretim, yatırım ve düzenlemeler yapan kalkınmacı devlet anlayışının yerine sadece düzenleme yapan ülkeler halini almıştır. Sermaye sahibi olan uluslar arası şirketler ise küreselleşmenin getirdiği hareket serbestisi ile istedikleri gibi yatırım yaparak hem üretimin hem de istihdamın ölçütlerini belirlerken gelişmekte olan ülkeler sanayileşme, yapısal değişim, işsizlik ve gelir dağılımı gibi konuları gündeminde bulundurmeyen devletlere dönüşmüş, bu dönüşümde kuşkusuz ulusal kalkınma fikri erozyona uğramıştır¹²³.

¹²³ Taban, Kar, a.g.e., s.216.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİLERİ

Çalışmanın ikinci bölümünde gelir dağılımı kavramı, gelir dağılımı türleri ve ölçüm yöntemleri tek tek açıklanmıştır. Akabinde yoksulluk kavramı ve yoksulluk endeksleri ele alınmıştır. Küreselleşmenin gelir dağılımı ve yoksulluk üzerinde etkileri incelenirken, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler literatür araştırmalarının sonuçları ele alınarak incelenmiştir.

1. GELİR DAĞILIMI VE TEMEL KAVRAMLAR

Küreselleşme sürecinin gelir dağılımındaki etkilerini incelemeye önce gelir dağılımını ve temel kavramları incelemekte fayda vardır.

1.1. Gelir Dağılımı Kavramı

İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden beri insanları düşündürmüş olan gelir dağılımı toplumu karakterize eden en önemli göstergelerin başında gelir¹²⁴. Sosyal eşitlik ve adalet kavramlarıyla sıkı sıkıya ilişkili olan gelir dağılımı ekonominin temel açıklayıcı kavramı olup, ülkelerin maliye ve iktisat politikasının gelişmesinde son derece önemli rol oynar.

Bir toplumda gelirlerin bireyler ya da sosyal gruplar arasında paylaşılma tarzını belirleyen sosyal ilişkilere bölüşüm ilişkileri denilmekte; bu bölüşüm ilişkisinin sonucunda bireylerin ya da sosyal grupların gelir dağılımı ortaya çıkmaktadır¹²⁵. Gelir kavramı nasıl ifade edilirse edilsin toplumun bütün farklı birim ve gruplarında paylaşılma konusu olmaktadır¹²⁶. Buradan hareketle toplumda belirli bir dönemde yaratılan mal ve hizmetlerin toplamını ifade eden milli gelirin, bireyler ve bireylerden oluşan gruplar arasında paylaşılma biçimini belirleyen toplumsal ilişkilerin meydana getirdiği bölüşüm ilişkilerinin gelir dağılımını etkilediği şüphesizdir. Diğer yandan gelir

¹²⁴ Mustafa Sönmez, *Türkiye’de Gelir Eşitsizliği*, İletişim Yayınları, 2. Basım, Ekim, 1992, s. 9.

¹²⁵ Korkut Boratav, *100 Soruda Gelir Dağılımı*, Gerçek Yayınevi, 3. Baskı, Aralık, 1976, s. 9.

¹²⁶ Mircan Tokatlıoğlu, Ufuk Selen, *Maliye Politikası*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2017, s.353.

dağılımı; toplumda yaşayan nüfusu gelir yüksekliklerine göre sıralayıp, sıralamada en düşük gelirli nüfusun belli bir oranının gelirin hangi oranını aldığı, en yüksek gelirli nüfusun belli bir oranının gelirin hangi oranına sahip olduğunu gösterir¹²⁷. Dolayısıyla piyasa mekanizmasını üretim faktörü elinde bulunan birey ve firmaları daha zenginleştiren, faktör olmayanı da yoksullaştıran yapısı devletin gelir dağılımına müdahalesini zorunlu kılmıştır¹²⁸.

Gelir dağılımı kavramı literatür de gelir dağılımında eşitsizlik olarak da sıkça ifade edilmiştir. Bir ülkede belirli oranda nüfusun ulusal gelirden aldığı pay ile aynı oranda başka bir nüfusun ulusal gelirden aldığı pay arasındaki farklılığı gelir dağılımında eşitsizlik olarak tanımlamak mümkündür¹²⁹. Öte yandan gelir grupları arasında uçurumlar oluşmasına imkân vermeyen, gelirin adaletli paylaşımını tanımlayan adil gelir dağılımı da sıklıkla kullandığımız tanımlar arasındadır¹³⁰.

Gelir dağılımını gösteren en önemli kavramlardan biri de mutlak eşitliktir; toplumda elde edilen gelirin toplumun fertlerine eşit olarak pay edilmesi anlamında olan kavram, gelir dağılımında toplumların mutlak eşitliğe ne kadar yakın ya da uzak olduğunu gösterir¹³¹.

Gelir dağılımı ülkelerde zengin ve yoksul kesimler arasındaki gelir farklılığının zaman içindeki değişimini göstermektedir. Buna ilave olarak gelir eşitsizliğinin servet, sermaye birikimi ve büyüme üzerindeki etkilerini ve kaynak dağılımını ortaya koyan gelir dağılımı kavramı ülkeler için oldukça önemlidir¹³². Çünkü ülkeler için gelirler politikasının en önemli amacı gelirin araştırılmasının yanı sıra milli geliri ortaya çıkaran üretim faaliyeti içindeki sosyo kültürel ilişkilerin ve bölüşüm ilişkilerinin de bilinmesini

¹²⁷ Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası, *Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Tüketim Kalıpları*, Ankara, 1997, s. 21.

¹²⁸ Eren Karaoğulları, *Maliye Politikası*, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara, Mart, 2014, s.177.

¹²⁹ Aysen Tokol, *Sosyal Politika*, 2. Basım, Bursa, Vipaş Yayın, 2000, s. 121.

¹³⁰ Devrim Ersezer, “Gelir Dağılımı Politikası ve Araçları,” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:16, Sayı: 1, 2006, s. 256.

¹³¹ Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası, a.g.e., s.22.

¹³² Türkiye Kamu- Sen “*Gelir Dağılımı Adaletine Yönelik Ekonomik Politikalar*”,(Hazırlayan Ercan Han) Türkiye Kamu- Sen Ar-Ge Merkezi Yayın No: 36, Ankara, 2010, s. 12.

kapsamaktadır¹³³. Bununla beraber gelir dağılımı ülkelerde toplumsal refahın artırılması ve sosyal adaletin gerçekleşmesi açısından da son derece önemlidir¹³⁴.

1.2.Gelir Dağılımı Türleri

Gelir dağılımı kavramını daha iyi anlamak açısından gelir dağılımı türlerinden bahsetmekte fayda vardır. Gelirin bir toplumda bireyler ya da sosyal gruplar arasında paylaşılma tarzını belirleyen bölüşüm ilişkilerini dikkate alarak farklı gelir dağılımı tanımlamaları yapmak doğaldır. Bu çerçevede gelir dağılımı türlerini fonksiyonel gelir dağılımı, kişisel gelir dağılımı, bölgesel gelir dağılımı ve sektörel gelir dağılımı olarak dört grupta ele almak mümkündür.

1.2.1 Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Genel olarak üretim faktörlerinden emek, sermaye, toprak ve girişimcinin ücret, faiz, rant, kar olarak aldıkları gelir paylarının dağılımını inceleyen fonksiyonel gelir dağılımı; milli gelirin üretilmesine katkıda bulunan üretim faktörlerinin, milli gelirden aldıkları payları ifade eder¹³⁵.

Milli gelirin sosyal sınıflar arasında nasıl paylaşılacağını gösteren fonksiyonel gelir dağılımı; sosyal tabakalaşmanın fonksiyonel dağılımının dörtlü sınıflandırılması kapsamına indirgenmeyecek kadar kompleks olduğu için farklı sosyal tabakaların milli gelirden aldıkları paylar konusunda sadece kaba hatlarıyla fikir vermekte dahası sosyal sınıflar içinde gelirin nasıl dağıtıldığını araştırmaktadır¹³⁶.

Ayrıca fonksiyonel gelir dağılımı kamu finansman gereksiniminin yüksek olduğu ekonomilerde emek geliri aleyhine bozulmaktadır. Düşük kur yüksek faiz politikasıyla sürdürülmeye çalışılan sözünü ettiğimiz kamu finansmanı büyük oranda rant ve faiz geliri elde edilmesine imkan sağladığı için sermaye ve doğa üretim faktörü sahiplerinin

¹³³ DPT, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, 2001, s. 3.

¹³⁴ Banu Karaman- Melih Özçalık, “Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü” *Yönetim ve Ekonomi Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl:2007, Cilt:14 Sayı 1, s.26

¹³⁵ Zeynel Dinler, *İktisada Giriş*, 15.Baskı, Ekin Basın Yayın, Bursa, 2009, s.23.

¹³⁶ Muhammed Seyid Pehlivan, “Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği”, *T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü*, Ankara, Mayıs, 2009, s.25; Karaoğulları,a.g.e., s. 177.

milli gelirden aldıkları payları görece olarak azaltarak dağılımın bozulmasına sebebiyet vermektedir¹³⁷.

1.2.2. Kişisel Gelir Dağılımı

Toplam gelirin, toplumu meydana getiren bireyler, aileler ve gruplar arasındaki dağılımını ifade eden kişisel gelir dağılımında gelirin kaynağından ziyade miktarı ve bireyler arasındaki eşitsizlikler önem kazanmıştır¹³⁸. Kişisel gelir dağılımı Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı ile ölçülebilmektedir.

Neoklasik teoriye dayanan kişisel gelir dağılımı; refah iktisadının doğması ve gelir vergisinin uygulanıp yaygınlaşmaya başlaması ile ortaya çıkmıştır. Ülkelerde yıldan yıla değişen gelir eşitsizliklerinin seyrini tespit etmek amacıyla kişisel gelir vergisi, ekonomik gelişmelerin adaletli olup olmadığının değerlendirilmesini sağlar¹³⁹.

Kişisel gelir dağılımındaki eşitsizlikler genelde ücretlilerin görece gelirlerindeki düşüş aşaması süresince ekonomik kalkınmanın artışı ile ilişkili olarak artmaya başlamıştır. Dahası ekonomik büyümenin kendi kendine büyümesini sağlayacak koşulları bir araya getirmeye başladığında ücret kar bölüşümü istikrar kazanıp akabinde kişisel gelir dağılımı istikrar kazanmaktadır¹⁴⁰. Dolayısıyla kişisel gelir dağılımı ülke karşılaştırmalarında önemli bir gösterge olarak kullanıldığı için ekonomik analizlerde son derece önemlidir¹⁴¹.

1.2.3. Bölgesel Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı türlerinden bir diğeri olan bölgesel gelir dağılımı; ülkelerdeki bölgeler arası kalkınmışlık seviyelerini görmemizi sağlamaktadır. Milli gelirin genel olarak ülkedeki farklı bölgelerdeki yaşayan bireylere göre dağılımı olup, ülkenin

¹³⁷ Tokatlıoğlu, Selen, a.g.e., s.356.

¹³⁸ Z. Defne Uzunhasanoğlu, “Türkiye’de Uygulanan Ekonomik ve Mali Politikaların Gelir Dağılımına Etkisi: 1980-2005 Türkiye”, *Mali Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları*, Yayın No: 20, Ankara, 2007, s.2.

¹³⁹ Korkut Boratav, “Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımı: Kavramlar ve Metot Meseleleri”, *A.Ü.S.B.F. Yayınları*, Ankara, 1965, s.19-21.

¹⁴⁰ İlker Parasız, Nalân Ölmezoğulları, Ufuk Başoğlu, *Gelir Bölüşümü Teori ve Politika*, Ekin Yayınları, 1. Baskı, Bursa, 1999, s. 124.

¹⁴¹ Tokatlıoğlu, Selen, a.g.e., s.357.

gelişmiş ve az gelişmiş bölgeleri arasındaki farklılıkları gösteren bölgesel gelir dağılımı literatürde gelirin coğrafi dağılımı olarak adlandırılmıştır¹⁴².

Gelişmiş ülkelerde bölgeler arasındaki gelir dağılımı dengesizlikleri az gelişmiş ülkelere nazaran daha azdır; örnek vermek gerekirse Fransa’da ya da Norveç’te bölgeler arasındaki gelir dağılımı dengesizliği oranı %10 iken, Türkiye’de %30 civarındadır¹⁴³.

1.2.4. Sektörel Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı türlerinin sonuncusu olan sektörel gelir dağılımı ise bize tüm sektörlerin ayrı ayrı olarak ulusal gelirden aldıkları paylar ile bu payların uzun vadedeki durumlarını göstermektedir. Bu noktada ülkelerin hangi sektörler lehine ulusal gelirin dağılımından etkilediğini gösteren gelir dağılım türüdür¹⁴⁴. Genellemenin yapacak olursak bir ülkede ekonomi geliştikçe tarım sektörünün payı gerilerken, aksine sanayi ve hizmet sektörünün gelirden aldıkları pay artmaktadır¹⁴⁵. Küreselleşme sürecinde sektörel gelir dağılımı sayesinde ülkeler hangi sektörler ağırlık verileceğine dair bilgi edinir dolayısıyla politikalarını bu çerçevede yaparlar¹⁴⁶.

Sonuç olarak eğer sektörel gelir dağılımında tarım sektörü olumsuz etkileniyorsa, fonksiyonel gelir dağılımı emek aleyhine bozulduğunda ve tarım bölgeleri aleyhine bozulan bölgesel gelir dağılımı da alt gelir grupları aleyhinde farklılaşması beklenmektedir¹⁴⁷. Dolayısıyla gelir dağılımında eşitsizliği gidererek daha adil bir gelir dağılımı sağlamak isteyen ülkeler, gelir dağılımı türleri arasındaki ilişkiyi dikkate almalı bu çerçevede iyileştirici politikalar yapmalıdırlar.

1.3. Gelir Dağılımı Ölçüm Yöntemleri

Gelirin eşit ya da eşitsiz olduğunu ölçmek adalet kavramının doğası gereği pek mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla toplumdaki bireylerden hangisinin daha yoksul

¹⁴² Başak Işıl Çetin, “İktisadi Sistemler Bağlamında Gelir Dağılımı- Kredi Ekonomisi İlişkisi ve Türkiye”, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları, Yayın No: 41, Ankara, 2013, s. 187; Karaman- Özçalık, a.g.m., s.26.

¹⁴³ İsmail Türk, *Maliye Politikası*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003, s. 314.

¹⁴⁴ Coşkun Can Aktan, İstiklal Yaşar Vural, “Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri,” *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002, s.2, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birincibol/aktan-vural-gelir-dagilimi.pdf>, (Erişim Tarihi: 26.10.2019)

¹⁴⁵ Tokatlıoğlu, Selen, a.g.e., s.359.

¹⁴⁶ Yeşim Kuştepel, Umut Halaç, “Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:6,Sayı:4, s.7. (31.09.2019)

¹⁴⁷ Kuştepel, a.g.m., s. 159.

olduğunu değerlendirmek amacıyla farklı gelir dağılımı ölçüm yöntemleri geliştirilmiştir. Fakat ekonomideki bireyler arasındaki eşitsizliği gelir veyahut servet dağılımını temel alarak çeşitli yöntemlerle ölçmemiz mümkündür.

1.3.1. Lorenz Eğrisi

Lorenz ve Gini birbirlerinden bağımsız olarak, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri ölçmek için neredeyse aynı dönemlerde, birbirlerinden bağımsız olarak konuyu ele almış. İki ekonomi istatistikçisinin de kullandığı yoğunlaşma eğrisine; İngilizce kitaplarda Lorenz eğrisi olarak anılırken, Latin ülkelerinde Gini eğrisi olarak anılmıştır¹⁴⁸. Vergi ve harcama değişikliklerinin gelir dağılımına etkisini gösteren Lorenz eğrisi ile nüfusun ne kadarının gelirin ne kadarını aldığı görülebilir¹⁴⁹.

Aşağıda Şekil 1’de yatay ekseninde hane halklarının nüfusunun birikimli yüzde payları bulunurken, dikey ekseninde ise hane halklarının kazandıkları gelirin birikimli yüzde paylarına yer verilmektedir. Şekilde OL köşegeni üzerindeki her noktada nüfus yüzdesi ile bu nüfusa karşılık gelen gelir yüzdesi birbirine eşit olup OL doğrusu eş bölüşüm doğrusu olarak bilinmektedir. Gelir bölüşümü de mutlak eşitliği ifade etmektedir.

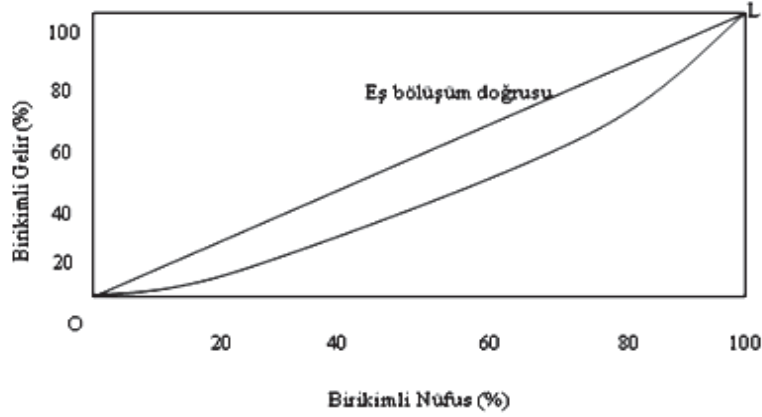
Sol alt köşeden başlayıp önce yatay, sonra dikey eksen boyunca ilerleyen ters L biçimindeki iki doğru parçasının konumu tam bir eşitsizlik halini ifade etmekte ve Lorenz Eğrisi de bu ikisi arasında kalmaktadır. Bu bağlamda gelir dağılımı eşitliğe yaklaştıkça, Lorenz Eğrisi de OL doğrusuna yaklaşmaktadır. Tam tersine Lorenz eğrisinin OL doğrusundan uzaklaşması ise gelir dağılımının eşitlikten uzaklaşması anlamına gelmektedir¹⁵⁰.

¹⁴⁸ Parasız, Ölmezoğulları, Başoğlu, a.g.e., s. 186.

¹⁴⁹ Karaoğulları, a.g.e., s. 178.

¹⁵⁰ Wan Guano Hua & Mark Taylor, “ An Empirical Assesment on Alternative Functional Forms of The Lorenz Curve” *Applied Economics Letters*, Vol:6, Issue 9, September 1999, p.597; Parasız, Ölmezoğulları, Başoğlu, a.g.e., s. 186; Nazım Öztürk, *İktisatta Bölüşüm: Kuram-Politika*, Palme Yayıncılık, Ankara 2009, s. 54-55

Şekil 1. Lorenz Eğrisi

Kaynak: Coşkun Can Aktan, İstiklal Yaşar Vural, a.g.e., s.20.

1.3.2. Gini Katsayısı

1912’de geliştirilen Gini katsayısı, Lorenz eğrisinden elde edilerek, eşitsizlik kademelerini tek bir rakam ile anlatır. Böylece farklı gelir bölüşümlerini karşılaştırmamıza yardımcı olur¹⁵¹.

Gelir dağılımındaki eşitsizlikleri gösteren ve sıfır ile bir arasında değişen Gini katsayısı; Lorenz eğrisi ile OL doğrusu arasındaki alanın 45 derecelik eğri altında kalan üçgen alana oranı olarak gösterilir. Gelir dağılımında eşitsizlikler azaldıkça katsayı sıfıra, gelir dağılımında eşitsizlikler arttıkça da katsayı bire doğru yaklaşma eğilimindedir. Gelir grupları arasındaki transferlere karşı hassasiyet gösteren Gini katsayısı, üst ve alt gelir kesimlerindeki birikimlerden ciddi derecede etkilenmemektedir¹⁵².

Gini katsayısında dünya ortalaması 0,50 seyrederken, İsveç, Norveç gibi İskandinav ülkelerinde bu oran 0,24 düzeyinde seyretmektedir. Dolayısıyla Dünyada gelir dağılımı en adil ülkeler İskandinav ülkeleridir. Birçok gelişmekte ve az gelişmiş ülkede gelirin iç bölüşümü oldukça adaletsizdir. Örneğin en adaletsiz gelir dağılımını 100 kabul ettiğimizde, Brezilya’nın Gini katsayısı 60, Güney Afrika’nın ise 59 olurken Türkiye’de 48 olan Gini katsayısı ile orta gelişmiş ülkeler arasında ilk beşte sıralamaya

¹⁵¹ Nazım Öztürk, *İktisatta Bölüşüm: Kuram-Politika*, Palme Yayıncılık, Ankara 2009, s. 56.

¹⁵² Taner Hakkı Kurt, *Gelir Dağılımı ve Gelir Eşitsizlik Ölçüleri (Türkiye Örneği)*, TÜİK, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara, 2001, s.27.; Karaoğulları, a.g.e., s.178.

girmektedir¹⁵³. Seçilmiş 37 OECD ülkesinin Gini katsayısının son verilerini baz aldığımızda ise Norveç 0,26 ile 6. sırada iken, İsveç 0,28 ile 10. sıradadır. Türkiye 0,40 ile 34. sırada, Güney Afrika ise 0,62 ile 37. sırada yer almaktadır¹⁵⁴.

1.3.3. Yüzde Paylar Analizi Göstergesi

Gelir dağılımının eşit dağılıp dağılmadığını incelemek için hane halkları %5'lik 20 gruba, %10'luk 10 gruba ya da %20'lik 5 gruba ayırarak grupların toplam gelirden aldıkları paylar karşılaştırılır¹⁵⁵. Bu payların yüksek çıkması eşitsizliğin arttığını, düşük çıkması durumu ise eşitsizliğin azaldığını anlatır.

Bu analiz toplumdaki en zengin ve en yoksul tabakanın gelirden aldıkları payların değişimini bize şeffaf bir şekilde gösterdiği için eşitsizlik ölçütleri arasında en açık olanıdır dolayısıyla bireysel gelir bölüşümü ölçmede en yaygın olarak kullanılan yöntemdir¹⁵⁶.

1.3.4. Kuznets Katsayısı

Kuznets'in Ters U Hipotezi olarak da bilinen bu ölçüm yöntemi; toplam üretimin yüzde olarak sektörel dağılımı ile iş gücünün yüzde dağılımını temel alan dengesizlikleri ifade etmektedir. İki sektörlü bir ekonomi için uygulanan kuznets katsayısı; gelir dağılımını hane halkından çok sektörlere göre ölçülmesi yönünden etkili bir göstergedir.

Büyüme sürecinde, eşitsizlik durumunun ilk olarak yükselmesi belli bir kişi başına gelir düzeyine erişimi sonrasında düşmesi durumunu açıklayan Kuznet katsayısı; bize kalkınmaya ile birlikte gelir dağılımının önce bozulup, kalkınma ülkelerde tamamlandıkça gelir dağılımının düzeleceği gerçeğini doğrulamaktadır¹⁵⁷.

¹⁵³ Mustafa Sönmez, "Gelir Uçurumu: Dünya'da ve Bizde" *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Ed. Yasemin Özdek), TODAİE Yayınları, 1. Baskı, Mayıs, 2002, s.89.

¹⁵⁴ OECD'nin İsveç ve Norveç'e ait verileri 2017 yılına ilişkin olup, Türkiye ve Güney Afrika'ya ait verileri 2015 yılına ilişkindir.

¹⁵⁵ Pehlivan, a.g.e., s.44

¹⁵⁶ TÜİK, *Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-6*, TÜİK, Ankara, 2008, s.58-59; Öztürk, a.g.e., s. 51.

¹⁵⁷ Fikret Şenses, *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İletişim Yayınları, 7. Baskı, 2014, s.150.

1.3.5. Atkinson Eşitsizlik Ölçüsü

Farklı gelir dağılımları arasında doğru sıralama yapabilmek için başvurulan bu gelir dağılımı eşitsizlik göstergesinde; sosyal refah fonksiyonu baz alınarak çeşitli eşitsizlik ölçütleri bu fonksiyona göre tekrar sıralanmaktadır¹⁵⁸.

Sözü edilen refah fonksiyonunda, toplumun eşitsizliğe verdiği değer sıfır ile sonsuz arasında yer almaktadır. Bu noktada değerın sıfıra yakın olması durumu bireylerin gelir dağılımına ilgisiz olduğu, değerın sonsuza yakın olması durumunda yalnızca toplumdaki en düşük gelir grubundaki kişilerin ilgilendiğini gösterir.

Sonuç itibari ile gelir dağılımı türlerini inceleyip akabinde gelir dağılımı eşitsizlik ölçütlerine baktığımızda, açıkça ifade edebiliriz ki tüm bu ölçütlerin hesaplanma yöntemlerine göre bazı avantajları olmaktadır. Dolayısıyla bu durumda en avantajlı olanın kullanılmasında fayda vardır¹⁵⁹.

2. YOKSULLUK KAVRAMI VE YOKSULLUK ENDEKSLERİ

Küreselleşmenin hız kazanmasıyla ortaya çıkan gelir dağılımı eşitsizliği ve bu eşitsizlik ile artan yoksulluk olgusu ülkelerde bir takım ekonomik ve sosyal sorunları beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla yoksulluk kavramını ve yoksulluk endekslerini incelemekte yarar vardır.

2.1. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk sadece ekonomi ile ilgili değil; sosyal ve politiktir bu nedenle literatür de kesinleşmiş bir tanımı yoktur. 18. yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkan Sanayi Devrimi akabinde tarımın yerini endüstrinin alması sonucu yoksulluk olgusu ortaya çıkmıştır. Sanayi devriminin sonucu olarak ortaya çıkan kapitalizmin sonraki evresi olan küreselleşme, yoksulluğu günümüze kadar taşımıştır¹⁶⁰.

Yoksulluk kavramı en temel anlamda varlık sahibi olmama yani muhtaç olma durumu olarak bireyin ihtiyaç içinde bulunmasını anlatır. Türk Dil Kurumuna göre yoksulluk kavramı, yoksul olma durumu, sefillik, sefalet, yetersizlik ve fakirlik kelimeleri ile açıklamıştır. Burada maddi anlamda geçim sıkıntısı çeken bireylerden

¹⁵⁸ Öztürk, a.g.e., s. 57.

¹⁵⁹ Kuştepe ve Halaç, a.g.m., s.147.

¹⁶⁰ Fikret Şenses, *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, 6.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 32.

kasıt; rahat bir yaşam için yeterli araçlara sahip olamayan, yeterli kültürel kaynaklardan yararlanamayan bireylerdir¹⁶¹.

Amartya Sen ve diğer birçok yazarın tanımladığı bireylerin temel olan minimum ihtiyaçlarını bile karşılayamama durumu olan yoksulluk kavramı önceleri ya iş yokluğu ya da bireylerin çalışma isteği yokluğu olarak doğal bir durum olarak bahsediliyordu¹⁶². Ancak 1997 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının(UNDP) hazırladığı İnsani Geliştirme Raporu çerçevesinde bilimsel anlamda tartışma konuları arasına giren yoksulluk kavramı; yoksulluk sınırı kabul edilen gelir seviyesinin altında yaşayanların tespiti ile ilgilenmişti¹⁶³. Raporda yoksulluk; insanların yaşanabilir koşullarda, haysiyetli bir biçimde kendisine ve çevresine saygılı, sağlıklı ve uzun yaşam için gerekli seçeneklerden mahrum kalması olarak tanımlanmıştır¹⁶⁴. Dünya Bankası da benzer şekilde 2000 yılında yayımladığı Kalkınma Raporunda yoksulluk kavramını geniş bir çerçevede inceleyerek; eğitimsizlik, hastalık, güçsüzlük ve sesini duyuramama gibi kavramlarla açıklamıştır¹⁶⁵.

Genel itibari ile kişilerin kabul edilebilir bir asgari yaşam standardını oluşturan beklentilerini yansıtan yoksulluk kavramını; yaşamak için gerekli olan temel ihtiyaçların (yiyecek, giyecek, barınma ve sağlık hizmetleri gibi) sınırlı olarak elde edilebilme durumu olarak ifade edebiliriz¹⁶⁶.

Gelirin yoksulluk sınırının altında olması durumu olarak da ifade edilen yoksulluk kavramında, yoksulluk sınırını iki farklı yöntemle bulabiliriz. Bu yöntemlerden ilki minimum gıda sepetidir. Gıda yoksullarının teşhis edilmesinde kullanılan bu yöntem kişi başına alınması gereken asgari kalori miktarının bulunması ile elde edilir. Diğer bir yöntem olan temel gereksinimler yaklaşımı ise bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için asgari düzeyde olması gereken gıda ve gıda dışı; barınma, eğitim ve

¹⁶¹ TDK.

¹⁶² Amartya Sen, *Poverty And Famines: An Essay On Entitlement And Deprivation*, Clarendon Pres, Oxford, 1981, s. 24.; Zygmunt Bauman, *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*, (Çev: Ümit Öktem), Sarmal Yayınevi, 1991, s.59.

¹⁶³ Ali Çımat, Adnan Erdal, *Bölüşüm Teorisi Çerçevesinde Asgari Gelir Hakkı ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*, 1 Baskı, Ankara, 2007, s.72; Ercan Dansuk, *Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla Ölçülmesi*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Yayınları, DPT- Uzmanlık Tezleri, Yayın No: DPT:2472, Mayıs, 1997,s.5.

¹⁶⁴ UNDP, Human Development Report, 1996.

¹⁶⁵ World Bank, World Development Report (WDR) 2000/2001: Attacking Poverty, WB, Washington DC.2000, s.15.

¹⁶⁶ Baş, a.g.m., s. 50; Parasız, Ölmezoğulları, Başoğlu, a.g.e., s. 205.

sağlık gibi temel harcamalarının hesaplanmasıyla bulunan yöntemdir¹⁶⁷. Kalaycıoğlu bu noktada sahip olunan gelir ve kalori gereksinimine göre yoksulluğu tanımlamanın yanlış olduğunu belirterek önemli olan bireyin standartları olan bir yaşam düzeyinde kalmasını sağlayabilecek olanaklardan yoksun olması durumu olarak yoksulluğu ifade eder¹⁶⁸.

2.2. Yoksulluk Endeksleri

Yoksulluğun ölçümü genel olarak bazı matematiksel hesaplama tekniklerine sahiptir. Bu teknikler yoksulluğun nüfus içindeki oranının bulunmasına yönelik olduğu için incelemekte fayda vardır¹⁶⁹.

2.2.1. Kafa Sayısı Endeksi

Yoksulluk sınırı altında kalan nüfusun toplam nüfusa oranını yüzde olarak gösteren bu endeks(Head-Count Index) en çok kullanılan yöntemdir. Endeks yoksullar arasındaki gelir dağılımını eşit kabul ettiği için yoksulluk çizgisinin altındaki bir kişiyle çok daha altındaki bir başka kişi arasında ayırım yapmamakta dolayısıyla yoksullar arasındaki değişimler gözlenememektedir¹⁷⁰.

2.2.2. Yoksulluk Açığı Endeksi

Kafa sayısı endeksinden farklı olarak yoksulluğun şiddeti ve yoğunluğunu analiz eden yoksulluk açığı endeksi (Poverty-Gap Index), yoksulların geliri ile yoksulluk sınırı arasındaki orandan oluşmaktadır. Endeks yoksullaşma düzeyini başarılı bir şekilde göstermesine rağmen yoksulların sayısına ve yoksullar arası gelir dağılımı konularına gereken önemi vermemiştir¹⁷¹.

¹⁶⁷ Caterina Ruggeri Laderchi, Ruhi Sait and Frances Stewart, “ Does it Matter that we do not Agree on the Definition of Poverty? A comparison of Four Approaches” *Oxford Development Studies*, Vol. 31, No.3, 2003, p. 250.; Erik Thorbecke, “ Multi-dimensional Poverty: Conceptual and Measurement Issues” Paper prepared for *The Many Dimensions of Poverty International Conference*, UNDP International Poverty Centre, 2005, Brasilia, p.9.

¹⁶⁸ Sibel Kalaycıoğlu, *Yoksulluk Nasıl Anlaşılmalı? Temel Tanımlar, Yaklaşımlar, SYDV Yoksulluk Üzerine Seminerler Dizisi*, Ankara, 2007, s. 2.

¹⁶⁹ Ercan Dansuk, *Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla Ölçülmesi*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Yayınları, Yayın No: DPT:2472, Mayıs, 1997,s.40.

¹⁷⁰ Recep Dumanlı, “*Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları*”, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: DPT: 2449, 1996, s. 23.

¹⁷¹ Erdal Eroğlu, “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğu Önlemeye Yönelik Uygulanan Kamusal Politikaların Değerlendirilmesi”, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, 2010, s. 17.

2.2.3. Gini Katsayısı

Gini katsayısı ile ülkedeki gelir eşitsizliği ölçülürken, yoksul hane halkları arasındaki gelir eşitsizliğinin artması da bu sayede gözlenebilmektedir. Gelir eşitsizliğinin artması ile yeterli derecede besin alamayan yoksulları Gini Katsayısı yoluyla incelediğimizde, yoksulluğun şiddetlendiği açıktır¹⁷².

2.2.4. Sen Endeksi

Amartya Sen tarafından Gini Katsayısı, Kafa Sayısı Oranı ve Gelir Açığı Oranının birleştirilmesiyle oluşturulmuş bu endeks yoksulluk oranı ve eşitsizlik katsayısı arasındaki ilişkiyi ele almaktadır¹⁷³.

2.2.5. Foster- Greer-Thorbecke Endeksi

Diğer bir ismi ile yoksulluğun yoğunluğu endeksi; eşitsizlik katsayısı ve yoksulluk oranı arasındaki ilişkiyi belirleyen etmenleri meydana çıkaran bir endekstir¹⁷⁴. Foster- Greer-Thorbecke tarafından geliştirilen bu endeks diğer endekslere olanla daha kapsamlı bir endeks olmasının yanında bölüşüm sorunlarına da duyarlıdır.

3. KÜRESELLEŞMENİN GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİLERİ

Küreselleşme diğer bir ismiyle globalleşme kavramının ortaya çıkışındaki temel felsefe eşitsizliği ortadan kaldırarak yoksulluğu bitirmek de olsa maalesef ki bu süreç ile birlikte değişen üretim ilişkileri ve değerler sistemi yoksulluk algılamasını farklılaştırmış ve yoksulluğu tüm dünyada kalıcı hale getirmiştir¹⁷⁵.

Kapitalizmin devamı olan küreselleşme süreci, engellerin kaldırılmasıyla zamanla sınırları aşma yeteneğine sahip olan grupların lehine gelir dağılımını değiştirmiştir. Böylece sermaye sahipleri, yüksek vasıflı işçiler ve kaynaklarını talebin yoğun olduğu

¹⁷² Özcan Dağdemir, "Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi:1987-1994", *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ed. C. Can Aktan, Ankara, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, 2002, s.5.

¹⁷³ Coşkun Can Aktan, "Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri, Yoksullukla Mücadele Stratejileri", Ankara, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002, s. 68.

¹⁷⁴ Dansuk, a.g.e., s.41.

¹⁷⁵ Şansel Özpınar, Ömer Özpınar, "Küreselleşme, Yoksulluk ve Sosyal Sermaye", *Küreselleşme*, (Ed: Abdullah Özdemir, Mümin Eser) Ezgi Kitabevi, Bursa, Birinci Basım, 2009, s. 157.

yerde arz etme imkânına sahip olan kesim bu gelişme sonucunda refahını artırmaktadır. Fakat vasıfsız ya da az vasıflı işçiler ile orta düzeydeki yöneticilere yönelik talep daha esnek bir hale geldiğinden işçilerin ikame edilebilirliğinin artması durumu ile düşük ücretler almak zorunda bırakılmıştır. Bu noktada vasıfsız veya az vasıflı işçilerin ve orta düzeydeki yöneticilerin refah seviyeleri azalmaktadır. Nitekim bu noktada gelir dağılımındaki bu eşitsizlik zamanla artıp yoksulluğa sebebiyet verecektir¹⁷⁶.

Küreselleşmenin beraberinde getirdiği yoksulluk ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler, günümüzde devletlerin çözmesi gereken en önemli sorunlarından biridir. Küreselleşmenin getirdiği yoksulluk kavramını yaratan en önemli neden şüphesiz ki gelir dağılımındaki adaletsizliktir.

Günümüzde çok uluslu şirketlerin elinde yoğunlaşan sermayenin; engel tanımadan hareket etmesi sonucunda oluşan küreselleşme kavramı; bölgeler, sınıflar ve cinsiyetler arasında büyük kar transferleri ile gelir dağılımı dengelerini dünya ölçeğinde bozmaktadır¹⁷⁷.

Küreselleşmenin hız kazanmasıyla ortaya çıkan gelir dağılımındaki eşitsizlik ve gelirin zenginler arasında yoğunlaşması durumu önceleri büyüme için gerekli bir adım olduğu düşünülmüş olsa da 1990’lardan sonra gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme hızındaki düşüşün nedeni olabileceği konusunda iktisatçılar görüş bildirmiştir. Dolayısıyla küreselleşme sürecinde gelir dağılımı eşitsizliği nedenlerine bakmakta fayda vardır.¹⁷⁸

- Küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ülkeler yapısal uyum programları uygulamak şartı ile borçlanmış, sonrasında yanlış politikalar izlemeleri ve mali krizlere sürüklenmeleri sonucunda orta kesimin krizlerden etkilenmesi ve orta kesimin yok olması ile gelir dağılımında eşitsizliklerin derinleşmesi durumu ortaya çıkmıştır.
- 1970’lere kadar yaygın olan bant tipi üretim tarzından yalın üretime geçiş ile birlikte bant tipi üretimdeki birçok vasıfsız işçinin işini robotların yapması durumu bu işçilerin işsiz kalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla düşük ücretlerle

¹⁷⁶ Aktan C., Vural, a.g.e., s.10.

¹⁷⁷ Sibel Özbudun “ Küresel Bir “Yoksulluk Kültürü” Mü? ” *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Ed. Yasemin Özdek), TODAİE Yayınları, 1. Baskı, Mayıs, 2002, s.53.

¹⁷⁸ Kemal Baş, “Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 18, Sayı 1, 2009, s. 50-55.

çalışmak zorunda kalan bu işçilerin gelir dağılımı eşitsizlikleri daha da arttırmıştır.

- Küreselleşme ile birlikte oluşan oligopolistik yapının piyasaya hâkim olması durumu piyasa fiyat mekanizmasını zamanla etkisizleştirmiş bunun sonucunda talepteki değişimler fiyatları etkilemek yerine üretim düzeyini ve istihdamı belirleyerek istihdam, ücret ve gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Dolayısıyla Dünya ölçeğinde bozulan bu gelir dağılımı yoksulluk kavramını ortaya çıkarmıştır.

Devletler sadece büyüme modeli hareket ederken, makro-ekonomik istikrarı sağlamalı ve gelir dağılımını iyileştirmek için çeşitli düzenlemeleri yapmak için bir takım düzenlemeler yapma ihtiyacı hissederler. Fakat içlerinde buldukları bu küresel ortam ve kendilerine uygun yapısal düzenlemeler ve izlenen ekonomik büyüme politikaları bu düzenlemeleri yapmalarına izin vermemektedir. Dolayısıyla devletler milli gelirden elde ettikleri geliri eşit bir şekilde dağıtamıyor dahası uygun ekonomik büyüme modeli uygulayamadıkları nedeniyle de eşitsizlik günden güne büyümektedir. Ülkeler arasında büyüyen bu eşitsizlik, dünyanın dört bir yanında yaşam standartları arasında ciddi farklılıklar yaratıyor. Oluşan bu gelir dağılımı eşitsizliği yoksulluğu tetikleyip daha da derinleştiriyor. Gelir dağılımı ile yoksulluk arasında pozitif bir ilişki olduğunu ve gelir dağılımında eşitsizlik ne kadar artarsa yoksulluğunda o derece artıp derinlik kazandığını bu noktada belirtmekte fayda vardır¹⁷⁹.

Diğer yandan ise küreselleşme ile ivme kazanan teknolojinin günden güne hızla değişmesi durumu şirketlerin finans yapılarında birçok değişikliği beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda şirketlerin nitelikli personele ihtiyaçları artmış, vasıfsız bireyleri de düşük ücretlerle çalıştırmışlardır. Böylece düşük ücret alan bu bireyler gelir elde etme olanaklarının yetersizliği dolayısıyla git gide yoksullaşmıştır. Nitekim küreselleşmenin gelir dağılımı olumsuz etkileyerek yoksulluğu derinleştirdiği ve toplumsal eşitsizliği arttırdığı şüphesizdir¹⁸⁰.

Küreselleşme kavramı istenilenin aksine dünya’da küresel bütünleşmeye neden olmamış, getirdiği yoksullukla beraber küresel çatışmaya ve küresel kutuplaşmaya

¹⁷⁹ Coşkun Can Aktan, İstiklal Yaşar Vural, a.g.e., s. 2-3.

¹⁸⁰ Tijen Şahin, Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara, Mayıs, 2009, s.64-65

neden olmuştur. Yoksulluğun getirdiği bu küresel çatışma ortamı bireylerde çeşitli rahatsızlıklara (psikolojik rahatsızlıklar, psikosomatik rahatsızlıklar) ortaya çıkarken, büyük kentlerde güvensizlikler, yasa dışı yaşam şekilleri ve etnik şiddet olayları artmıştır¹⁸¹.

Küreselleşmenin getirdiği bu yoksulluğun derinleşmesini önlemek için ülkeler başta; sosyal güvenlik sistemleri, sosyal yardım hizmetlerinin etkin bir biçimde uygulamaktadır. Buna ek olarak; kalkınma, ilerleme ve tam istihdam gibi yapısal gelişmelerinde toplumsal eşitliğin sağlanabilmesinde etkili bir biçimde uygulanmasında fayda vardır.

Küreselleşme kavramı gelir ve servet imkânlarının ülkelerde ve ülkeler arası eşit bir şekilde dağılmasını sağlamak üzere ortaya çıksa da uygulama da gelir eşitsizliğini arttırarak yoksullaşmayı derinleştirmiştir. Dolayısıyla gelir dağılımı gelişmiş ve az gelişmiş ülke ayrımı gözetmeden milli gelir, fertler arasında eşit olmayan bir dağılım sergilenmekte; bu durumun en doğal sonucu olarak da aynı toplum içinde zenginlerle fakirler bir arada bulunmaktadır¹⁸². Bu nedenle gelir eşitsizliği ve yoksulluk kavramları sadece az gelişmiş ülkelerde değil, aynı zamanda gelişmiş ülkelerinde son yıllarda önem verdiği bir konu olmaya başlamıştır. Dolayısıyla az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımının yoksulluk üzerine etkilerini incelemekte fayda vardır.

3.1.Küreselleşmenin Gelişmiş Ülkelerde Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerine Etkileri

Gelişmiş ülkeler sanayileşmelerini tamamlayıp kalkındıkları için gerekli yapısal düzenlemeleri önceden gerçekleştirmiştir. Fakat küreselleşmenin yoğun olarak hissedildiği 1980'li yıllar sonrasında; teknolojinin gelişimi sanayi işçileri arasında işsizliğe neden olmuş, sosyal güvenlik sistemleri zamanla aşınmış, istihdamın esnekleştirilmesiyle çalışma güvencesinden yoksun kalma durumu baş göstermiştir. Dolayısıyla Batı Avrupa ülkelerinde ciddi anlamda dışlanma sorunu ortaya çıkmıştır. Sonuçta bozulan bu gelir dağılımı; ülkelerde yoksulluk kavramını ortaya çıkarmıştır¹⁸³.

¹⁸¹ İşıya Üşür, "Küreselleşme ve Yoksulluk" *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Ed. Yasemin Özdek), TODAİE Yayınları, 1. Baskı, Mayıs, 2002, s. 51.

¹⁸² Çetin, a.g.e., s. 178.

¹⁸³ Sibel Özbudun, "Küresel Bir "Yoksulluk Kültürü" mü?" *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Ed. Yasemin Özdek), TODAİE Yayınları, 1. Baskı, Mayıs, 2002, s. 55.

Diğer yandan Dünyanın birçok yerinde hayat standardı açısından ciddi farklılıklar vardır. Birleşik Devletlerde yaşayan en yoksul bireylerin; Sahraaltı Afrika, Güney Asya ve Orta Amerika'da yaşayan sayısız insanın yararlanabileceğinden çok daha fazla ekonomik ve sosyal fırsattan yararlanmasını bu duruma örnek olarak gösterebiliriz¹⁸⁴. Diğer bir örnek ise İngiltere'nin en yoksulları, diğer batılı ülkelerin yoksullarına göre daha az alım gücüne sahipken, en zenginleri ise Avrupa'nın en zenginleri durumundadır¹⁸⁵.

Küreselleşmenin etkisiyle gelişmekte olan ülkelerde tamamen ortadan kalkmasa bile büyük ölçüde azalması öngörülen toplumsal katmanlar git gide büyüyerek yoksulluğa sebebiyet vermektedir. Günümüzde hem Avrupa'da hem de ABD'de artış içinde olan yoksulluk; ABD'de 1969 yılında %8.4 iken, 1994 yılında %23.2'ye çıkmıştır¹⁸⁶. OECD'nin yayımlanmış olduğu 2000 yılı sonrası yoksulluk oranlarını incelediğimizde ABD'de 2013 yılında bu oran 0,172 iken, 2017 yılında 0,178'e yükselmiştir¹⁸⁷.

3.2.Küreselleşmenin Az Gelişmiş Ülkelerde Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerine Etkileri

Az gelişmiş ülkelerde yoksulluk ve gelir dağılımı birbiri ile ilişkili kavramlar olmuştur. Serbest piyasa kurallarının tam olarak yerleşmediği az gelişmiş ülkelerde; piyasa ekonomisi politikalarının başarısız olması durumunda yoksulluk daha da derinleşmiştir. Örneğin, sermaye piyasalarının yeterince gelişmediği az gelişmiş ülkelerde yeterli miktarda maddi karşılık gösteremeyen küçük girişimcilerin krediye erişimleri belli miktarda kısıtlanmıştır¹⁸⁸. Hâlbuki az gelişmiş yoksul ülkelerin ulusal ya da bölgesel yatırımlarla veyahut da yerel politika reformlarıyla çözülemeyen kritik ihtiyaçları vardır. Bunları; borç krizi, küresel ticaret politikası, kalkınma için gerekli olan bilim ve eğitim olarak sayabiliriz¹⁸⁹.

¹⁸⁴James A. Robinson, Daron Acemoğlu, *Ulusların Düşüşü Güç Zenginlik ve Yoksulluğun Köleleri*, (Çev: Faruk Rasim Velioglu), Doğan Egmont Yayınları, 15. Baskı, Haziran, 2016, İstanbul, s.407.

¹⁸⁵ Bauman, a.g.e., s. 65.

¹⁸⁶ Luciano Gallino, *Küreselleşme ve Eşitsizlik*, Dost Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, Ağustos, 2007, s.57.

¹⁸⁷ OECD, Poverty Rate, total, ratio, 2000-2017

¹⁸⁸ Şenses, a.g.e., s.149.

¹⁸⁹ Jeffrey D. Sachs, *The End Of Poverty*, The Penguin Prees, 2005, s. 280.

Başta küreselleşmenin etkisiyle borçlanmanın bir gelir kaynağı kabul edilmesiyle birlikte devletlere gelirleri yetmemeye başlamış. Ülkeler gelirlerini arttırmak amacıyla; vergi ve vergi dışı araçları kullanarak kendilerine mali alan yaratma yoluna gitmiştir. Fakat vergi reformu yapmak bu ülkelerde kapsamlı bir yöntemdir dolayısıyla ülkeler vergi gelirlerini arttırmak amacıyla dolaylı vergileri arttırmışlardır. Dolaylı vergilerin artırılması ise gelir dağılımını bozmakta ve eşitsizliklere neden olmaktadır¹⁹⁰. Bu sebeple tam anlamıyla küreselleşemeyen gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler maalesef ki küreselleşmenin bazı avantajlardan yararlanamamaktadır. Ülkeler arasındaki bu durum, Dünya ölçeğinde hızlı bir biçimde gelir dağılımında uçurumlar yaratmıştır.

Küreselleşme çerçevesinde baş aktör olan WB ve IMF gibi uluslararası kuruluşlar yoksullukla mücadele için yaptıkları politikalarla dünyanın en yoksul ülkelerine borç verirken aynı zamanda bazı talimatlarda vermektedir. Gelişmekte ve az gelişmekte olan ülkeler liberalleşme, kamu harcamalarının kısıtlanması, sübvansiyonların kaldırılması, devalüasyon, özelleştirme gibi şartları içeren bu talimatları uygulamakta ve bunun sonucunda da ortaya çıkan gelir dağılımında bozukluklar ve yüksek oranda işsizliklerle mücadele etmektedirler¹⁹¹. Ortaya çıkan bu yüksek oranda işsizlikler, eğitim ve sağlık alanındaki eşitsizliklerle birlikte yoksulluğu daha da derinleştirmektedir¹⁹². Dolayısıyla bu durum geçmişte az gelişmiş ülkeler genelinde 1 milyar 100 milyon insanın yoksul olarak hayatlarını sürdürmesine yol açarken¹⁹³, günümüzde “2018 Küresel İnsanı Yardım Raporu” verilerine göre Dünyada 2 milyar kişi yoksulluk, 753 milyon kişi ise aşırı yoksulluk içinde yaşamını sürdürmeye çalışıyor¹⁹⁴.

Küreselleşme ile birlikte WB bir yandan yanlış politikalarla uluslar üzerinde bir takım ekonomik deneyler yaparak beraberinde yoksulluğu getirirken diğer yandan ise gerçekçilikten uzak bir şekilde yoksulluğu azaltma stratejilerini açıklamaktadır. WB mücadele için geliştirdiği; günde 1 dolar gelir standardı olarak yoksulluk sınırını belirtirken açık bir biçimde yoksulluğu manipüle ettiği dahası yoksulluk konusundaki

¹⁹⁰ Berna Uymaz, “Mali Alanın Siyasi ve İktisadi Sınırları”, *İktisat Dergisi*, 2013,s.90.

¹⁹¹ Mustafa Hatipler ve Ayhan Aytaç, *Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Özgün Yapısı ve Yoksullukla Mücadele*, Kriter yayınları, İstanbul, 2011, s.140.

¹⁹² Ian Goldin & Kenneth Reinert, *Globalization for Development*, A Copublication of the World Bank and Palgrave Macmillan Press, 2006, p.21-43.

¹⁹³ Türkel Minibaş, *Az Gelişmiş Ülkelerde Kalkınmanın Finansmanı Politikaları ve Türkiye*, Der Yayınları, İstanbul, 1992, s.13.

¹⁹⁴ 2018 Küresel İnsanı Yardım Raporu

çalışmalarının da samimi olmadığı açıktır¹⁹⁵. Nitekim WB ve IMF gibi uluslararası kuruluşların yoksullukla mücadele kapsamında yürüttükleri politikadaki eksiklikler ve yanlışlıklar maalesef ki zenginliği; az gelişmiş ülkelerdeki yoksulluğun üzerine inşa ettiklerini gösteriyor¹⁹⁶.

Kaynakların ve gelirin adaletli paylaşılmadığı az gelişmiş ülkelerde yoksullukla beraber toplumsal huzursuzluklar ve tepkiler yaşanmaktadır¹⁹⁷. Dolayısıyla az gelişmiş ülkeler, kalkınmayı gerçekleştirmiş olan gelişmiş ülkeler seviyesine çıkmak için öncelikle doğal kaynaklarını ve teknolojilerini geliştirip bununla paralel bir biçimde eşit bölüşümü yani gelir dağılımında adaleti sağlayarak insani kaynaklarında kalitesini yükseltmelidir.

¹⁹⁵ Özdek, a.g.m.,s.3.

¹⁹⁶ Mustafa Hatipler, Ayhan Aytaç, *Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluğun Özgün Yapısı ve Yoksullukla Mücadele*, Kriter yayınları, İstanbul, 2011, s.140.

¹⁹⁷ Selen,a.g.e., s.31.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYEDE İZLENEN VERGİ POLİTİKALARININ GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİLERİ

Çalışmanın üçüncü bölümünde Türkiye’de vergi politikaları incelenmiş olup, vergi politikalarının yoksulluk ve gelir dağılımına etkilerinin ne boyutta olduğunu görebilmek amacıyla belirli ekonomik, mali ve sosyal göstergeler istatistikî verilerle analiz edilerek durum tespiti yapılmıştır. Türkiye’de yıllar itibariyle uygulanan vergi politikalarının gelir dağılımı ve yoksulluk üzerine etkileri ele alınmıştır.

1. 1980-2000 YILLARI ARASI TÜRKİYE’DE İZLENEN VERGİ POLİTİKALARI

12 Eylül 1980 askeri darbesi öncesinde alınan 24 Ocak Kararları, Türkiye’nin küreselleşme ve serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde bir kırılma noktası olmuştur. 24 Ocak Kararları ile Türkiye, o güne kadar uyguladığı dışa kapalı ithal ikameci politikalardan vazgeçmiş ve ihracata dayalı politikalar üzerine oluşturulan yeni bir ekonomi anlayışını benimsemiştir. Bu bağlamda; ihracata vergi iadesi, imalatçı ihracatçılara ithal girdilerde gümrük muafiyeti, sektörler göre çeşitlenen teşvik sistemi uygulamasına geçilmiştir.

1980 yılında neo-liberal iktisat politikalarının Türkiye’de uygulanmaya başlaması ile kalkınmada ihracata dayalı ekonomi politikası benimsenmiş ve vergi politikaları buna uyumlu bir şekilde düzenlenmiştir. 1980’li yıllarda vergi kanunlarında bir takım değişimler meydana gelmiş olup değişimleri şu şekilde sıralayabiliriz;¹⁹⁸

- Dolaysız vergilerin ağırlıkta olduğu vergi gelirleri, dolaylı vergiler lehine değiştirilmiştir. Bu doğrultuda; gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı azalmıştır. Bununla birlikte, kurumlar vergisi oranı 1986 yılına kadar kademeli

¹⁹⁸ Halil Nadarlıoğlu, *Kamu Maliyesi Teorisi*, İstanbul, Sermet matbaası, 1985, s. 483; DPT, *1980’den 1990’a Makro Ekonomik Politikalar, Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler*, DPT Yayınları, Ankara, 1990,s.23

olarak %50'den %40'a düşürülmüş ve ardından tekrar %46'ya çıkarılmıştır. Dahası Kamu İktisadi Teşebbüs(KİT)'lerinde aşamalı olarak kurumlar vergisi kapsamına alınmışlardır.

- İhracata dayalı piyasa ekonomisini temel alarak tasarrufları artırıcı ve bunları yatırımlara yönlendirme amacına yönelik vergi önlemlerine gidilmiştir. Bu doğrultuda dış ticaret rejimi çerçevesinde uygulanan miktar kısıtlamalarından kademeli olarak vazgeçilmiş, buradaki kayıp ithalat vergisi ve fon kesintileri ile ikame edilmiştir.

- Döviz sıkıntısını ortadan kaldırmak amacı ile vergi kanunlarında teşvik edici düzenlemelere yer verilmiştir.

- Enflasyonla mücadele etmek amacı ile vergi kanunlarında vergi gelirlerini artırılmasını sağlayacak çeşitli düzenlemeler gerçekleştirilmek istenmiştir.

1980 sonrasında özel sektörün yatırımlarının artması amacıyla sermaye kesiminin vergi yükü azaltılmaya dahası tasarrufları artırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla uygulanan politikalar aşağıdaki gibidir:¹⁹⁹

- Yatırımların özel kesim aracılığı ile yapılması amacıyla tasarruf eğiliminin yüksek olduğu varsayılan büyük sermaye kesiminin vergi yükünü azaltmak ve bu sayede tasarrufların artırılması ve maliyetlerin düşürülmesini sağlamak,

- Nereden buldu yasanının işlevsiz kılınması ve servet beyanının kaldırılması politikası ile kara paranın beyan edilerek açık dolaşıma girmesi, ülke dışındaki bu tür fonların geriye döndürülmesini mümkün kılmak.

Ancak Türkiye'de yapısal olarak ağır vergi yükünün mevcut olmaması, sermaye kesiminin her zaman vergiden kaçınma eğiliminde olması bu dönemde dolaysız vergilerin azalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla kamu harcamaları dolaylı vergilerle ve borçlanma ile finanse edilmeye başlanmıştır²⁰⁰.

1985 yılına gelindiğinde vergiler ile ilgili en önemli gelişme Katma Değer Vergisi Kanunu'nun hayata geçirilmesidir. Katma Değer Vergisi başta yatırımların teşviki, ihracatın artırılması, sanayinin vergi yükünün azaltılması, kaynakların etkin

¹⁹⁹ Zeliha Bektaş, Burhan Gündoğdu, Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan Vergi Politikaları ve Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi I, <http://denetimakademisi.com/turkiyede-1980-sonrasi-uygulanan-vergi-politikalari-ve-gelir-dagilimi-uzerindeki-etkisi-i.html>, (Erişim Tarihi: 06.08.2019)

²⁰⁰ Bektaş Z., Gündoğdu B., a.g.m.

dağılmasını sağlama gibi ekonomik gerekçeler ile çıkarılmasına rağmen, vergi kaçakçılığını minimize etmek, vergi adaletini sağlamak, vergi sisteminde otokontrolü gerçekleştirmek suretiyle dolaysız vergileri tamamlamak şeklinde mali gerekçelere de sahiptir²⁰¹.

Katma Değer Vergisinin uygulamasında harcamalar üzerinden alınan vergilerde belli bir düzeyde artış meydana gelmiş olsa da istenilen düzeyde randıman alınamamıştır.

Bu dönemde vergide meydana gelen azalmalara karşın kamu harcamaları dönem boyunca azalmamış ve sürekli olarak artmıştır. Hem cari fiyatlar hem de reel fiyatlarla artan kamu giderleri; iç borçlanmayı olağan kamu finansmanı haline getirerek faiz giderlerinde artışa yol açmış bu durum da enflasyonu şiddetlendirmiştir²⁰².

5 Nisan 1994'e gelindiğinde sanayileşmenin ihmal edilmesi sonucu oluşan üretimden kopuk bir rant ekonomisi Türkiye'yi ciddi bir ekonomik krize sürüklenmiştir. Büyüyen kamu açıkları sürekli iç ve dış borçlar ile kapatılmaya çalışılmış ve böylece borç ödemek için yeniden borçlanma yoluna gidilmiştir²⁰³.

1989 yılından itibaren sürdürülemez bir hal alan kamu tasarruf açığındaki büyümeyi, kronik ve yüksek enflasyonu ortadan kaldırmak amacı ile devlet 5 Nisan 1994'de Ekonomik Önlemler Uygulama Planı ile birtakım vergisel önlemler almış, bu çerçevede cari ve yatırım harcamalarında kısıntıya gitmiştir²⁰⁴.

Netice itibarı ile 5 Nisan Kararları çerçevesinde uygulamaya konulan vergi politikalarına baktığımızda, bütçe açığının ve Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin düşürülmesi için önlem olarak bazı vergilerin getirildiği görülmektedir. Bu değişiklikleri sistematik olarak şu şekilde sıralayabiliriz:²⁰⁵

- 4008 Sayılı Kanunla “Ekonomik Denge Vergisi”, “Net Aktif Vergisi”, “Ek Gayrimenkul Vergisi” bir defaya mahsus 1994 yılında yürürlüğe girmiştir.

²⁰¹ Giray, a.g.e., s. 292-293.

²⁰² Pınar, a.g.e., s.327.; Giray, a.g.e., s. 295-296.

²⁰³ TMMOB, 5 Nisan 1994 Tarihli Ekonomik Önlemler Uygulama Planı ile İlgili Değerlendirme, s.26, (04.08.2019).

²⁰⁴ Pınar, a.g.e., s.329.; Giray, a.g.e., s. 297.

²⁰⁵ Susam, a.g.e., s 191; Giray, a.g.e., s. 297; DPT “1995 Yılı Geçiş Programı”.

- 1995 yılında Avrupa Birliđi ile gümrük birliđi gerçekleştirilmiř, bu çerçevede ölkemizdeki yüksek olan Kurumlar Vergisi oranı %30'dan %20'ye dūřürölmüřtür.
- 1997 yılından itibaren vergilendirmede üniter yapıya yakınlaşmak için menkul sermaye iratları beyannameye dâhil edilmiştir.
- 1998 yılında birçok gelirin vergi dışında kalmasına sebebiyet veren götüru vergilendirme usulü yerine "Basit Usul"de vergilendirme getirilmiştir.
- Vergi denetiminde verimi ve etkinliği arttırıcı düzenlemeler yapılırken vergi kaçağılığını önlemeye yönelik vergi cezaları arttırılmıştır.

Ayrıca maktu harçlar %100 oranında, nispi harçlar da %20 oranında arttırılmış, 5 Nisan'da TL'yi daha cazip hale getirmek için hazine bonusu, tahvil ve repo gelirlerinden alınan %5 vergi kaldırılmış, bankaların topladıkları para üzerinden devlete vermek zorunda oldukları munzam karşılıklar sıfırlanmıştır.

Dönemin sonuna gelindiğinde 1998 Rusya krizi ve 1999 Marmara depremi neticesinde ölkemizde ekonomik aktivite daralmıştır. 1999 yılının sonunda hem deprem harcamalarının finansmanı hem de kura dayalı enflasyonla mücadele programına hazırlık amacı ile vergi politikalarında çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Bunları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.²⁰⁶

- 1999 yılı vergi miktarı kadar ek emlak ve ek motorlu taşıtlar vergisi alınmış, 1998 yılı yapılan matrahlar üzerinden %5 oranında ek gelir ve kurumlar vergisi alınmıştır.
- 01.12.1991 tarihinden önce ihraç edilmiş olan Devlet İç Borçlanma Senetlerinden farklı oranlarda faiz vergisi alınmasına karar verilmiştir.
- Gelir vergisi oranları (ücret gelirleri hariç) her bir dilim için 5 puan yükseltilmiştir.
- Gelir vergisi kapsamında olan çeşitli stopaj oranları arttırılmıştır.
- 2000 yılı sonuna kadar deprem harcamalarının finansmanı için Özel İletişim Vergisi ve Özel İşlem Vergisi konulmuştur.

²⁰⁶ DPT "2001 Yılı Programı"

- Genel KDV oranı %15'den, %17'ye; %23 olan oran ise %25 olarak yükseltilmiştir. Tütün mamulleri ve alkollü içkilerden alınan vergiler için alınan ek KDV oranları artırılmıştır.

- Damga vergisi ve nispi oranlı harçlar %25 artırılmış olup, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ve Rekabet Kurumu gelirleri üzerinden pay alınması kararlaştırılmıştır.

Ancak 5 Nisan İstikrar Programından istenen sonuç alınamamıştır. Bunun maliye politikası açısından en önemli nedeni; kamu açıklarının istenen düzeye indirilememesi ile artan kamu açıklarının iç ve dış borç stokunda artışa yol açmasıdır. Ayrıca yapısal önlemlere ilişkin hedefler kapsamında bankacılık, sosyal güvenlik ve özelleştirme gibi bazı alanlarda etkili bir ilerleme sağlanmaması da yaşanan sonuçta etkili olmuştur.²⁰⁷

2. 2000 YILI SONRASI TÜRKİYE'DE İZLENEN VERGİ POLİTİKALARI

Türkiye 15 Nisan 2001 tarihinde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı yapısal düzenlemelerini IMF ve WB'ın desteği ile açıklamış dahası kamu maliyesi alanında yapılacak olan tüm düzenlemeleri "Devlette Şeffaflığın Arttırılması ve Kamu Finansmanının Güçlendirilmesi" başlığı altında ele almıştır²⁰⁸.

Bu çerçevede istikrarsızlığı ortadan kaldırarak kamu yönetimi ve ekonominin yeniden yapılanmasını sağlamak amacı ile Güçlü Ekonomiye Geçiş Programını uygulamaya koymuştur. Maliye politikası açısından programın temel hedefi; kamu finansmanı dengesinin güçlendirilmesi ve devlette şeffaflığın sağlanması, mali sektörün yeniden yapılandırılması ve kamu maliyesinde disipline gidilmesi dolayısı ile bunun için gerekli olan yasal alt yapının oluşturulması, bölgeler arası gelir dağılımı bozukluklarının giderilmesi ve sosyal dayanışmanın sağlanmasını kapsamaktadır.²⁰⁹

²⁰⁷ Abuzer Pınar, *Türkiye'de Ekonomik İstikrar Politikaları*, Maliye Politikası 2 İçinde (Ed. Beyhan Ataç), Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2826, Eskişehir, 2013, s. 11-12.

²⁰⁸ Cem Doğan, Z. Defne Uzunhasanoğlu, *Ekonomik ve Mali Politikaların Gelir Dağılımına Etkisi 1980-2005 Türkiye*, Ekonomik ve Mali Araştırma Yarışması, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları Yayın No: 20, Ankara, 2007, s. 56; Susam, a.g.e., s.212.

²⁰⁹ Susam, a.g.e., s. 211; Karaca, a.g.e., s.70; Doğan, a.g.e., s. 56; Pınar, a.g.e., s. 335.

Vergi politikalarına yönelik alınan kararları aşağıda belirttiğimiz şekilde sıralamak mümkündür:²¹⁰

- Hedeflenen enflasyon çerçevesinde gelir vergisi dilimleri ve menkul sermaye iradlarına ilişkin gelir vergisi stopaj oranı artırılmıştır.
- Genel KDV oranı %17'den, %18'e; %25'lik oran ise %26'ya yükseltilmiştir. Aynı doğrultuda doğalgazdan alınan KDV oranı da %8'den %17'ye çıkarılmıştır.
- Motorlu Taşıtlar Vergisi %75, Taşıtlar Alım Vergisi %60, nispi harçlar % 50 artırılmıştır. Dahası Akaryakıt Tüketim Vergisi Nisan ayında %20, Mayıs ayında % 15 arttırılmış ve maktu harçlar da bir kat artırılmıştır.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı sonrasında kamu maliyesinde hesap verilebilirliğin artırılması kapsamında 2002 yılındaki maliye politikalarını incelediğimizde en çok dikkatimizi çeken şüphesiz ki 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunudur²¹¹. Bunun dışında gelir hedeflerine ulaşmak amacıyla bazı düzenlemeler öngörülmüştür, bunlardan vergi politikaları ile ilgili olanları özetlemekte yarar vardır.²¹²

- Vergi gelirlerinin artırılmasına yönelik 2000 yılı sonunda alınan tedbirlerin uygulanmasına devam edilecektir.
- Vergi tabanının yaygınlaşması için vergi kimlik numaralarının kullanımının genişletilecektir.
- Vergi kayıp kaçığının en aza indirilmesi için vergi denetimleri artırılabilecektir.
- Vergi tahsilâtının artırılması amacıyla vergi gecikme faiz ve cezaları enflasyonla uyumlu bir biçimde artırılabilecektir.
- Bireysel yatırımcıların kamu kâğıtlarından elde ettikleri gelirlerin beyanname dışı tutulması durumuyla kamu kâğıtlarına olan bireysel talep artırılabilecektir.

2002-2004 yılları ortalamasını incelediğimizde görüyoruz ki; Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (KKBG) %10'un altına düşürülmüş, Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'nin %25' ine ulaşan vergi gelirlerinde ise dolaylı vergiler toplam vergi gelirlerinin %70'ini geçmiştir²¹³.

²¹⁰ DPT "2001 Yılı Programı"

²¹¹ Susam, a.g.e., s. 220.

²¹² TCMB, Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı.

²¹³ Pınar, a.g.e., s.336-337.

2000-2008 yılları arasında vergilerde yapılan değişimleri özetlemekte yarar vardır.²¹⁴

- 2000 yılı sonrasında Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelere (KOBİ) ve ihracatçı firmalara kredi ve garanti destekleri verilerek bu dönemde krizi atlatabilmeleri için bazı vergisel teşvikler sağlanmıştır. (Belirtilen kapsama giren KOBİ'ler için devir hükümlerinde kolaylık sağlanmış ve vergisiz birleşme oranı sağlanmış, yararlanan kurumlar için Maliye Bakanlığı %75'e kadar kurumlar vergisi oranını indirimli uygulamaya yetkilendirilmiştir.)

- 2007 yılında transfer fiyatlaması yoluyla örtülü kazanç dağıtımı adı altında örtülü kazanç müessesesi yeniden düzenlenerek mevzuata girmiştir. Böylece kurumlar ilişkili kişilerle, emsallere uygunluk ilkesine aykırı olarak tespit ettikleri bedel veya fiyat üzerinden mal veya hizmet alım satımında bulunursa kazancın tamamını veyahut bir kısmını transfer fiyatlaması yoluyla örtülü olarak dağıtmış olmaktadır²¹⁵.

- 1 Ocak 2008 itibarı ile iç talebi canlandırmak amacıyla belirli süreler için temel gıda maddeleri ve gıda, turizm, tekstil sektörlerinde ve sosyal hizmetler alanındaki özel sektör faaliyetlerinde uygulanan KDV oranları %18'den %8'e indirilmiştir²¹⁶. Fakat dolaylı vergilerde gerçekleştirilen indirimler sürekli bir hal almamış 2009 yılsonu itibarı ile ilgili stoklarda erimeler gerçekleştikten sonra bu indirimlerden geri dönmeye başlanmış, eskiye oranla vergi gelirlerinin payı da çıkmıştır.

²¹⁴ Dilek Göze Kaya, Ayşe Durgun Kaygısız, "2008 Küresel Krizi ve Sonrasında Türkiye'de Uygulanan Maliye Politikalarına Genel Bir Bakış", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 11, Sayı 26, 2015, s.182.

²¹⁵ Alım satım, imalat, inşaat işleri, kiralama veya kiraya verme işlemleri, ödünç para alınması ve verilmesi, ikramiye ücret ve benzeri ödemeleri gerektiren işlemler de her durum ve şartta mal veya hizmet alım ya da satım olarak değerlendirilmektedir.

²¹⁶ Özürlülere ait araç ve gereçlerde KDV oranı %1'iken istisna kapsamına alınmıştır. Enerji santralleri, baraj gibi işletme haklarının devrinde KDV oranı %1'iken uygulamasına son verilmiştir. Sanat faaliyetlerine ve müzelerine giriş ücretlerine uygulanan %18 KDV oranı %8'e indirilmiştir. 15 Mart 2009'dan itibaren üç ay süreyle inşaat sektöründe yeni konutların satışı üzerinden alınan %18'lik KDV oranı %8'e indirilmiştir. Ayrıca otomotiv sektöründe, beyaz eşya ve elektronik eşya üzerine uygulanan ÖTV'ye de farklı oranlarda üç ay süreyle indirimler getirilmiştir. Mobilya imalatı, bilgisayar, bilişim, büro makineleri ve KOBİ'lerin kullandığı bazı iş makineleri için 31 Mart-30 Haziran 2009 tarihleri arasındaki ilk üç ayda KDV oranı %18'den %8'e indirilmiştir. 30 Eylül 2009'a kadar olan üç aylık dönemde ise mobilya ve bilgisayarda KDV %8, beyaz eşyada ÖTV %2 olarak belirlenmiştir.

- Kasım 2008’de “Bazı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kanun” diğer bir ismi Varlık Barışı ile indirim ve muafiyetler uygulanmış, bu noktada gerçek ve tüzel kişiliklere yurt dışındaki varlıklarını yurt içine getirmeleri amaçlanmıştır.

- 2008 krizi dolayısıyla kurum kazançları üzerinden alınan %20’lik kurumlar vergisi üzerine ek madde getirilerek indirimli kurumlar vergisi uygulamasına gidilmiştir.

2007 yılının ortalarında ABD’de emlak piyasasında mortgage kredilerinin tetiklemesi ile başlayan 2008 küresel krizi, başta ABD’de büyük mali kuruluşların iflasını getirmiş, sonrasında domino taşı etkisi ile bütün dünyaya yayılmıştır. 2009 yılı ilk çeyrek dönemine gelindiğinde imalat sanayi üretim ve dış ticaretindeki gerileme durumu ortaya çıkmıştır. Bu durum tarım dışı istihdamda kayda değer bir bozulmaya yol açarak istihdamın azalmasına ve temel mal fiyatlarının düşmesine neden olmuştur²¹⁷.

Bu dönemde işsizliği etkileyen diğer bir durum ise piyasalardaki güvenin azalmasıdır. Bu çerçevede yatırım ve tüketim birimleri ileriye dönük karar alırken temkinli davranmak durumundadır. Yani söz konusu birimler ekonomide krizin baş gösterdiği dönemlerde ya kararlarını ertelemekte ya da ekonomik faaliyetlerini önemli ölçüde azaltma yoluna gitmektedir. Dolayısıyla ekonomik daralmayla birlikte istihdam azalmakta ve işsizlik artmaktadır²¹⁸.

Krizin Türkiye’de başlangıç yılı olan 2009 yılında hükümet, reel ekonomideki daralmanın nedenini özel kesim harcamalarının düşüşü olarak görmüştür. Bu çerçevede kayıpları en aza indirmek ve milli gelirdeki düşüşü engellemek amacı ile ilk olarak kamu harcamalarında artışa gitmiştir. Böylece krizin etkilerini gidermek üzere özel sektördeki yatırım ve hane halkı tüketim harcamalarında yaşanan daralmanın neden olduğu talep daralmasını telafi etmek istemiştir²¹⁹. Sonrasında vergi gelirlerinin arttırılması yönünde çalışmalara başlanmış ve kamu harcamaları kısılmıştır (örneğin

²¹⁷ Zafer Yükseler, “Türkiye’de Kriz Dönemlerinde Ekonomik Gelişmeler ve Ödemeler Dengesi Uyumu” Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Temmuz, 2009, s. 8-10, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/939d60928c804c14a9ce4610fa555cf8/Krizler_Yukseler.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-939d6092-8c80-4c14-a9ce-4610fa555cf8-m3fBalZ (Erişim Tarihi: 07.05.2018)

²¹⁸ DPT, *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013):2010 Yılı Programı*, s. 11.

²¹⁹ Karaca, a.g.e., s. 79-80.

eğitim ve sağlık hizmetleri dışında personel alımının durdurulması). Bu dönemde uygulanan istikrarı sağlamaya yönelik maliye politikaları istenen sonucu vermese de olumlu birtakım sonuçları olmuřtur²²⁰.

Türkiye 2011-2013 yılları arasında Katılım Öncesi Ekonomik Program ile Avrupa Borç Krizi²²¹'ne yönelik bir takım vergi tedbirleri almıştır. Alınan tedbirler çerçevesinde belirtilen vergi politikalarını incelemekte fayda vardır:²²²

- Vergi mevzuatı ve uygulamalarında sadelik ve istikrar sağlayıcı düzenlemelerin yapılması,
- Vergiye gönüllü uyumun artırılması ve vergi tabanının genişletilmesine yönelik çalışmaların devam edilmesi,
- Yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye girişinin hızlandırılması, yatırımların ve Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi, istihdamın artırılması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik vergi politikalarının uygulanmasına devam edilmesi,
- Maktu vergi ve harçlar genel ekonomik koşullar göz önüne alınarak güncellenmesi,
- İstisna, muafiyet ve indirimler nedeniyle oluşan vergi harcaması tutarlarının hesaplanmasına devam edilmesi,
- Yüksek oranda vergilendirilen ürünler başta olmak üzere vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesine yönelik denetimlerin artırılması,
- Vergi idaresinin denetim ve uygulama kapasitesinin güçlendirilmesi gibi 2011-2013 yılları arasında uygulanacak temel politika önceliklerini sıralamıştır.

2012-2014 yıllarını temel alan Katılım Öncesi Ekonomik Programın vergi politikalarını incelediğimizde bir önceki planın devamı niteliğinde olduğunu görmekteyiz. Bu dönemde alınan vergi tedbirleri:²²³

- Vergi politikalarının uygulanmasında istikrar ve öngörülebilirlik esas alınması,

²²⁰ Susam, a.g.e., s. 223- 227; Pınar, a.g.e., s.336-337.

²²¹ 2008 küresel finansal krizinden önce ulaşılan ucuz ve bol sermayenin neden olduğu yüksek kamu harcamasına yönelik gerekli reformların yapılmaması ve bankalardaki kırılğanlıklar Avrupa Borç Krizine neden olmuştur.

²²² Katılım Öncesi Ekonomik Program 2011-2013, Ankara, Ocak,2011, s.35-36

²²³ Katılım Öncesi Ekonomik Program 2012-2014, Ankara, Aralık,2011, s. 34.

- Yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye girişinin hızlandırılması, yatırımların ve Ar-Ge faaliyetlerinin desteklemesi, istihdamın artırılması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik vergi politikalarının uygulanması,
- Vergi mevzuatının sadeleştirilmesi ve ihtiyaca yönelik yeniden yazılması için çalışmaların devam edilmesi,
- Yurt içi tasarruflarının yetersizliği ve cari açık gibi büyüme'nin sürdürülebilirliğini tehdit eden unsurlarla mücadelede vergi politikasının gerektiğinde etkin bir biçimde kullanılması,
- İstisna, muafiyet ve indirimler nedeniyle oluşan vergi harcamalarının düzenli raporlanması,
- Vergiye uyumun artırılması ve vergi tabanının genişletilmesine yönelik çalışmaların devam edilmesi,
- Maktu vergi ve harçlar genel ekonomik koşullar göz önüne alınarak güncellenmesi gibi hedefleri içermektedir.

Buradan hareketle Katılım Öncesi Ekonomik Programlarının vergi politikaları ile ilgili hedeflerini; şeffaf ve istikrarlı bir vergi yapısı oluşturmak, vergi kayıp ve kaçaklarını önlemek, vergi denetimlerinin etkin bir biçimde yapılmasını sağlamak, vergi mevzuatının sadeleştirilmesini sağlamak ve vergi bilincini geliştirmek olarak sayabiliriz.

2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planında vergi politikaları ile ilgili aşağıdaki politikalar hedeflenmiştir:²²⁴

- Vergiye gönüllü uyumun artırılması ve kayıt dışı ekonominin azaltılmasıyla sağlanacak ilave kaynaklar, işlem vergilerinin düşürülmesi başta olmak üzere üretim ve istihdamı teşvik ederek büyümeye katkı sağlayacak şekilde değerlendirilmesi,
- Vergilemenin daha adil olmasını ve mali fonksiyonunu yerine getirmesini sağlayacak şekilde vergi tabanı genişletilmesi,
- Vergi politikası, üretim faktörlerinin etkin dağılımını sağlamaya yönelik olarak kullanılması,

²²⁴ Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, s.75-76.

- Vergi mevzuatı ekonomik ve sosyal politikalar çerçevesinde sadeleştirilerek ve uyum sağlanabilir hale getirilecek şekilde yeniden yazılması,
- Elektronik ticarete vergi kaybının önlenmesine yönelik gerekli hukuki ve idari düzenlemelerin yapılması,
- Kayıt dışılıkla mücadelede, kurumlar arası koordinasyon ve veri paylaşımı artırılması,
- Yerel yönetimlerin mali imkânlarını güçlendirmek için kentsel rantların değerlendirilmesi ve emlak vergisi dâhil olmak üzere yerel yönetim öz gelirleri artırılması.

Görülüyor ki Onuncu Kalkınma Planında yer alan vergi politikaları da Katılım Öncesi Ekonomik Programlarının devamı niteliğinde olmuştur.

3. VERGİ POLİTİKALARININ GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUĞA ETKİLERİ

Küreselleşme sürecinde liberal politikalar izleyen devletler; yabancı yatırımcıları çekmek için dış ticarete yönelik korumacı uygulamaları gevşetmiş ve vergi rekabetine gitmişlerdir. Dolayısıyla bu süreçte devletlerin vergi tabanında meydana gelen erimeye bağlı olarak, vergi toplama yeteneklerinde azalma meydana gelmiştir. Böylece hükümetler eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerini yerine getirmekte güçlüklerle karşılaşmaya başlamışlardır. Sonuç itibarı ile küreselleşme süreci geniş halk kitlelerinin yoksullaşmasına, yoksulluk riski ile karşı karşıya kalmasına ve gelir dağılımının bozulmasına yol açmaktadır²²⁵.

Günümüzde yoksulluk sadece az gelişmiş ülkelerin değil, gelişmekte olan ülkelerin de temel sorunları arasında yer almaktadır. Yapılan çalışmalar göstermektedir ki, küresel boyutta yoksulluk ve gelir dağılımı adaletsizliği az gelişmiş ülkelerle birlikte gelişmiş ülkelerde de yükselmektedir. Dolayısıyla yoksulluk oranları artış göstermekte ve dünya için tehdit oluşturmaktadır²²⁶.

²²⁵ Aktan & Vural, a.g.e., s.10.

²²⁶ Sapancalı,a.g.m., s. 126.

Piyasaların aksamadan işlemlerini temel alan neoklasik iktisat yaklaşımı günümüzde etkili olsaydı gelir dağılım problemi olmayacak ve piyasalar mükemmel işleyecekti. Böylece devlet; piyasa mekanizmasına kamu politikalarından biri olan vergi politikaları ile müdahalede bulunmayıp, ikinci gelir dağılımına sebebiyet vermeyecekti. Günümüzde devlet vergi ve vergi benzeri gelirlerle özel kesimden sağladığı kaynaklarla topluma farklı bir takım hizmetler sunarak gelir dağılımını etkilemektedir²²⁷.

Merkezi yönetim bütçe gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturan ana kaynak vergilerdir. Vergiler belirli gelir gruplarının gelirlerini azaltırken toplumun belirli bir tabakasına da nakdi transfer olmaktadır. Vergiler ödeme gücüne göre alındığında mali gücü yüksek olanlar mali gücü düşük olanlara göre daha fazla vergi ödemektedir. Toplumdaki bütün gelir gruplarının ödediği vergi ile yararlandığı kamu hizmetleri aynı olmadığı için vergilemeyle milli geliri yeniden dağıtmış olur²²⁸.

Vergilemede adaletin ölçüsü olarak kabul edilen ödeme gücü ilkesi herkesin mali gücüyle orantılı vergi ödemesini ifade etmektedir. Bu noktada ödeme gücüne ulaşmada kullanılan araçlardan bahsetmekte yarar vardır.²²⁹

- En az geçim indirimi: Yükümlünün kişisel, ailevi, mesleki ve sosyal durumunu dikkate alarak subjektif vergilendirme ile yükümlünün ve ailesinin geçimini ve yaşamını sürdürebilecek düzeydeki gelirin vergi dışı bırakılmasını amaçlamaktadır. Günümüzde Türkiye’de tüm gelir unsurlarında uygulanmayan en az geçim indirimi, yalnızca ücretlilerin gelirinde ve biraz da göstermelik bir şekilde uygulanmaktadır.²³⁰
- Ayırma ilkesi: Vergi yükümlülerinin vergi ödeme güçleri, gelirlerinin niteliği ve kaynağına göre çeşitlilik göstermektedir. Bu noktada yükümlülerin gelirleri rakamsal olarak aynı olsa bile ödeme güçleri, gelirin kaynağının farklı olması dolayısıyla farklı olabilmektedir. Bu nedenle vergi ödeme güçleri belirlenirken sadece tutarlarına göre değil, aynı zamanda nitelik ve kaynağına bakılmaktadır. 1949 tarihli Kurumlar Vergisi Kanununa göre kurumlar vergisi; sermaye

²²⁷ Pınar, a.g.e., 297-298.

²²⁸ Verda Canbey-Özgüler “Gelirin Yeniden Dağılımı”, *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk* (Ed. Çağlar Özdemir, Emel İslamoğlu), Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ocak, Ankara, 2017 s. 68.

²²⁹ Reyhan Leba Tansöker, “Yürürlükteki Gelir Vergisi Tarifesinin Adalet Açısından Değerlendirilmesi”, *Güncel Mali Konular* (Ed. Nihat Edizdoğan), Dora Yayıncılık, Bursa, 2009, s.217-222.

²³⁰ Yaltı, a.g.e., , s.87.

şirketleri ve kooperatifler için %20, diğer kurumlar için ise %35 olarak belirlenmesi ayırma ilkesinin Türkiye’de daha önce uygulandığını göstermektedir. Ayrıca 2005 yılı ve öncesinde uygulanan, diğer gelirlere göre ücret gelirlerinin 5 puan düşük oranlı gelir vergisi tarifesine tabi tutulması Türkiye’de ayırma ilkesinin uygulanmasının en tipik örneğini oluşturmaktaydı. 2005 yılı sonuna kadar ücret gelirlerinde 5 puan düşük olan gelir vergisi tarifesi uygulaması devam etmiş ancak 5479 Sayılı Kanun ile Gelir Vergisinde iki ayrı tarife uygulamasına son verilmiştir. Böylelikle Türkiye’de ayırma ilkesinin uygulanmasına yönelik en etkili yöntem sona erdirilmiştir.²³¹ Günümüzde tüm kurumlar vergisi mükellefleri açısından %20’lik tek bir oran belirlenmesi durumu ayırma prensibinin uygulanmadığı göstermektedir. Gelir Vergisi Kanununa göre ise ayırma prensibi iki şekilde uygulanmış olup, bunlardan ilki 1 Ocak 1986 tarihinden itibaren uygulamaya konulan özel indirim iken diğeri ise 2005 yılında getirilen “ücretlerde vergi indirimi” uygulamasıdır. Buradan hareketle ulusal gelirden az pay alan ücretlilerin gelir vergisindeki paylarının yüksek olması durumu ayırma ilkesinin yeterli olmadığını göstermektedir²³².

- Artan oranlılık: Bireylerin gelirleri arttıkça vergi ödeme gücü de artacaktır. Dolayısıyla matrahın büyümesi ile birlikte oranı da yükselecektir. Gelir dağılımında adaletin sağlanması noktasında gelirin artan oranlı vergilerle yüksek gelir sahiplerinden düşük gelir sahiplerine doğru yeniden dağılması yoluna başvurulmaktadır. Türkiye’de mevcut gelir vergisi tarifesinde, ilk gelir dilimine uygulanan %15 vergi oranı yüksek olup, en yüksek basamakta %35 oran ile belli bir miktar gelirden sonra artan oranlı tarifinin düz oranlılığa geçtiğini söylemek mümkündür.
- Öte yandan, tevkifat uygulaması artan oranlı vergi tarifesinin yapısını bozan bir uygulama olup, gelirin vergilendirilmesinde gerçek usulden uzaklaşılmasına neden olmaktadır.

²³¹ Adnan Gerçek, “Ücretlilerin Vergilendirilmesi ve 6009 Sayılı Kanunla Bu Konuda Yapılan Düzenlemenin Değerlendirilmesi”, <http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/adnangercek/002/>, (Erişim Tarihi:05.11.2019)

²³² Ayça Yaltı, “Vergi Hukukunda Ayırma Prensibi”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013, s. 85-87

Vergiler ile gelirin yeniden dağılımını etkilemede, uygulanan vergi politikaları; vergilemede ödeme gücünün dikkate alınıp alınmaması, vergi oranı, vergi sistemi içinde dolaylı ve dolaysız vergilerin ağırlığı ve vergilerin yansıtılma olanaklarının varlığı son derece önemlidir²³³.

Aşağıda küreselleşme sürecinde Türkiye’de vergi politikalarının yoksulluğu etkileme yolları ele alınırken; küreselleşmenin hız kazandığı 1980-2000 yılları arası dönem ile 2000 yılı sonrası döneme yer verilmektedir.

3.1.1980-2000 Yılları Arası Vergi Politikaları ile Gelir Dağılımı ve Yoksulluğu Etkileme Yolları

1980 sonrasında özel sektörün yatırımlarının artması amacıyla sermaye kesiminin vergi yükü azaltılmaya dahası tasarrufları artırılmaya çalışılmıştır Bu amaçla uygulanan politikalar²³⁴ sonrasında gerek vergi oranlarının düşürülmesi gerekse kayıt dışı paranın Türkiye’ye getirilmesi yoluyla vergi hâsılatının artması ve böylece en azından kamu açıklarının daraltılması beklenmiştir. Fakat gelişmemiş bir ülke olarak Türkiye’de yapısal olarak ağır vergi yükünün zaten mevcut olmaması dahası sermaye kesiminin her zaman vergiden kaçınma yolları bulması nedeniyle vergi indirimlerine karşı duyarlı olmaması durumu Türkiye’de 1980 sonrasında dolaysız vergileri azaltılmış, kamu harcamaları daha çok borçlanmayla ve dolaylı vergilerle finanse edilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla Türkiye’de 1980 sonrasında vergi gelirlerini azaltacak politikalar uygulanmış, uygulanan politikalar sonucunda vergileri azalan kesimlere Devlet tarafından ayrıca yüksek faiz ödemeleri yapılmıştır. Bu durum gelir dağılımını üst gelir grupları lehine bozmuştur²³⁵.

1985 yılında Katma Değer Vergisi gibi harcamalardan alınan vergi düzenlemeleri ile vergi gelirlerini arttırmak amaçlanmış ve aynı zamanda ekonomide belge düzeninde gelişme sağlanmıştır. Böylelikle hükümet için tahsilâtı kolay ve yüksek tutarda vergi alınmasını sağlayan bir dolaylı vergi mekanizması oluşturulmuştur. 1987 yılına

²³³ Uzunhasanoğlu, Doğan, a.g.e., s.56.

²³⁴ Bu amaçla uygulanan politikalardan biri yatırımların özel kesim aracılığıyla yapılması amacıyla tasarruf eğiliminin yüksek olduğu varsayılan büyük sermaye kesiminin vergi yükünü azaltmak iken bir diğeri nereden buldun yasanının işlevsiz kılınmasıdır.

²³⁵ Bektaş Z., Gündoğdu B., a.g.e.,

geldiğimizde; yapılan bu vergi düzenlemeleri memurlar ve işçilerin vergi yükünü arttırmış, gelir dağılımını adaletsizliğini tetiklemiştir²³⁶.

Türkiye’de toplam vergi gelirlerinin içinde dolaylı vergilerin dolaysız vergilere göre daha yüksek oranda alınması durumu gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir. Aşağıda nedenleri ile açıklanmıştır:²³⁷

- Dolaylı vergiler genel itibari ile harcamalar üzerinden alındığı için mali güce göre alınma ilkesine uygun düşmeyen, düşük gelir gruplarının daha çok vergi yükü hissettiği vergilerdir. Tahsilâtının kolay yapılması ve siyasal iktidarların oy kaygısı nedenleri itibari ile dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payını artmıştır.

- 1980 sonrasında hükümetlerin dolaylı vergilere ağırlık vermesi durumu alt gelir gruplarının satın alma güçlerini azaltmış ve vergi yükü artan alt gelir gruplarında gelir dağılımı açısından adaletsizlik daha da hissedilmiştir.

- Yine 1980 sonrası dönemde uygulanan vergi politikalarını incelediğimizde görüyoruz ki bu dönem KDV sistemi içinde; vergi erteleme veya istisnası olmak üzere teşvik amaçlı, diplomatik amaçlı ve askeri amaçlı birçok istisna uygulamasına²³⁸ yer verilmiş, bu istisnalar gelir düzeyi yüksek olan grupları korumaya yönelik olmuştur.

- Üniter yapıdan sedüler yapıya geçilmesi ile gelir vergisinde artan oranlılık bozulmuş, menkul sermaye iratları ve sermaye gelirleri beyanname alınmayıp stopaj oranları da çok düşük tutulmuştur. Bu durum üniter yapıyı bozarak ücretliler aleyhine bir durum oluşturmuştur.

Yukarıda dolaylı vergilerin dolaysız vergilere oranla yüksek oranda olmasından kaynaklı gelir dağılımında yarattığı adaletsizlik açıklanmıştır. Bununla beraber dolaysız vergilerinde gelir dağılımını adaletine olumsuz etkileri vardır. Bu etkileri açıklamakta fayda vardır:²³⁹

²³⁶ Doğan, a.g.e., s. 61; Susam, a.g.e., s. 172-175.

²³⁷ Bektaş Z, Gündoğdu B.,a.g.m.,

²³⁸ Bu istisnalar, ihracata yönelik istisna, deniz ve hava taşıtları araçları yapım, onarım ve bunlara yönelik hizmetler istisnası, petrol arama faaliyetlerine yönelik istisna şeklindedir.

²³⁹ Bektaş Z, Gündoğdu B.,a.g.m.,

- Bu dönemde yaşanan yüksek enflasyon nedeniyle gelir vergisi tarifesi dilimleri enflasyon oranının çok altında genişletilmesi durumunu ortaya çıkarmış dolayısıyla gelir vergisi yükü hızlı bir biçimde alt grupların üzerinde kalmıştır. Bunun sonucunda gelirlerin stopaj yoluyla ücretler üzerinden alınma durumunun gelir dağılımında adaletsizliği arttırıcı bir etkisi olmuştur.

- Büyük sermaye lehine çok sayıda istisna ve muafiyet getirilmesine karşın küçük sermaye için Götürü Usul ve Hayat Standardı Esası getirilmiştir. Bu uygulamalarla büyük sermaye grupları az vergi öderken, küçük girişimciler mali güçlerinin üzerinde bir vergi ödemiş, gelir dağılımında adaletsizlik artmıştır.

- Ücretlilerin vergiden kaçınma veya vergi kaçırma gibi olanaklarının olamamasına karşın ücret dışı gelirlerde vergi kaçırma veya vergiden kaçınma durumlarının olması gelir vergisinde artan oranlılığın olumsuz yönünü oluştururken gelir dağılımında adaletsizliğe nede olan diğer bir faktördür.

- Kurumlar vergisinin yansıtılabilir özelliği dolayısıyla bu vergi şirketler için bir maliyet unsuru olarak kabul edilip uzun dönemde fiyatlar yoluyla yansıtılabilmektedir. Bu verginin büyük bir kısmı kamu kurumları tarafından ödendiği dolayısıyla bu durum kurumlar vergisinin gelir dağılımına olumlu etkisi ortadan kaldırmaktadır. Aynı şekilde kurumlar vergisinde sağlanan indirim, muafiyet ve istisnalardan kaynaklanan vergi kayıplarına Hazine'nin katlanırken izlediği yol (düşük gelirlielerin vergi yükünü artırarak, indirim ve istisnalardan kaynaklanan gelir azalışlarını telafi etme yoluna gitmektedir) gelir dağılımında adaleti bozmaktadır.

- Ticari ve sınaî faaliyette bulunanların şahıs şirketi olması durumunda bir takım harcamalarını gelir unsuru tespit ederken gider yazamamaktadır. Fakat kurumsallaşma olduğu zaman aynı harcamalarını gider olarak yazıp vergi matrahından düşebilmesi durumu bize kurumlar vergisinin yatay vergi adaletini bozucu etkilerini de göstermektedir.

- Türkiye'de düşük gelir gruplarının elinde bulunan servet unsuru olan toprak; hızlı nüfus artışı, ivazsız intikaller ve miras paylaşımı ile parçalanmaktadır. Böylece servet dağılımındaki dengesizliklerde zamanla yüksek gelir gruplarının eline geçmekte ve mülksüzleşme süreci yaşanmaktadır. Bu durum gelir dağılımında adaletsizliğe yol açmaktadır.

Aşağıda Tablo 1’de Türkiye’de ve OECD ülkelerinde karşılaştırmalı olarak; toplam vergiler içerisinde dolaylı ve dolaysız vergilerin yüzde oranları verilmiştir.

Tablo 1: Türkiye ve OECD Ülkelerinde Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (Sosyal Güvenlik Yükümlülükleri Hariç) (1980-2000)

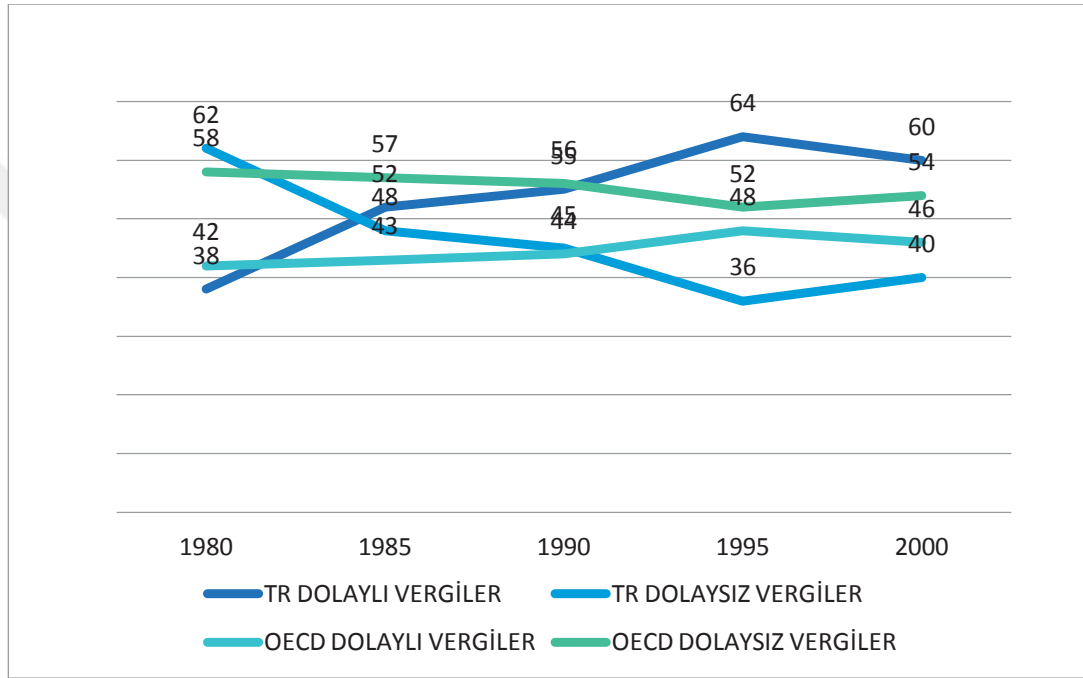
YILLAR	TÜRKİYE		OECD	
	Dolaylı Vergiler(%)	Dolaysız Vergiler (%)	Dolaylı Vergiler (%)	Dolaysız Vergiler (%)
1980	38	62	42	58
1985	52	48	43	57
1990	55	45	44	56
1995	64	36	48	52
2000	60	40	46	54

Kaynak: OECD

Tablo 1’den de görüldüğü üzere, 1980 yılında toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergi gelirlerinin payı %38 iken, 1985 yılında KDV’nin yürürlüğe girmesi etkisi ile %52’ye çıkmıştır. Bu pay, 1990 yılında %55’e çıkmıştır. 1994 yılına gelindiğinde yaşanan krizden çıkış yolu için başvurulmuş Net Aktif Vergisi ve Ekonomik Denge Vergisi gibi sisteme yeni konulan vergilerin de etkisiyle; 1995 yılında dolaylı vergiler %64’e çıkarak 1980-2000 yılları arasındaki en yüksek oranı almıştır. 2000’li yıllara gelindiğinde ise dolaylı vergiler %60 oranında seyretmektedir. Bu noktada Türkiye’de toplam vergi gelirleri içinde dolaylı ve dolaysız vergi dağılımının, dolaysız vergiler lehine bir değişimin olduğu söylemek mümkündür. OECD ülkelerinin ortalamasını incelediğimizde, bu dönem dolaylı vergi oranlarının %50’nin aşağısında kaldığını görmekteyiz. Dolayısıyla söz konusu ülkelerin dolaylı vergi oranlarının %50’nin altında kalması durumu daha adil bir vergilendirme sürecinin olduğunu göstermektedir.

Tablo 1'den hareketle aşağıda 1980-2000 yılları arası Türkiye ve OECD ülkelerinde dolaylı ve dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı yüzdesel olarak (sosyal güvenlik yükümlülükleri hariç) Grafik 1'de net bir biçimde görülmektedir.

Grafik 1: Türkiye ve OECD Ülkelerinde Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (Sosyal Güvenlik Yükümlülükleri Hariç) (1980-2000)

Aşağıda, 1987 ve 1994 yıllarında Türkiye'de hane halkı gelirin %20'lik dilimlere göre gelir dağılımı Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2'de görüldüğü gibi, 1987 yılında en zengin %20'lik grubunun toplam kullanılabilir gelirden aldığı pay %49,94 iken, bu pay 1994'de %54,88'e çıkmıştır. Fakat en düşük gelirlili %20'lik grubun payı %5,24'den %4,86'ya, alt ve orta gelir düzeyindeki %60'lık hane halkı grubunun aldığı pay ise %28,91'den %26,10'a düşmüştür. Dolayısıyla ülkedeki alt ve orta gelir düzeyindeki %60'lık hane halkı grubu

dikkate alındığında; gelir dağılımındaki dengesizlik durumunun alt ve orta gelir kesimlerinde hızlandığı görülmektedir²⁴⁰.

Öte yandan, 1987 yılında Gini katsayısı 0,437 iken 1994 yılına 0,492 ye yükselmiştir. Gini katsayısının sıfırdan uzaklaştığı durumda gelir dağılımının bozulduğu dolayısıyla 1994 yılına gelindiğinde gelir dağılımında adaletsizliğin daha da arttığı görülmektedir. Sonuç itibari ile bu dönemde zenginler daha zenginleşirken, fakirler daha fakirleşmiştir.

Tablo 2: Türkiye’de Hane Halkı Gelirinin %20’lik Dilimlere Göre Dağılımı(1987-1994)

Yıllar		1987		1994	
Hane halkı	Hane halkı Kümülatif	%Pay	Kümülatif	%Pay	Kümülatif
Birinci %20	20	5,24	5,24	4,86	4,86
İkinci %20	40	9,61	14,84	8,63	13,49
Üçüncü %20	60	14,06	28,91	13,61	26,10
Dördüncü %20	80	21,15	50,06	19,03	45,13
Beşinci %20	100	49,94	100,00	54,88	100,00
Gini katsayısı		0,437		0,492	

Kaynak: 1994 Hane Halkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları, D.İ.E, Ankara, 1997.

Belirtmek gerekir ki, gelir dağılımını incelerken P80/P20 oranının dikkate alınması da oldukça önemlidir. Bu oran, toplumdaki en yüksek gelire ve en düşük gelire sahip grupların toplam gelirden aldıkları payların karşılaştırmasını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, toplumun en zengin %20’lik kesiminin gelirinin, en yoksul %20’lik kesimin gelirine oranlanmasını göstermektedir. 1987 yılında P80/P20 oranı 9,6 kat iken,

²⁴⁰ DPT, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisasa Komisyonu Raporu*, Ankara: DPT Yayını, No: DPT: 2599- ÖİK: 610,2001, s. 18.

1994 yılında bu oran 11,2 kata çıkmıştır²⁴¹. Dolayısıyla 1987 yılından 1994 yılına gelindiğinde en zengin ile en yoksul arasındaki makas açılmıştır.

Aşağıda Tablo 3’de, 1987 ve 1994 yıllarında Türkiye’de hane halkının kent ve kırsal kesimde %20’lik dilimlere göre gelir dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 3: Türkiye’de Kent ve Kırsal Kesimde Gelir Dağılımı (%) (1987-1994)

Yıllar	1987			1994		
	Türkiye	Kent	Kırsal	Türkiye	Kent	Kırsal
Birinci %20	5,24	5,43	5,21	4,86	4,83	5,57
İkinci %20	9,61	9,33	10,03	8,63	8,19	10,14
Üçüncü%20	14,06	13,60	14,98	12,61	11,87	14,80
Dördüncü%20	21,15	20,71	21,97	19,03	17,90	21,79
Besinci %20	49,94	50,93	47,81	54,87	57,21	47,70
Gini katsayısı	0,437	0,444	0,417	0,492	0,515	0,414

Kaynak: 1994 Hane Halkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları, D.İ.E, Ankara, 1997.

Tablo 3’de 1987 ve 1994 yılları karşılaştırıldığında, kentlerde Gini katsayısının 1987 yılında 0,444 iken 1994 yılına gelindiğinde 0,515’e yükseldiği görülmektedir. Buradan hareketle gelir dağılımındaki adaletsizliğin kentlerde arttığını söyleyebiliriz. Ayrıca, kentsel kesimdeki gelir adaletsizliğinin Türkiye geneline göre daha fazla arttığı da görülmektedir. 1987-1994 döneminde, kentsel kesimde sadece beşinci gelir diliminin kullanılabilir gelirden aldığı pay artarken, diğer gelir dilimlerinin payı gerilemektedir.

1987-1994 dönemine ait yoksulluğun boyutlarına ilişkin verileri, söz konusu yıllara ait Hane Halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi sonuçlarından görmek mümkündür. Aşağıda Tablo 4’de, Türkiye’de 1987-1994 dönemine ait mutlak yoksulluk oranlarına yer verilmiştir.

²⁴¹ Zafer Yükseler, “1994, 2002 ve 2003 Yılları Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketleri: Anket Sonuçlarına Farklı Bir Bakış”, Discussion Paper, No. 2004/23, Aralık, s.4, https://www.econstor.eu/bitstream/10419/83267/1/dp_2004-23.pdf, (Erişim Tarihi: 05.08.2019)

Tablo 4’de de görüldüğü gibi, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmesi için gerekli olan minimum tüketim ihtiyaçlarının karşılanmasını esas alan mutlak yoksulluk oranı, 1987 yılında %27 iken 1994 yılında %29,5’e yükselmiştir. Kırsal kesimdeki yoksulluk oranı 1987’de %41,50’den 1994’de %42,50’ye artış göstermiştir. Kentsel kesimdeki yoksulluk oranı ise, ilgili yıllarda %14,3’den %20,0’ye yükselmiştir.

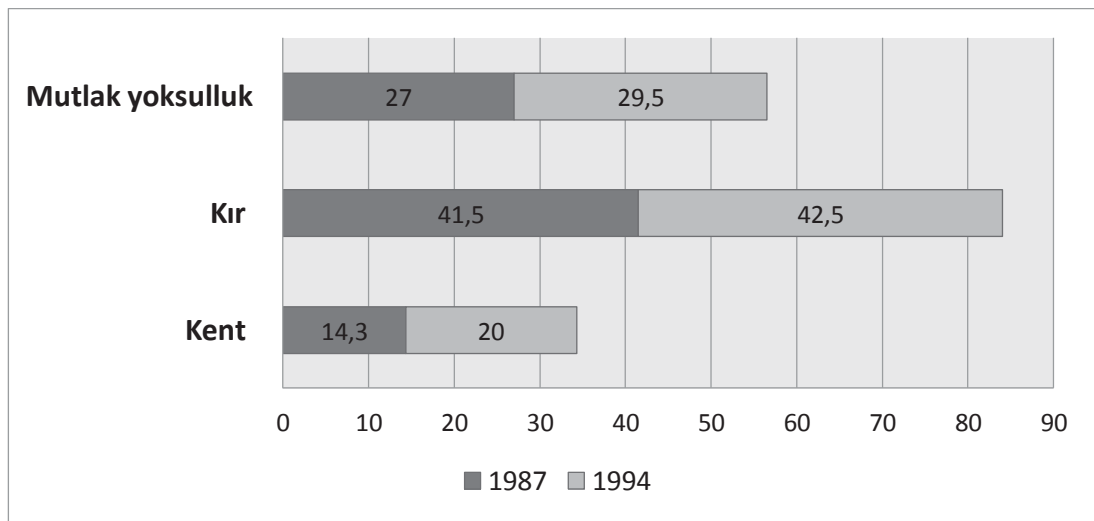
Tablo 4: Türkiye’de Mutlak Yoksulluk Oranları (%) (1987-1994)

	1987	1994
Mutlak Yoksulluk	27,00	29,50
Kır	41,50	42,50
Kent	14,30	20,00

Kaynak: Özcan Dağdemir, “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi:1987-1994”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, s. 463-478.

Tablo 4’den hareketle hazırlanan aşağıdaki Grafik 2’de 1987- 1994 yıllarına ait mutlak yoksulluk oranları gösterilmiştir. Grafik 2’de görüldüğü gibi, kırsal kesimde kente göre daha yüksek oranlarda yoksulluk yaşanmasına rağmen, kentteki yoksulluk artışı kırsal kesime göre oldukça yüksektir²⁴².

Grafik 2: Türkiye’de Mutlak Yoksulluk Oranları (%) (1987-1994)

²⁴² Dağdemir, a.g.e., s. 463-478.

1980-2000 yılları itibarıyla vergileri gelir dağılımı ve yoksulluk açısından değerlendirdiğimizde şu tespitleri yapmak mümkündür: Devletin ücret dışı gelirleri etkin bir şekilde vergilendirememesi, ücretlileri korumaya yönelik olan özel indirimin olmaması, gelir vergisi tarifesinin düşük gelir grubu için yüksek oranlarda vergilendirilmesi, stopaj yoluyla vergilendirmenin yaygınlaşarak üniter yapının bozulması ve bazı gelirlerin çok düşük stopaja tabi tutulması ya da hiç vergilendirilmemesi²⁴³ vb. nedenlerden dolayı gelir dağılımı, vergi yükü artan alt ve orta gelir grupları aleyhine bozulmuştur. Dolayısıyla Türkiye’de 1980 sonrasında uygulanan gelir vergisi, yatay ve dikey vergi adaletini sağlayamamış bu durum gelir dağılımında adaletsizlikleri arttırmıştır²⁴⁴. Ayrıca vergi sisteminde dolaylı vergilerin ağırlıklı olması, gelir dağılımını olumsuz yönde etkilerken yoksulluğun artmasına neden olmuştur.

Bunun yanı sıra, 1980 sonrası dönemde Türkiye’de gelir dağılımındaki adaletsizliğin ve yoksulluğun diğer nedenlerini; yüksek enflasyon, işsizlik, reel ücret ve maaşlardaki gerileme, sendikal faaliyetlerin kısıtlanması, faiz hadlerinin yükselmesi, tarım gelirlerindeki reel gerileme olarak belirtmek mümkündür.

3.2.2000 Sonrası Vergi Politikaları ile Gelir Dağılımı ve Yoksulluğu Etkileme Yolları

Daha öncede belirttiğimiz gibi 2000’li yıllarda Türkiye’de yaşanan krizler Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı yapısal düzenlemelerinin yapılmasına neden olmuştur. Bu programın temel hedefleri arasında, bölgeler arası gelir dağılımı bozukluklarının giderilmesi ve sosyal dayanışmanın sağlanması kapsamında toplumun tüm kesimleri arasında adil bir paylaşımı öngören enflasyon ile uyumlu bir gelirler politikasının

²⁴³ 1986 yılında Gelir Vergisi Kanunu’nun 75. Maddesinde menkul sermaye iratları için beyanname verilmeyeceği düzenlenmiş ve daha sonra 4369 sayılı kanunla birlikte menkul sermaye iratlarında ihtiyari toplama kaldırılarak bu gelirlerin tamamı beyan dışı bırakılmış ve üniter yapı bozulmuştur. Bu şekilde gelir vergisinin önemli gelir unsurlarından olan menkul sermaye iratlarının Gelir Vergisi Kanunu’nun 94. maddesi gereği stopaj ile vergilendirilmesi yoluna gidilmiştir. Bu madde kapsamında özellikle kamu borçlanma kaynaklarından elde edilen faiz gelirleri için vergi oranının sıfır olarak belirlenmesi nedeniyle bu gelirler vergi dışı bırakılmış, diğer menkul sermaye iratları ise %10-15 arasında stopaj usulü ile vergilendirilmiş ve bu nihai vergi sayılmıştır. Menkul sermaye iratlarına uygulanan vergi oranı düşük olup, bu gelirler üzerinden toplanan vergiler çok yetersizdir. Bu şekilde yapılan vergilendirme bu tip yatırımları özendirilmekte, reel ekonomiye yatırım yerine spekülasyon yatırımlara ilginin artmasına neden olmaktadır. Menkul sermaye iratlarının ve sermaye gelirlerinin vergilendirilmesi, vergilemede adaletin sağlanması ve gelir dağılımında adaletsizliklerin düşük gelir grupları lehine giderilmesi açısından önemli bir vergi politikasıdır.

²⁴⁴ Bektaş Z., Gündoğdu B., a.g.m.

sürdürülmesi yer almaktadır²⁴⁵. Fakat Türkiye’de 2000 yılı sonrası vergi sistemini incelediğimizde gelirin daha adil dağılımını iyileştirecek bir vergi politikası yapılmamıştır. Artan kamu finansman ihtiyacının dolaylı vergilerle karşılanması yoluna gidilerek vergilemede adalet ilkesi zedelenmiştir. Dolayısıyla gelir dağılımı olumsuz yönde etkilenmiştir.

Kamu harcamalarında bu dönem faiz giderlerinin payı git gide düşürülmüş, kamu gelirlerinde ise vergi kaçaklarının önlenmesi, vergi yükünde adaletin sağlanması, verginin tabana yayılması ve son olarak vergi yükünde adaletin sağlanması dolayısıyla da vergi gelirlerinin artırılması yönünde çalışmalara başlanmıştır. Bu çerçevede kamu borç yükünün azaltılması amacıyla maliye politikasında ek finansmana ihtiyaç duyulmuş(2003 yılında uygulanan ek emlak, motorlu taşıtlar vergisi gibi), harcamalar kısılmıştır (eğitim ve sağlık hizmetleri dışında personel alımının durdurulması).

Türkiye ekonomisinin 2001-2018 yılları arasındaki vergi gelirlerini gösterdiğimiz aşağıdaki tabloda dolaylı vergilerin önemli bir bölümünü oluşturan KDV’nin 2001 yılı sonrasında her yıl bir önceki yıla göre arttığını açık bir şekilde görmekteyiz.

Aşağıdaki Tablodan hareketle dolaylı vergi gelirleri içinde olan KDV’nin payının artması, emeğin gelir kaybını arttıracak için gelir dağılımını ücretliler aleyhine değiştirdiğini söylemek mümkündür. Çünkü yüksek oranlı olan zorunlu tüketim malları üzerinden alınan dolaylı vergiler, ücretlilerin tüketim grubu üzerinden alındığı dolayısıyla gelir dağılımını ücretliler aleyhine bozmaktadır.

Toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payının ne kadar olduğu, bir ülkedeki vergi adaletinin ölçümünde dikkate alınan önemli göstergelerden biridir²⁴⁶. Geçmişte maliyeciler, adalet açısından söz konusu payın %50’yi geçmemesi noktasında birleşmişlerdir. Buna göre, bir ülkede toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payı % 50’nin üzerine çıkıyorsa hem vergide adalet bozulmakta hem de dolaylı olarak gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksulluk sorunlarını artmasına yol açmaktadır.

Bu dönemde kayıt dışı ekonominin büyüklüğü, vergi tabanının zayıflığı, vergi tahsilâtında zorlanmalar nedeni ile 3 Mart 2003 istikrar programı hazırlanmıştır. Bu

²⁴⁵ Susam, a.g.e., s. 211; Karaca, a.g.e., s.70; Doğan, a.g.e., s. 56; Pınar, a.g.e., s. 335.

²⁴⁶ Orhan Şener, “AET ve OECD Ülkelerindeki Reform Eğilimleri Yönünden Türk Vergi Sisteminin Analizi”, *Çeşitli Açılardan Vergileme ve Sorunları, VI Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu*, Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, 1990, Antalya, s. 76.

çerçevede dolaylı vergilerde artırma yoluna gidilmiş. Dahası Vergi Affı ile vergi sistemindeki adalesizlik kamçılanmıştır.

2000’li yıllar sonrasında yaşanan enflasyon karşısında vergi dilimleri zamanla aşınmış fakat dilim tutarları hiçbir zaman enflasyon oranında artmadığı dolayısıyla ücretliler tarifenin bir üst basamağına çıkarak daha yüksek vergi oranlarına tabi olmuşlardır. Dahası Türkiye’de 2004 yılı sonrasında vergi oranlarının düşürülmesine yönelik birçok karar alınmış fakat 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu’nun “indirim hadleri” başlığı altında sadece ücret gelirleri için uygulanan bu indirim 2004 yılında kaldırılmıştır. Ayrıca 2004 yılında enflasyon muhasebesine geçilmiş, uygulama sonucunda Gelir ve Kurumlar Vergilerinin tahsilâtlarında meydana gelen gerileme dolayısıyla petrol ürünleri, tütün ürünleri ve alkollü içeceklerden alınan ÖTV arttırılarak telafi edilmeye çalışılmıştır. Böylece ücretliler üzerindeki vergi yükü devam etmiş, bu durum gelir dağılımı adaletsizliğine neden olmuştur²⁴⁷.

1 Ocak 2008 ‘e gelindiğinde iç talebi canlandırmak amacıyla belirli süreler için temel gıda maddeleri ve gıda, turizm, tekstil sektörlerinde ve sosyal hizmetler alanındaki özel sektör faaliyetlerinde uygulanan KDV oranları %18’den %8’e indirilmiştir²⁴⁸. Fakat dolaylı vergilerde gerçekleştirilen indirimler sürekli bir hal almamış 2009 yılsonu itibari ile ilgili stoklarda erimeler gerçekleştikten sonra bu indirimlerden geri dönmeye başlanmış, eskiye oranla vergi gelirlerinin payı da çıkmıştır. Dolayısıyla bu noktada dolaylı vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içinde payının artması, zorunlu tüketim malları üzerinden alınan yüksek oranlı dolaylı vergiler ücretli kesimi olumsuz yönde etkilenmiştir²⁴⁹.

²⁴⁷ Dilek Göze Kaya, Ayşe Durgun Kaygısız, “2008 Küresel Krizi ve Sonrasında Türkiye’de Uygulanan Maliye Politikalarına Genel Bir Bakış”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 11, Sayı:26, 2015, s.182.

²⁴⁸ Özürlülere ait araç ve gereçlerde KDV oranı %1’iken istisna kapsamına alınmıştır. Enerji santralleri, baraj gibi işletme haklarının devrinde KDV oranı %1’iken uygulamasına son verilmiştir. Sanat faaliyetlerine ve müzelere giriş ücretlerine uygulanan %18 KDV oranı %8’e indirilmiştir. 15 Mart 2009’dan itibaren üç ay süreyle inşaat sektöründe yeni konutların satışı üzerinden alınan %18’lik KDV oranı %8’e indirilmiştir. Ayrıca otomotiv sektöründe, beyaz eşya ve elektronik eşya üzerine uygulanan ÖTV’ ye de farklı oranlarda üç ay süreyle indirimler getirilmiştir. Mobilya imalatı, bilgisayar, bilişim, büro makineleri ve KOBİ’lerin kullandığı bazı iş makineleri için 31 Mart-30 Haziran 2009 tarihleri arasındaki ilk üç ayda KDV oranı %18’den %8’e indirilmiştir. 30 Eylül 2009’a kadar olan üç aylık dönemde ise mobilya ve bilgisayarda KDV %8, beyaz eşyada ÖTV %2 olarak belirlenmiştir.

²⁴⁹ Kaya D.G., Kaygısız A. D.,a.g. m.,s.182.

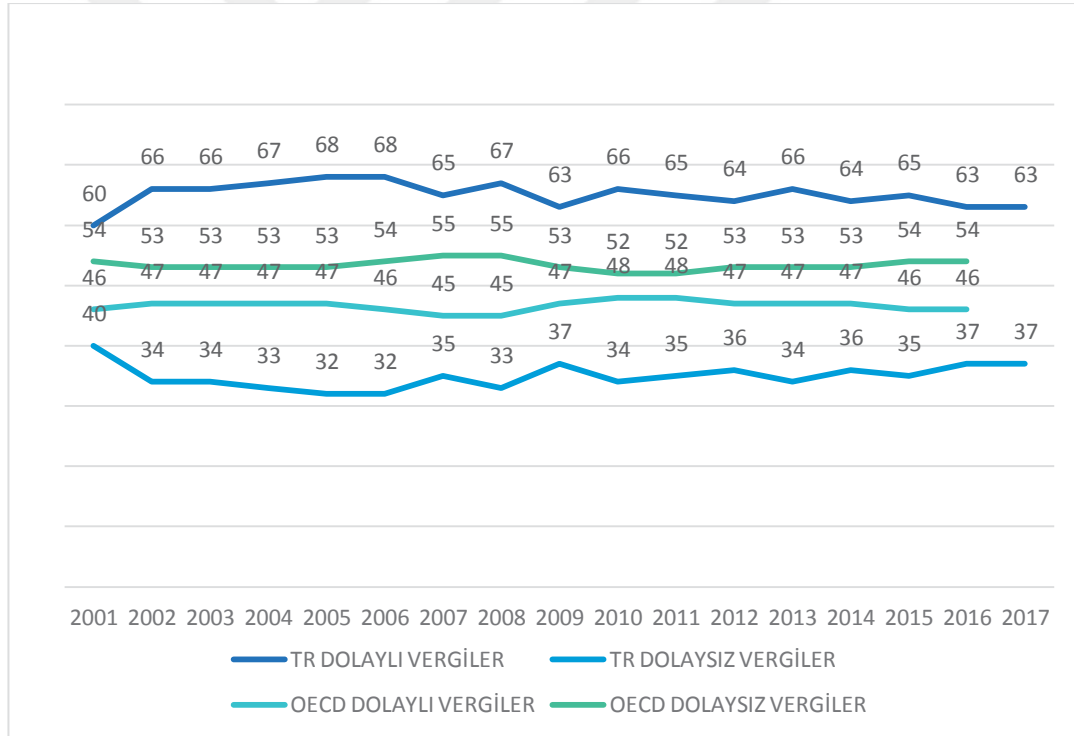
Tablo 5:Türkiye ve OECD Ülkelerinde Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (Sosyal Güvenlik Yükümlülükleri Hariç) (2001-2017)

YILLAR	TÜRKİYE		OECD ORTALAMASI	
	DOLAYLI VERGİLER(%)	DOLAYSIZ VERGİLER(%)	DOLAYLI VERGİLER(%)	DOLAYSIZ VERGİLER(%)
2001	60	40	46	54
2002	66	34	47	53
2003	66	34	47	53
2004	67	33	47	53
2005	68	32	47	53
2006	68	32	46	54
2007	65	35	45	55
2008	67	33	45	55
2009	63	37	47	53
2010	66	34	48	52
2011	65	35	48	52
2012	64	36	47	53
2013	66	34	47	53
2014	64	36	47	53
2015	65	35	46	54
2016	63	37	46	54
2017	63	37	-	-
Kaynak: OECD				

Tablo 5’de, Türkiye’de ve OECD ülkelerinin ortalaması alınarak dolaylı ve dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki % paylarına yer verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere Türkiye’de 2001 yılından itibaren toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergi gelirleri inişli çıkışlı dalgalı bir seyir izlemiş olsa dahi söz konusu vergi payı

%60'ların altına inmemiştir. OECD ülkelerinin dolaylı vergi ortalamasına baktığımızda bu oranın %48'in üstüne çıkmadığını söylemek mümkündür. Buradan hareketle Türkiye'de dolaylı vergilerin ağırlığının %50 oranının üstünde olması durumu gelir dağılımında adaletsizliklere neden olduğunu söyleyebiliriz. Dolaysız vergilerin (gelir vergisi gibi.) gelir dağılımında düzeltici etkisi olduğu dolayısıyla alt gelir gruplarından daha az, üst gelir gruplarından daha çok vergi alınması esasına yani artan oranlığa göre gelir dağılımını olumlu yönde etkilemektedir. Bu noktada OECD ülkelerinin ortalamasını incelediğimizde görülüyor ki dolaysız vergilerin oranlarının yüksek olma durumu gelir dağılımında Türkiye'ye göre daha adaletli olduğunu göstermektedir.

Grafik 3: Türkiye ve OECD Ülkelerinde Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (Sosyal Güvenlik Yükümlülükleri Hariç) (2001-2017)

Tablo 5'den hareketle yukarıda Grafik 3'de 2001-2017 yılları arasındaki Türkiye ve OECD ülkelerinin toplam vergi gelirleri içinde dolaylı ve dolaysız vergilerin payının (Sosyal güvenlik yükümlülükleri hariç olarak) gelişimi görülmektedir. Türkiye ve OECD ülkeleri arasındaki dolaylı dolaysız vergi ağırlığındaki farklılaşma daha açık bir

biçimde görülmektedir. 2001-2017 döneminde OECD ortalamasının dolaysız vergilerde %52'nin üzerinde seyrettiği görülmekte böylece Türkiye'deki dolaylı vergi yükündeki ağırlık net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu noktada gelişmiş ülkeler düzeyindeki dolaylı- dolaysız vergiler ağırlığının değişmesi konusunda aksiyon alınması son derece önemlidir. Bu noktada dolaylı vergilere dayalı bir yapının değiştirilmesi, dolaysız vergilerin etkinliğinin artırılması noktalarına eğilmekte fayda vardır. Aksi halde OECD ülkelerindeki ortalamanın Türkiye, Şili ve Meksika gibi dolaylı vergi ağırlığının yüksek olduğu ülkeler nedeniyle ciddi sapmalar gösterdiğini söylemek mümkündür²⁵⁰.

Vergi politikası yoluyla gelirin yeniden dağılımı mümkündür. Bu konudaki genel görüş, dolaylı vergiler düşük gelir gruplarının aleyhine kabul edilirken dolaysız vergiler ise yüksek gelir gruplarının aleyhine kabul edilmesidir²⁵¹. Çünkü vergi adaleti bakımından dolaysız vergiler, yükümlünün mali gücünü doğrudan vergilendirmesi, gelir ve servet arttıkça artan oranlı tarifelere geçilebilmesi, gelirin niteliği ve kaynağına göre farklı vergilendirmeye uyum sağlaması gibi yönlerden dolaylı vergilere göre daha adildir²⁵². Dolaylı vergiler mükellefin ödeme gücünü esas aldığı için vergi adaletini sağlamada önemli bir araç olarak kabul edilmektedir.

Gelir ve servet düzeyine bakılmaksızın ücretli, işsiz, zengin ve yoksul toplumun tüm kesimlerini kapsayan dolaylı vergilerin ağırlıklı olması durumu tasarruf eğiliminin düşük tüketim eğiliminin ise yüksek olduğu düşük gelirlileri negatif etkileyerek gelir dağılımında adaletsizlikleri artırarak yoksulluğa sebebiyet vermektedir.

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçen bir diğer gösterge Gini katsayısıdır. Bilindiği üzere, Gini katsayısı 0 ve 1 arasında değişmekte olup gelir dağılımında adaletin olduğu dönemlerde 0'a yaklaşırken, gelir dağılımında adaletsizliğin arttığı dönemlerde ise 1'e yaklaşmaktadır.

Aşağıda Tablo 6'de hane halkı kullanılabilir gelire göre Gini katsayısı ve P80/P20 oranları gösterilmiştir. Tablo 6'de görüldüğü üzere, Gini katsayısı 2006'da 0,403 iken,

²⁵⁰ Ayşegül Mutlu, Mustafa Çelen, *Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Türk Mali Sistem İçerisindeki Yeri: Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Sonuçları*, TUSİAD Yayınları, Ekim,2012,s.49-50.

²⁵¹ Y. Uysal, "Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi Türkiye Örneği", (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, s. 92.

²⁵² Nihat Edizdoğan, *Kamu Maliyesi*, Ekin Kitabevi, 8. Baskı, Bursa, 2004, s. 266.

2007’de 0,387’ye, 2008’de 0,386’ya gerilemiş ve gelir dağılımında bir düzelme olmuştur. Söz konusu katsayı 2008’de yaşanan krizin etkisiyle 2009’da 0,394’e yükselmiş, akabinde krizden çıkışa yönelik uygulanan genişletici önlemlerin de etkisiyle 2010 yılında 0,380’e düşmüştür. 2011-2013 yılları arasında Gini katsayısı aşağı yukarı aynı düzeyde seyretmiştir. 2014 yılında 0,379 olan bu katsayı, 2015’de 0,380, 2016’da 0,396, 2017’de 0,400 olarak artan bir seyir izlemiştir. Buradan hareketle, Türkiye’de 2014 yılından itibaren gelir dağılımındaki adaletsizliğin sürekli olarak arttığını söylemek mümkündür.

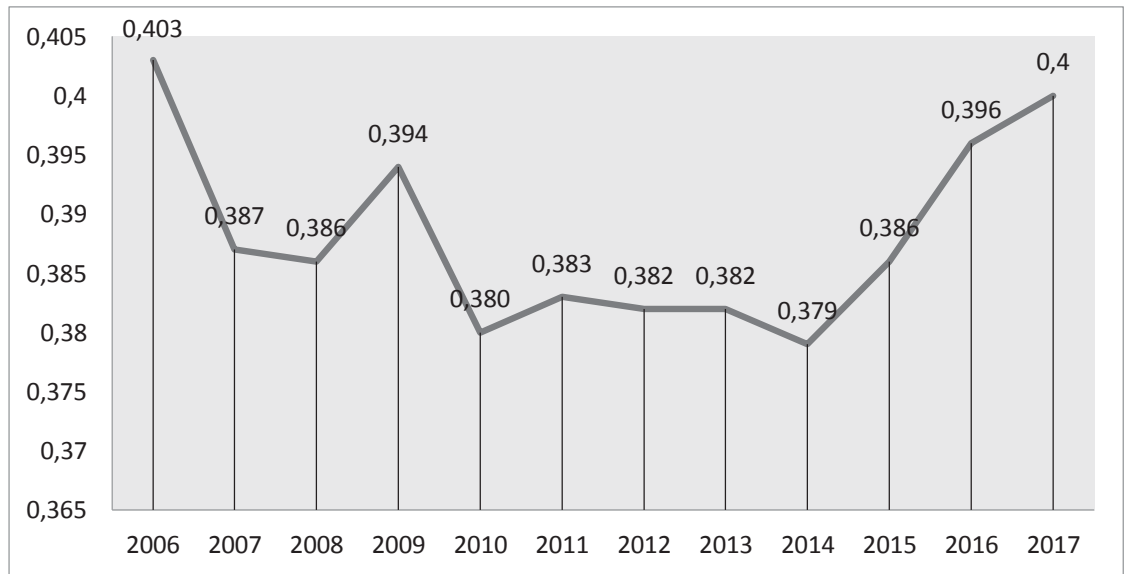
Tablo 6: Türkiye’de Hane Halkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı Oranı (2006-2017)

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Gini Katsayısı	0,403	0,387	0,386	0,394	0,380	0,383	0,382	0,382	0,379	0,386	0,396	0,400

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

Tablo 6’den hareketle hazırlanan Grafik 4’de, Gini katsayısı oranlarını net bir şekilde görmek mümkündür.

Grafik 4:Türkiye’de Hane Halkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı (2006-2017)

Öte yandan, OECD'nin açıkladığı son verilere bakıldığında; 35 OECD ülkesi içinde Gini katsayısının en düşük olduğu ilk dört ülkenin sırasıyla, Slovak Cumhuriyeti(0,241), Slovenya(0,244), Çek Cumhuriyeti(0,253) ve İzlanda(0,255) olduğu görülmektedir. Son dört ülke ise yine sırasıyla Meksika(0,458), Şili(0,454), Türkiye(0,404) ve ABD(0,391) şeklindedir. Görüldüğü üzere, Türkiye 35 OECD ülkesi arasında Şili ve Meksika'dan sonra Gini katsayısının en yüksek olduğu üçüncü ülke durumundadır.²⁵³

Belirtmek gerekir ki, gelir dağılımını incelerken P80/P20 oranının dikkate alınması da oldukça önemlidir. Bu oran, toplumdaki en yüksek gelire ve en düşük gelire sahip grupların toplam gelirden aldıkları payların karşılaştırmasını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, toplumun en zengin %20'lik kesiminin gelirinin, en yoksul %20'lik kesimin gelirine oranlanmasını göstermektedir. Aşağıda Tablo 7'de hane halkı kullanılabilir gelire göre P80/P20 oranları gösterilmiştir.

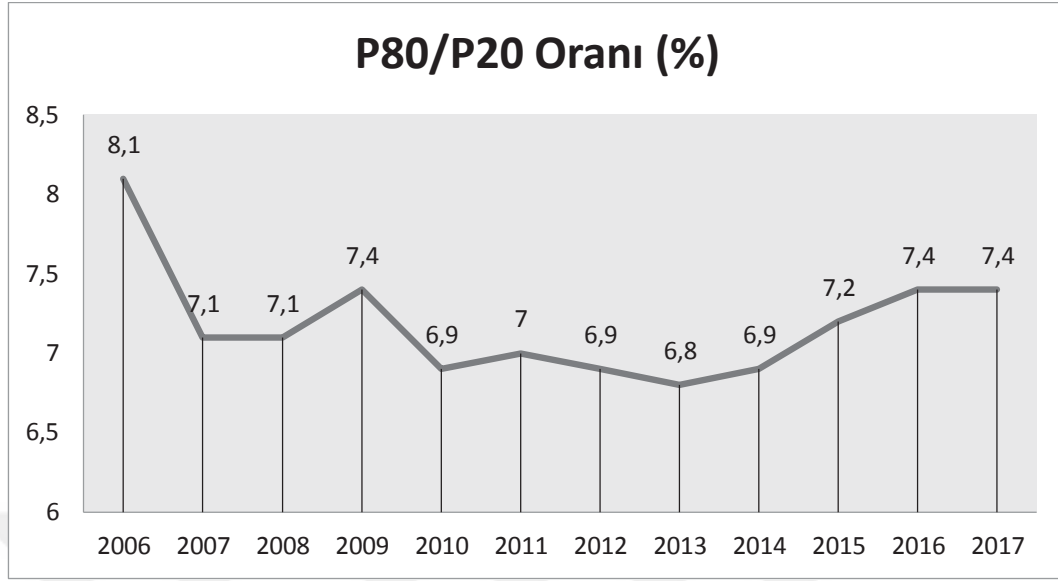
Tablo 7: Türkiye'de Hane Halkı Kullanılabilir Gelire Göre P80/P20 Oranları (2006-2017)

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
P80/P20 Oranı (%)	8,1	7,1	7,1	7,4	6,9	7,0	6,9	6,8	6,9	7,2	7,4	7,4
Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması												

Tablo 7'den hareketle hazırlanan Grafik 5'de görüldüğü üzere, Türkiye'de 2017 yılı itibari ile P80/P20 oranı %7,4'dür. Yani Türkiye'de en zengin %20'lik kesimin toplam gelirden aldığı payın en yoksul %20'lik kesimin aldığı paydan 7,4 kat daha fazla olduğunu söylemek mümkündür.

²⁵³ OECD, Gini katsayısı verisi Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Çek Cumhuriyeti, Meksika, ABD için 2016, İzlanda, Türkiye ve Şili için 2015 yılına aittir.

Grafik 5: Türkiye’de Gelir Dağılımında P80/P20 Oranı (%) (2006-2017)

OECD ülkelerindeki P80/P20 oranı dikkate alındığında, bu oranın en düşük olduğu ilk dört ülke Çek Cumhuriyeti(%3,6), İzlanda(%3,6),Slovenya(%3,6) ve Danimarka(%3,7)'dir. Son dört ülke ise sırasıyla Türkiye(%7,8), ABD(%8,5), Şili(%10,0) ve Meksika(%10,3)'dan oluşmaktadır. Dolayısıyla Türkiye; Meksika, Şili ve ABD'den sonra söz konusu oranın en yüksek olduğu dördüncü ülke konumundadır²⁵⁴.

Aşağıda Tablo 8’de Türkiye’de 2006-2017 yılları arası hane halkı kullanılabilir gelire göre sıralı yüzde 20'lik gruplar itibarıyla gelirin dağılımı gösterilmiştir. En düşük eş değer hane halkı kullanılabilir fert gelirine sahip yüzde %20’lik kesiminin gelirden aldığı payı incelediğimizde 2006 yılından 2013 yılına kadar dalgalı bir seyir izlemiştir. 2013 yılından 2014 yılına gelindiğinde 0,1 puan azalmış %6,5’e düşmüş, 2014 yılından 2017 yılına geldiğinde de 0,2 puan azalarak %6,3’e düşmüştür. Toplumun en yüksek gelire sahip yüzde %20’lik kesimini incelediğimizde görüyoruz ki benzer şekilde 2006 yılından 2013 yılına kadar dalgalı bir seyir izlemiştir. 2014 yılına gelindiğinde 0,6 puan artarak %45,3’e yükselmiş, 2016 yılına gelindiğinde ise 1 puan yükselmiş, son olarak 2017 yılında ise 0,4 puan yükselmiştir.

²⁵⁴ OECD, P80/P20 oranı, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, ABD, Meksika için 2016, İzlanda, Danimarka, Türkiye ve Şili için 2015 yılına aittir.

Tablo 8: Türkiye’de Hane Halkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı Yüzde 20’lik Gruplar İtibarıyla Gelirin Dağılımı (2006-2017)

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
İlk Yüzde (% 20)	5,8	6,4	6,4	6,2	6,5	6,5	6,5	6,6	6,5	6,3	6,3	6,3
İkinci Yüzde (%20)	10,5	10,9	10,9	10,7	11,1	11,0	11,0	10,9	11,0	10,9	10,6	10,6
Üçüncü Yüzde (%20)	15,2	15,4	15,4	15,3	15,6	15,5	15,6	15,4	15,6	15,5	15,2	15,1
Dördüncü Yüzde (%20)	22,1	21,8	22,0	21,9	21,9	21,9	22,0	21,8	22,2	22,0	21,6	21,4
Son Yüzde (%20)	45,5	45,5	45,3	46,0	44,9	45,2	45,0	45,2	44,7	45,3	46,3	46,7
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Gini Katsayısı	0,403	0,387	0,386	0,394	0,380	0,383	0,382	0,382	0,379	0,386	0,396	0,400
Kaynak: TÜİK												

Tablo 8’den hareketle 2014 yılından itibaren toplumun en düşük gelirli %20’lik kesiminin gelirden aldığı payı azalırken, en yüksek gelirli %20’lik kesiminin gelirden aldığı payı artmaktadır. 2014 yılında 0,379 olan Gini katsayısının git gide yükselmesi ve 2017 yılında 0,400 olması durumu da gelir dağılımının adaletsizliğinin artığının destekler niteliktedir.

Aşağıda Tablo 9’de 2002-2015 yılları arasında Türkiye’de yoksulluğun içerik ve boyutları, farklı yıllar bakımından yoksulluk sınırı yöntemlerine göre fert yoksulluk oranları üzerinden analiz edilmektedir.

Tablo 9’den hareketle Türkiye’de yoksul kimselerin yoksulluk düzeylerine ve yoksullaşma eğilimlerine ilişkin verileri incelemekte fayda vardır. TÜİK’in elde ettiği verilere göre, 2002 yılında Türkiye’de fertlerin yaklaşık %1,35’i sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırında iken 2009 yılına gelindiğinde %0,49 oranına gerilemiştir. Yine aynı şekilde Türkiye’de fertlerin yaklaşık %26,96’sı gıda ve gıda dışı yoksulluk sınırının altında yaşarken bu oran 2009 yılında % 18,08 e gerilemiştir. Kişi başı günlük harcaması satın alma gücü paritesine göre 2.15 Doların altında kalarak yaşamlarını sürdürenlerin oranı 2002 yılında % 3,04 iken, sonrasında 2004 yılı haricinde genel bir azalış eğilimi göstermiş, 2015 yılına gelindiğinde %0,06 ya gerilemiştir. Kişi başı günlük harcaması satın alma gücü paritesine göre 4.3 Doların altında kalarak yaşamlarını sürdürenlerin oranı 2002 yılında % 30,30 iken, 2015 yılına gelindiğinde %1,58 ya gerilemiştir.

Tablo 9: Türkiye’de Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları (2002- 2015)

Yıllar	Gıda Yoksulluğu (Açlık) (2)	Yoksulluk (Gıda+Gıda Dışı) (2)	Kişi Başı Günlük 1 \$’ın Altı (1)	Kişi Başı Günlük 2.15 \$’ın Altı (1)	Kişi Başı Günlük 4.3 \$’ın Altı (1)
2002	1,35	26,96	0,20	3,04	30,30
2003	1,29	8,12	0,01	2,39	23,75
2004	1,29	5,60	0,02	2,49	20,89
2005	0,87	0,50	0,01	1,55	16,36
2006	0,74	7,81		1,41	13,33
2007 (3)	0,48	7,79		0,52	8,41
2008	0,54	7,11		0,47	6,83
2009	0,48	8,08		0,22	4,35
2010				0,21	3,66
2011				0,14	2,79
2012				0,06	2,27
2013				0,06	2,06
2014(4)				0,03	1,62
2015(4)				0,06	1,58

Kaynak: TÜİK

- (1) 1\$’ın SGP üzerinden TL karşılığı olarak ilgili yılın cari değerleri kullanılmıştır.
- (2) 2010 yılından itibaren metodolojik revizyon çalışmaları nedeniyle hesaplanmamaktadır.
- (3) 2007 yılından itibaren yeni nüfus projeksiyonları kullanılmaktadır.
- (4) 2014 yılından itibaren örneklem tasarımında yeni idari bölünüş temel alınmıştır; bu nedenle kırsal ve kent düzeyinde tahmin üretilmemiştir.

Tablo 10: Türkiye’de Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı (2006-2013)

	Yoksulluk Oranı (%)			Yoksulluk Açığı		
	Türkiye	Kent	Kır	Türkiye	Kent	Kır
2006	18.6	17.0	18.3	31.7	29.3	28.4
2007	16.3	14.7	15.1	26.4	24.4	24.2
2008	16.7	15.2	14.2	25.6	24.0	23.9
2009	17.1	15.4	16.1	28.0	25.5	24.7
2010	16.9	14.3	16.6	26.6	24.1	21.3
2011	16.1	13.9	15.7	26.3	25.3	25.2
2012	16.3	13.8	16.3	26.9	24.7	25.6
2013	15.0	13.6	14.3	26.0	22.9	22.4

Kaynak: TÜİK

Yoksulluk sınırı olarak eşdeğer hane halkı kullanılabilir medyan gelirin %50’si dikkate alındığında; yukarıda Tablo 10’da görüldüğü gibi 2013 yılında nüfusun %15’i yoksulluk riski altındadır. Türkiye’de, 2006-2013 döneminde ortalama yoksulluk oranını yaklaşık olarak %17 düzeyinde olduğu görülmekte; kentlerde ortalama %15 ve kır’da ise %16 seviyelerinde yoksulluk oranının olduğu görülmektedir.

TÜİK yoksulluk oranını ve yoksul sayılarını hesaplarken farklı medyan değerlerini paylaşmaktadır. TÜİK eş değer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50’sini baz alırken; Eurostat eş değer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60’sini baz almaktadır. Bu noktada her iki medyan değerine göre incelemekte yarar vardır.

Tablo 11 ve Tablo 12’den görüldüğü gibi Türkiye’de 2006-2017 yılları arasında yoksulluk sınırı²⁵⁵ sürekli artmaktadır.

²⁵⁵ Gıda harcamaları ile birlikte giyim, konut(kira bedeli, elektrik, su, doğalgaz giderleri gibi.), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer harcamaların toplam tutarları yoksulluk sınırını oluşturur.

Tablo 11: Türkiye’de Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Hesaplanan Yoksulluk Sınırı, Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı Oranı (Medyan Değeri: %50) (2006-2017)

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Yoksulluk sınırı (TL)	2.351	3.041	3.164	3.522	3.714	4.069	4.515	5.007	5.554	6.246	7.116	7.944
Yoksul sayısı (bin kişi)	12.548	11.163	11.580	12.097	12.025	11.670	11.998	11.137	11.332	11.219	11.026	11.662
Yoksulluk oranı (%)	18,6	16,3	16,7	17,1	16,9	16,1	16,3	15,0	15,0	14,7	14,3	13,5
Yoksulluk açığı	31,7	26,4	25,6	28,0	26,6	26,3	26,9	26,0	24,4	25,3	24,3	22,6
Kaynak: TÜİK												

Tablo 12: Türkiye’de Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Hesaplanan Yoksulluk Sınırı, Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı, (Medyan Değeri: %60) (2006-2017)

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Yoksulluk sınırı (TL)	2.821	3.649	3.797	4.227	4.457	4.883	5.418	6.012	6.665	7.495	8.539	9.532
Yoksul sayısı (bin kişi)	17.165	16.053	16.714	17.123	16.963	16.569	16.741	16.706	16.501	16.706	16.328	15.864
Yoksulluk oranı (%)	25,4	23,4	24,1	24,3	23,8	22,9	22,7	22,4	21,8	21,9	21,2	20,1
Yoksulluk açığı	33,6	28,4	27,9	29,6	28,7	29,2	29,2	26,7	27,2	26,8	26,5	25,8
Kaynak: TÜİK												

Türkiye’de 2006-2017 yılları arasında yoksulluk oranını yüzde olarak incelediğimizde dalgalı bir seyir izlediğini söylemek mümkündür. Eurostat eş değer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60’sini baz alınan Tablo 11’e göre yoksulluk oranımız %20’nin altına düşmemiştir.

OECD ülkelerindeki yoksulluk oranı dikkate alındığında görüyoruz ki , bu oranın en düşük olduğu ilk dört ülke İzlanda(0,054), Danimarka(0.055), Çek Cumhuriyeti (0,056), Finlandiya(0.063)’dır. Son dört ülke ise sırasıyla Türkiye(0,172), Kore(0,174), ABD(0,178) ve İsrail(0,179)’den oluşmaktadır. Dolayısıyla P80/P20 oranına paralel bir şekilde Türkiye; Kore, ABD ve İsrail’den sonra söz konusu oranın en yüksek olduğu dördüncü ülke konumdadır²⁵⁶.

4. KÜRESELLEŞMENİN TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİLERİNİN VERGİ POLİTİKALARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1980’li yıllarda; enflasyon, özelleştirme, teşvikler, değişen vergi oranları ve muafiyetleri, faizlerin yüksekliği gibi nedenlerden dolayı değişen ekonomik dengeler sonucunda devletin rant yaratıcı rolünün artması sonucunda 1980’li ve 1990’lı yıllarda gelir dağılımı eşitsizliği artmıştır.²⁵⁷ Bu dönemde gelir dağılımını bozarak yoksulluğa sebebiyet veren en önemli enstrüman şüphesiz ki enflasyondur²⁵⁸. Yetersiz yatırım ve tasarruf oranları enflasyonun büyümesini, dış açığın artmasını ve büyümenin tıkanmasını beraberinde getirmiştir²⁵⁹.

Öte yandan, ücretlerdeki uzun süreli düşüşler ve işsizlik gelir dağılımı dengesizliğine neden olan diğer bir önemli faktördür. Bu durum bireyleri kayıt dışı ekonomiye yönlendirmektedir. Türkiye’de tarım, hizmet ve sanayi kesimlerinde iş gücünün önemli bir oranının kayıt dışı olarak çalıştığı görülmektedir. Kayıt dışı ekonomi; çalışanlarını en düşük ücret ve sosyal haklar ile çalıştırdığından ülke

²⁵⁶ OECD, Yoksulluk Oranı, İzlanda, Danimarka, Türkiye için 2015, Çek Cumhuriyeti ve ABD için 2016, Finlandiya, Kore ve İsrail için 2017 yılı esas alınmıştır.

²⁵⁷ Dansuk, a.g.e., s.70.

²⁵⁸ Kuştepe ve Halaç, a.g.m., s. 159.

²⁵⁹ Dansuk, a.g.e., s.70.

ekonomisi için niteliksiz veya düşük nitelikli bir emek pazarı yaratmaktadır. Böylece kayıt dışı ekonomi düşük gelirli yaşamı pekiştiren ve yoksulluğa sebebiyet veren bir unsur olduğundan ülkemiz için önemli bir sorun oluşturmaktadır²⁶⁰.

Ayrıca Türkiye’de belli dönemlerde iç borçlanmanın artması durumu, toplumda gelir dağılımı adaletsizliğinin artmasına neden olmaktadır. Çünkü devlet bütçe açıklarını kapatmak için iç borçlanmaya yoluna gittiğinde, uygulanan yüksek faiz politikası sonucunda toplumda rantiyeye bir kesimin oluşmasına yol açmaktadır.

Anayasamızda yer alan “sosyal hukuk devleti” ilkesinin bir gereği olarak yoksulluğun önüne geçmek için gelirin eşit bir şekilde dağılımını öngören iyileştirici politikalar yapılmalıdır. Bu nedenle gelir dağılımında eşitsizliği ortadan kaldırmak amacıyla ülkeler doğru bir planlamayla kaynaklarını etkin ve verimli bir şekilde kullanmalıdır²⁶¹.

Bilindiği gibi, gelir dağılımı bozukluğu ile yoksulluk arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur. Gelir dağılımı adaletsizliğini önleme yönelik olarak; gelir dağılımının daha adil bir hale getirilmesi, yoksulluğun önlenmesi ve sosyal barışın sağlanması öncelikli bir konu olmalıdır. Çünkü gelir dağılımındaki adaletsizlik sadece ekonomik bir sorun değildir. Bunun yanı sıra, politik istikrarsızlık, suç oranlarındaki artış ve sosyal barışı olumsuz yönde etkileyerek dışlanmalara yol açmakta ve böylece yoksulluk sorununun boyutunun daha da artmasına neden olmaktadır²⁶².

En son açıklanan 2017 OECD verilerine göre seçilmiş 38 ülke baz alındığında, Türkiye; Güney Afrika, Kostarika, Meksika ve Şili’den sonra geliri en adaletsiz dağıtan beşinci ülke olarak yerini almaktadır. Aynı şekilde yoksulluk verileri açısından bakıldığında, Türkiye; Güney Afrika, Kostarika, İsrail, ABD ve Kore’nin ardından en yoksul altıncı ülke durumundadır²⁶³. Dolayısıyla küreselleşmenin neden olduğu finansal liberalizasyonu kapsayan sürecin gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluğa yol açtığı bilinmektedir. Söz konusu olumsuz etkilere hızlı bir biçimde çözüm odaklı yaklaşmakta fayda vardır.

Nitekim Türkiye’de eğitim düzeyine göre yoksulluk oranı incelendiğinde; %33,42 okuma yazması olmayanlarda yoksulluk düzeyi yüksek iken, yüksek öğrenim mezunları

²⁶⁰ Dansuk, a.g.e., s.70.

²⁶¹ Ramazan Sarı, Gelir Dağılımında Eğitim Faktörü: Kentsel Bazda Bir Örnek, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 58- Sayı: 2, 2003, Nisan Haziran, s.178-179.

²⁶² Sarı, a.g.m., s.179.

²⁶³ OECD, <https://data.oecd.org> (E.T. 20.08.2019)

arasında yoksulluk oranı %0,73'tür. Buradan anlaşıldığı üzere eğitim düzeyinin artmasıyla yoksulluk oranı düşmektedir. Bu noktada eğitime gereken önem verilmeli ve yoksulluğun önüne geçmede kullanılan bir mücadele yöntemi olarak görülmelidir²⁶⁴.

Öte yandan, Türk Vergi Sisteminde adaletsiz olduğu kabul edilen dolaylı vergilerin payı %60'ın üzerindedir. Ayrıca Türkiye'de yürürlükteki gelir vergisi tarifesi adalet açısından incelendiğinde şu noktalar dikkat çekmektedir;²⁶⁵

- Artan oranlı tarifeler vergilemede adaletin sağlanması açısından kullanılan araçlardan biri olmasına rağmen tek başına yeterli değildir. Vergi tarifelerinden beklenen etkinin alınması noktasında en az geçim indirimi, ayırma ilkesi gibi bir takım destekleyici kurumlara da yer verilmeli, tarifelerin sonuçlarını geçersiz kılacak istisna ve muafiyetlerden kaçınılmalıdır.
- Gelir vergisi tarifelerini incelediğimizde görülmektedir ki gelir vergisindeki genel ağırlığı yüksek gelir gruplarından orta ve düşük gelir gruplarına doğru hareket etmektedir. Bu noktada ilk gelir dilimine uygulanan %15 vergi oranı yüksek olduğundan dolayı asgari geçim indirimi uygulaması ile tüm vergi yükümlülerini kapsayacak şekilde gelirin belli bir kısmına kadar "0" vergi oran uygulanmalıdır.
- Gelir vergisi tarifesinin en yüksek basamağını incelediğimizde %35 oranı ile belli bir miktar gelirden sonra artan oranlı tarifenin düz oranlılığa geçtiğini söylemek mümkündür. Bu noktada artan oranlı tarifenin tekrar düzenlenmesi basamaklarının arttırılması son derece önemlidir.
- Artan oranlı vergi tarifesinin yapısını bozan tevkifat uygulamasından vazgeçilmelidir. Bu noktada gelirin vergilendirilmesinde gerçek usulden uzaklaşılmasında fayda vardır.
- Vergisi kaynaktan kesilen ücretlilerin lehine ayırma ilkesinin uygulanması ile ücretlilerin vergi tarifesi farklılaştırılmalıdır. Bu sayede vergi yükü ücretlilerin üzerinden alınmalıdır.

²⁶⁴ Ferhat Odabaşı, *Yoksullukla Mücadelede İstihdamın Durumu*, TC. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Haziran, 2010, s.23.

²⁶⁵ Reyhan Leba Tansöker, "Yürürlükteki Gelir Vergisi Tarifesinin Adalet Açısından Değerlendirilmesi", *Güncel Mali Konular* (Ed. Nihat Edizdoğan), Dora Yayıncılık, Bursa, 2009, s.232-233.

- Vergi tabanı aşındırılmamalı ve geniş bir tabana yayılmalıdır. Bu noktada gelir vergisi uygulamasında yer alan istisna, muafiyet ve indirimler dikkatle incelenerek gereksiz ve vergi kaybına neden olanlar kaldırılmalıdır.
- Toplumda vergi bilinci sağlanarak vergi kaçırmanın önüne geçilmeli bu sayede kayıt dışı ekonomi kayıt altına alınarak vergi tabanı genişletilmelidir.
- Vergi yönetim ve denetiminde etkinlik sağlanmalıdır.

Böylelikle vergilerde adaleti sağlamaya yönelik söz konusu önlemler aynı zamanda gelir dağılımında adaletin sağlanması ve yoksulluğun önlenmesinde de etkili olacaktır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Küreselleşme kavramını ortaya çıkaran en önemli faktör kuşkusuz teknolojinin gelişmesi ile bilgiye ulaşım hızının artmasıdır. Küreselleşme ile uluslararası sınırların ortadan kalkması amaçlanarak dünya refahını maksimize etmek hedeflenmiştir. Nitekim sermayenin küreselleşmesi ile dünya ticareti serbestleşecek ve dünya tek bir pazar haline gelerek rekabetin artması söz konusu olacaktır. Artan rekabet, fiyatlardaki rekabeti tetikleyecek ve ortaya çıkan bu fiyat rekabeti tüketiciler lehine gerçekleşecek böylece yaşam standardı yükselecektir. Bu amaçla yola çıkılan küreselleşme kavramının planlanmasında tüm üretim faktörlerinin serbest ve en verimli şekilde kullanılması hedeflenmiştir. Ancak uygulamada, üretim faktörlerinden emeğin küreselleşmemesi durumu ortaya çıkmıştır.

Emek faktörü küreselleşemediği için esnek çalışma standartları, reel ücretlerde gerileme, işten çıkarmaların ve işsizliğin artması, üretimde taşeronlaşma, kısmi çalışma, düşük ücretli çalışma, sendikasız çalışma gibi düzensiz istihdam şekillerini ortaya çıkarmıştır. Bu durum sosyal devlet anlayışını geriletmiş, sosyal huzursuzlukların artmasına yol açmıştır. Yani küreselleşme olgusunun çıkış noktasındaki temel düşünce; bütün üretim faktörlerinin ülkeler ve ekonomiler arasında serbest hareket etmesi şeklinde olsa da, sistem uygulamada üretim faktörlerinden emeğin (nitelikli emek hariç) yer değiştirmemesinden dolayı gelir dağılımında adaletsizliklerin artmasına yol açmış ve küresel yoksulluk kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Gelir dağılımı adaletsizliği ile yoksulluk arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur. Gelir dağılımı adaletsizliği sadece ekonomik bir sorun değildir. Bunun yanı sıra, politik istikrarsızlık, suç oranlarındaki artış ve sosyal barışı olumsuz yönde etkileyerek dışlanmalara yol açmakta ve böylece yoksulluk sorununun boyutunun daha da artmasına neden olmaktadır.

Son açıklanan OECD verilerine göre seçilmiş 38 ülke baz alındığında, Türkiye; Güney Afrika, Kostarika, Meksika ve Şili'den sonra geliri en adaletsiz dağıtan beşinci ülke olarak yerini almaktadır. Bu duruma paralel olarak yoksulluk verileri açısından bakıldığında, Türkiye; Güney Afrika, Kostarika, İsrail, ABD ve Kore'nin ardından en yoksul altıncı ülke durumundadır.

İstatistikî verilerden hareketle 1980’li yıllardan sonra Türkiye’de gelir dağılımı adaletsizliğinin ve yoksulluğun önemli bir sorun olduğu görülmektedir. Dolayısıyla küreselleşmenin neden olduğu finansal liberalizasyonu kapsayan sürecin gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluğa yol açtığı söylenebilir. Öte yandan, mevcut vergi sisteminin gelir dağılımında adaleti sağlayıcı bir yapısı yoktur. Bu bağlamda gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksulluğun azaltılması konusunda Türkiye’de uygulanan vergi politikaları ile ilgili olarak aşağıdaki önerilere yer vermekte fayda vardır:

-Öncelikle dolaylı vergilere dayalı bir vergi sistemi yerine dolaysız vergilerin etkin olduğu bir vergi reformu yapılması gerekmektedir.

- Vergilemede adaleti sağlamaya yönelik ödeme gücü ilkesinin gereği olan gelir vergisinde artan oranlılık, en az geçim indirimi ve ayırma ilkesi gibi hem vergilemede hem de gelir dağılımında adaleti sağlayıcı mekanizmalar yeniden gözden geçirilmeli, mevcut unsurlar mükellefin vergi ödeme gücünü ortaya çıkaracak şekilde düzenlenmelidir.

- Ücretlilerin gelirinde uygulanan özel indirim, gerçekçi bir tutarda ve tüm gelir unsurlarını kapsayacak en az geçim indirimi şeklinde uygulanmalıdır.

- Vergi sisteminde daha önce uygulanan ve diğer gelirlere göre ücret gelirlerinin 5 puan düşük oranlı gelir vergisi tarifesine tabi tutulması gibi etkili yöntemler tekrar hayata geçirilmelidir.

-Dolaysız vergilerin etkinliği için artan oranlı tarifelerin basamaklarının arttırılması yoluna gidilmelidir. İlk dilime uygulanan %15’lik vergi oranı daha aşağı bir orana çekilirken, son dilime uygulanan %35’lik vergi oranı %50 etki eşiğini geçmeyecek şekilde arttırılmalıdır.

-Vergi yükünün ücretliler ve alt gelir grupları üzerinde toplanması önlenmeli, bu noktada vergi tabanı genişletilmeli, alt gelir grupları ve ücretliler üzerindeki vergi yükü azaltılmalıdır.

-Sermaye üzerindeki vergilendirme de adil olmalıdır. Dolayısıyla rant ve faiz gibi üretime dayalı olmayan, spekülatif kaynaklar daha ağır şekilde vergilendirilmelidir.

- Vergi adaletini sağlamada diğer unsurlar ise istisna, muafiyet, indirim, matrah ve tarife yapısıdır.
- Vergi tabanını aşındıran istisna, muafiyet ve indirimler dikkatle incelenmeli, gereksiz ve vergi kaybına neden olanlar kaldırılmalıdır.
- Vergiye gönüllü uyum sağlanmalı, toplumda vergi bilinci oluşturulmalı ve bu çerçevede kayıt dışı ekonomi daha aşağı oranlara çekilmelidir.

Buna ek olarak ülkemiz çok uluslu kuruluşlardan ve Dünya Bankasından büyüme ve kalkınma için gerekli olan kredileri alırken, kredileri atıl yerlere harcamak yerine katma değeri olan istihdam yaratıcı sektörlerle ya da öncelikli olarak eğitim ve sağlık sektörlerine aktarmalıdır. Ayrıca söz konusu kredilerin bölgelerarası farkların azaltılması adına istihdam politikaları ile desteklenmesi önemlidir. İstihdam politikalarıyla desteklenen bölgelerde sosyal harcamaların yaygınlaştırılması gelir dağılımında adaleti sağlamak ve yoksulluğu azaltmak için şüphesiz katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- AK Rengin, “Küreselleşen Ekonomide Bankacılık Sektörünün Durumu”, *Maliye Finans Yazıları*, Yıl:23,Sayı:83,Nisan,2009,ss:59-83,
http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/83/MFY_83_Levent_CIN_KO_Rengin_AK_Kuresellesen_Ekonomilerde_Yasanan_Bankacilik_Krizleri_nin_Anatomisi.pdf, (Erişim Tarihi: 22.01.2017)
- AKALIN Güneri, *Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve Ekonomik Kriz*, TŞOF Plaka Matbaacılık A.Ş., TİSK, Yayın No:215, İstanbul , Şubat, 2002.
- AKTAN Coşkun – Can VURAL,“Vergi Rekabeti”, *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı: 22, Ocak-Haziran, 2004, ss:1-18.
- AKTAN Can Coşkun, *Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri, Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002.
- AKTAN Coşkun Can, İstiklal Yaşar VURAL, “Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz) liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri,” *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-gelir-dagilimi.pdf>, (Erişim Tarihi: 26.10.2019)
- ALBENİ Mesut – Ömer EROĞLU, *Küreselleşme, Ekonomik Krizler ve Türkiye*, Bilim Kitapevi, Isparta, Haziran,2002.
- ARI Tayyar, *Global Politika ve Güney Asya*, Alfa Basım Yayım, 2 Baskı, 2000.
- ARSLAN Gülen Elmas, “Ekonomik Büyüme, Kalkınma ve Gelir Dağılımı”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 2, Aralık 2003, ss: 45-52.
- AYDEMİR Cahit, KAYA Mehmet, “Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü”,*Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, ISSN:1304-0278, Cilt: 6, Sayı: 20, 2007,ss: 260-282, www.e-sosder.com, (Erişim Tarihi: 22.06.2019)
- AYDIN Durmuş, “ Küreselleşme ve Yoksulluk”, *İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, s1-15, <http://insamer.com/rsm/files/KURESELLESME-VE-YOKSULLUK.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.06.2018)
- AYGÜN Sinan, “Ekonomik Yönleriyle Küreselleşme Olgusu ve Türkiye”, *Küreselleşme Ekseninde Türkiye İçin Stratejik Öngörüler*, (Ed: Bilal Karabulut) Platin Yayınları, Ankara, 2.Basım,2005.
- BALKANLI Osman, “Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine”, *U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt XXI, Sayı: 1, 2002, ss:13-26.
- BAŞ Kemal, “Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 18, Sayı 1, 2009, ss.49–70.

- BATIREL Ömer Faruk, "Negatif Gelir Vergisi Sorunu", *İ.T.İ.A. Dergisi*, S:1, Yıl:1974, İstanbul, 1974.
- BEKTAŞ Zeliha, GÜNDOĞDU Burhan, "Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan Vergi Politikaları ve Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi 1", <http://denetimakademisi.com/turkiyede-1980-sonrasi-uygulanan-vergi-politikalari-ve-gelir-dagilimi-uzerindeki-etkisi-i.html>, (Erişim Tarihi: 06.08.2019)
- BEKTAŞ Zeliha, GÜNDOĞDU Burhan, "Türkiye’ de 1980 Sonrası Uygulanan Vergi Politikaları ve Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi 2", <http://www.vergi.tc/makaleDetay/SizdenGelenler/TURKIYE%E2%80%99D E-1980-SONRASI-UYGULANAN-VERGI-POLITIKALARI-ve-GELIR-DAGILIMI-UZERINDEKI-ETKISI-II/5f4d9994-f9e5-4d43-8a91-802dc6f9bde4>, (Erişim Tarihi: 06.08.2019)
- BORATAV Korkut, "Ekonomi ve Küreselleşme", *Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme* (Ed. Kansu Işık), İmge Kitapevi, Ankara,1997.
- BORATAV Korkut, *Yeni Dünya Düzeni Nereye*, İmge Kitabevi, 1 Baskı, Haziran,2000.
- BORATAV Korkut, *Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımı: Kavramlar ve Metot Meseleleri*, AÜSBF Yayınları, Ankara,1965.
- BORATAV Korkut, *100 Soruda Gelir Dağılımı*, Gerçek Yayınevi, 3. Baskı, Aralık, 1976.
- BORATAV Korkut, "2000-2001 Krizinde Sermaye Hareketleri" *İşletme ve Finans Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 186, 2001, ss: 7-17.
- BOZKURT Veysel, "Küreselleşme Kavram Gelişim ve Yaklaşımlar", *İş, Güç Endüstri İlişkileri Ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, No:87, 2000, <http://www.isgucdergi.org/?p=article&id=87&cilt=2&sayi=1&yil=2000>, (Erişim Tarihi: 18.10.2014)
- BAUMAN Zygmunt, *Çalışma, Tüketecilik ve Yeni Yoksullar*, (Çev: Ümit Öktem), Sarmal Yayınevi,1991.
- ÇEKEN Hüseyin - Şevket ÖKTEN - Levent ATEŞOĞLU, "Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, 2008, ss: 79- 95
- ÇELİK Mehmet Yunus,"Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:32, Cilt 2, Nisan, 2012.
- ÇELİK Mehmet Yunus, *Küreselleşme Sürecinde Seçilmiş Ülkelerin Kalkınma Kriterlerindeki Değişimin Analizi*, (Doktora Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler, 2009.
- ÇİMAT Ali, Adnan ERDAL, *Bölüşüm Teorisi Çerçevesinde Asgari Gelir Hakkı ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*, 1 Baskı, Ankara,2007.

- ÇETİN Başak Işıl, Musa Gün, Türkiye’de 2002-2009 Yılları Arasında Gelir Bileşenleri ve Gelir Eşitsizliği Analizi, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2013, ss: 253- 292.
- ÇETİN Başak Işıl, *İktisadi Sistemler Bağlamında Gelir Dağılımı-Kredi Ekonomisi İlişkisi ve Türkiye*, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları Yayın No: 41, Ankara,2013.
- DAĞDEMİR Özcan , “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi:1987-1994”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, (Ed. C. Can Aktan), Ankara, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, 2002, ss. 1-19.
- DANSUK Ercan, *Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla Ölçülmesi*, DPT-Uzmanlık Tezleri, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Yayınları, Yayın No: DPT:2472, Mayıs,1997.
- DARTAN Muzaffer – Esra HATİPOĞLU - Mehmet DİKKAYA, “Eco Bölgesi Uluslar Arası Aktörlerin Rolü ve Türkiye”, *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Yayını*, Marmara Üniversitesi Yayın No 692, Avrupa Topluluğu Enstitüsü Yayın No:7, 2002.
- DEMİR Murat – Sever ERŞAN, “Finansal Liberalleşme ve Küresel Ekonomik Kriz Üzerine Bir İnceleme”, *Küresel Finansal Krizden Borç Krizine Nedenler, Etkiler ve Beklentiler*, Ekin Basım Yayın, 2014.
- DİE (1990) 1987 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Dağılımı Sonuçları, Ankara.
- DİE (1996) 1994 Hane Halkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları, Ankara.
- DİNLER Zeynel, *İktisada Giriş*, 15.Baskı, Ekin Basım Yayın, Bursa,2009
- DİNLER Zeynel, *İktisada Giriş*, 8. Basım, Ekin Basım Yayın, Bursa.2001
- DUMANLI, Recep “*Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları*” DPT-Uzmanlık Tezleri, Ankara,1996.
- DOĞAN Cem & Z. Defne Uzunhasanoğlu, *Ekonomik ve Mali Politikaların Gelir Dağılımına Etkisi 1980-2005 Türkiye*, Ekonomik ve Mali Araştırma Yarışması, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları Yayın No: 20,Ankara,2007.
- DOUGLAS A. Irwin, Kevin H. O’ROURKE (2014), “Coping with Shocks and Shifts the Multilateral Trading System in Historical Perspective ” (Ed. Robert C. Feenstra and Alan M. Taylor), *Globalization in an Age of Crisis* Multilateral Economic Cooperation in the Twenty- Firt Century, The Universty of Chicago Press, London, p 11-36.
- DPT, *Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler*, Ankara: DPT Yayınları 2375, ÖİK: 440,1995.

- DPT, *1980'den 1990'a Makro Ekonomik Politikalar, Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler*, DPT Yayınları, Ankara, 1990.
- DPT, *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967*, DPT Yayınları, Ankara, 1963.
- DPT, *Gelir Dağılımı Araştırmaları 1973*, Ankara, 1976.
- DPT, *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), 2010 Yılı Programı*, Resmi Gazete, 1 Kasım 2009.
- DPT, *1995 Yılı Geçiş Programı*.
- DPT, *2001 Yılı Geçiş Programı*.
- DPT, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, 2001, www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/3089/oik610.pdf (03.08.2017)
- DPT, *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013):2010 Yılı Programı*, <https://pbk.tbmm.gov.tr/dokumanlar/kalkinma-plani-9-genel-kurul.pdf> (10.05.2018)
- DPT, *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013):2010 Yılı Programı* www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/3219/oik682.pdf (10.05.2018)
- EĞİLMEZ Mahfi, *Küresel Finans Krizi: Piyasa Sisteminin Eleştirisi*, Remzi Kitabevi, 7. Basım, Mart, İstanbul, 2011.
- EĞİLMEZ Mahfi, “Kasım 2000 Krizi Üzerine, Güncel Sorunlar”, 2006, <http://ekonomi.blogcu.com/kasim-2000-krizi-uzerine-mahfi-egilmez/130899> (18.02.2018)
- EKER Aytaç, “Küreselleşme Sürecinde Kamu Maliyesinde Yaşanan Dönüşüm”, *Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı*, Yayın No:2009/392, Ankara, 2009, ss:1-24, <http://www.sgb.gov.tr/Yayinlar/K%C3%BCreselle%C5%9Fme%20Ve%20Kamu%20Maliyesinde%20Ya%C5%9Fanan%20D%C3%B6n%C5%9F%C3%BCm.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.10.2014)
- EKİN Nusret, *Küreselleşme ve Gümrük Birliği*, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 47, Güncellenmiş II. Baskı, İstanbul, 1999.
- ELLWOOD, Wayne , *Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu*, Çev. Betül Dilan Genç), Metis Yayınları, 2003.
- ENER, Meliha - DEMİRCAN, S. Esra, *Müdahaleci Devlet Anlayışının Erozyonu: İktisat ve Maliye Politikalarındaki Değişim- Türkiye Örneği*, *Kahramanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Aralık, 2007, ss:205-234, <http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/aralik2007/PDF/11.pdf> (Erişim Tarihi: 18.10.2014)

- EROĞLU Erdal, “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğu Önlemeye Yönelik Uygulanan Kamusal Politikaların Değerlendirilmesi”,(Yüksek Lisans Tezi), Bursa:Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, 2010.
- ERSEZER Devrim, “Gelir Dağılımı Politikası ve Araçları,” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:16, Sayı:1, 2006.
- ERTUNA Özer, Yeni Dünya Düzeni Küreselleşme, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, ss:36-45, <http://www.journal.mufad.org.tr/attachments/article/508/3.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.11.2019)
- ERTÜRK Emin - Derya Yılmaz, “The Latin American Debt Crisis and Lessons For Europe”, *Anadolu University Journal of Social Sciences*, Vol.: 14, No: 1, 2014, pp: 159-174
- FRIEDMAN Thomas, *Lexus ve Zeytin Ağacı Küreselleşmenin Geleceği*, Çeviren: Elif Özsayar, Boyner Holding Yayınları, Basım Ocak, İstanbul,2000.
- GALLINO Luciano, *Küreselleşme ve Eşitsizlik*, Dost Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, Ağustos, 2007.
- GEDİKLİ Ayfer, “Küreselleşmenin Tarihi Mi, Tarihin de Küreselleşmesi Mi? ” (Ed. Hüseyin Altay & Ali Şen), *Küreselleşen Ekonomi Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Detay Yayıncılık, Ankara,2011, ss: 1-36.
- GERÇEK Adnan, “Ücretlilerin Vergilendirilmesi ve 6009 Sayılı Kanunla Bu Konuda Yapılan Düzenlemenin Değerlendirilmesi”, <http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/adnangercek/002/>, (Erişim Tarihi:05.11.2019)
- GERŞİL Gülşen Sarı, YEŞİLYURT Hülya, “Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk: Türkiye’de ve Dünyadaki Perspektifi”, <https://www.avekon.org/papers/1130.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.06.2018)
- GİRAY Filiz, *Maliye Tarihi*, Ezgi Yayınları, 1. Basım, Bursa, 2001.
- GİRAY Filiz, *Maliye Tarihi*, Ezgi Yayınları, 3. Basım, Bursa, 2010
- GOLDIN Ian & Kenneth REINERT, *Globalization for Development*, A Copublication of the World Bank and Palgrave Macmillan Press, 2006.
- GÖZE KAYA Dilek & DURGUN Ayşe, “Küresel Krizi ve Sonrasında Türkiye’de Uygulanan Maliye Politikalarına Genel Bir Bakış”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 11, Sayı 26, 2008, ss. 171-194
- GREİDER William, *One World Ready Or Not*, New York: Touchstone Press,1997.

- GÜLOĞLU Bülent - ALTUNOĞLU, A. Ender, Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:27, Ekim, 2002, ss: 1- 29.
- GÜZELCİK, Ebru, *Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı*, 1.Basım, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1999.
- HASANOĞLU Mürteza, “Küreselleşmenin Devlet Yönetimine Etkisi” *Türk İdare Dergisi*, Sayı:433, Ankara, Mart, 2002, ss:171-186.
- HATİPLER Mustafa ve Ayhan AYTAÇ, *Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Özgün Yapısı ve Yoksullukla Mücadele*, Kriter yayınları,1.Baskı, İstanbul,2011.
- HİÇ Mükerrerem, *Türkiye Ekonomisinin Analizi Başlıca Ekonomik Göstergelerle*, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2665, İktisat Fakültesi Yayın No: 454, Güray Matbacılık, İstanbul, 1980.
- HIRST, Paul - Grahame THOMSON, *Globalization in Question: The International Economy and the Possibilities of Governance*, Polity Press,1997.
- HIRST, Paul - Grahame THOMSON, *Küreselleşme Sorguluyor*, Çev: Ç. Erdem, E. Yücel, Ankara, Dost Yayınları,1998
- HOLTON J. Robert, *Globalization and the Nation- State*, macmillan press,1998.
- HUA Wan Guano & Mark TAYLOR (1999) , “ An Empirical Assesment on Alternative Functional Forms of The Lorenz Curve” *Applied Economics Letters*,Vol:6, Issue 9, September.
- IŞIK Oğuz, "Küreselleşen Dünyada Yeni Uzaklıklar ve Siyaset", *Sosyal Demokrat Değişim Dergisi*, Mart-Nisan,1996.
- İNSAMER, Küresel Adaletsizlik Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu 2018, 12 Ekim 2018,https://insamer.com/tr/kuresel-adaletsizlik-dunya-yoksulluk-veesitsizlik-raporu-2018_1682.html#_edn38, Erişim Tarihi: 07.10.2019)
- İZMİRLİOĞLU Akın, “Gelir Dağılımı Sorunu Kronik ve Yapısal Özellikler Taşıyor”, *İktisat Dergisi*, Ekim- Kasım,2001.
- KALAYCIOĞLU Sibel, Yoksulluk Nasıl Anlaşılmalı? Temel Tanımlar, Yaklaşımlar, SYDV Yoksulluk Üzerine Seminerler Dizisi, Ankara,2007.
- KARACA Coşkun, Türkiye’de *Makroekonomik Sorunlar ve Maliye Politikası Çözümleri*, Ekin Yayınları, 2014.
- KARAMAN İsmail, DPT, *Gelir Dağılımı ve Türkiye’de Yapılan Gelir Dağılımı Çalışmaları 1959- 1986*, DPT Yayınları, No:2076, 1987.
- KARAOĞULLARI Eren, *Maliye Politikası*, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara, Mart,2014.

- KARGI Nihal - Ekrem KARAYILMAZLAR, “Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerindeki Etkinsizlik Etkisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:14, Sayı: 3,2009, ss.21-37.
- KAYA Zeynep, *Türkiye’de Yoksulluk Analizi: Bir Prohibit Model Uygulanması*, İktisadi Araştırmalar Vakfı Ünal Aysal, Tez Değerlendirme Yarışma Dizisi, İstanbul, 2012. KARAMAN Banu - Melih ÖZÇALIK, “Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü” *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl:2007, Cilt:14, Sayı 1, 2007, ss: 25-42.
- KAYNAK Muhteşem, *Ekonomik Kalkınma*, 4. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara,2011.
- KAZGAN Gülten, *Küreselleşme ve Ulus-Devlet: Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 5. Baskı, 2009.
- KAZGAN Gülten, *Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi: Birinci Küreselleşmeden İkinci Küreselleşmeye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, Eylül, 2009.
- KAZGAN Gülten, *Türkiye’de Gelir Bölüşümü: Dün ve Bugün*, Ekonomi ve Toplum, Friedrich Ebert Vakfı Yayınları, 1990.
- KAZGAN, Gülten, *Küreselleşme ve Ulus Devlet: Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları,2002.
- KAZGAN, Gülten, *Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen: Ne Getiriyor? Ne Götürüyor? Nereye Gidiyor?* ,Altın Kitaplar Yayınları, 1. Basım, Ekim,1997.
- Katılım Öncesi Ekonomik Program 2011-2013,Ankara,Ocak,2011
http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/10/Kat%C4%B1%C4%B1m_%C3%96ncesi_Ekonomik_Program2011-2013.pdf (Erişim Tarihi: 16.08.2019)
- Katılım Öncesi Ekonomik Program 2012-2014,Ankara,Aralık,2011
http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/10/Kat%C4%B1%C4%B1m_%C3%96ncesi_Ekonomik_Program2012-2014.pdf (Erişim Tarihi: 16.08.2019)
- KEPENEK Yakup *Türkiye Ekonomisi*, Ankara, Verso Yayınları, 5. Baskı,1990.
- KEPENEK Yakup, *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, 9.Basım, İstanbul, 1997.
- KEPENEK Yakup, *Türkiye Ekonomisi*, Teori Yayınları, Ankara,1987.
- KESBİÇ C. Yenal, ÇINAR Serkan, DURAMAZ Selim, “Son 20 Yıldaki Kriz Maratonu ve Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Analizi”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Cilt: 51 Sayı: 597, 2014, ss:31-44.

- KIZILER Neslihan, Türkiye’de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Transfer Harcamaları, *Journal Of Life Economics*, ss: 77-100
- KİNDLEBERGER Charles P., *The World in Depression 1929-1939*, University of California Press,1973.
- KOÇAK H., “Yerel Kalkınmaya Katkısı Bağlamında Yerel ve Bölgesel Kalkınma Kuruluşlarının İşlevleri (Avrupa Örnekleri ve Türkiye)”, *TODAİE 19-20*, Ekim Ulusal Kalkınma ve Yerel Yönetimler Sempozyumu, 2009, ss:727-733.
- KORAY Meryem, “Küreselleşmenin Mağdurları: Ekonomi Karşısında Sosyal, Sermaye Karşısında Emek, Piyasa Karşısında Siyaset”, *Sosyal Politika Tartışmaları 2*, 22 Mayıs 1997, İzmir.
- KURT Taner Hakkı, *Gelir Dağılımı ve Gelir Eşitsizlik Ölçüleri (Türkiye Örneği)*, TÜİK, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara,2001.
- KURTIPEK Rıdvan, *Türkiye İçin Gelir Grupları Arası Gelir Oluşum İlişkisinin Miyazawa Yöntemiyle İncelenmesi (Uzmanlık Tezi)*, T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayın No: 2830.
- KUŞTEPELİ Yeşim, HALAÇ Umut, “Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:6, Sayı:4, ss:143-160.
- KUŞTEPELİ Yeşim, HALAÇ Umut, “Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:6, Sayı:4, ss:143-160, <http://debis.deu.edu.tr/userweb//yesim.kustepeli/dosyalar/gelir-sbe.pdf> (Erişim Tarihi: 31.09.2019)
- LADERCHİ Ruggeri Caterina, SAİTH Ruhi and STEWART Frances, “ Does it Matter that we do not Agree on the Definition of Poverty? A comparison of Four Approaches” *Oxford Development Studies*, Vol. 31, No.3, 2003, pages: 243-274. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1360081032000111698> (Erişim Tarihi: 06.05.2018)
- LATHAN A. J. H., *The Depression and the Developing World, 1914 – 1939*, Croom Helm, London,1981.
- LEBA TANSÖKER Reyhan, “Yürürlükteki Gelir Vergisi Tarifesinin Adalet Açısından Değerlendirilmesi”, *Güncel Mali Konular* (Ed. Nihat Edizdoğan), Dora Yayıncılık, Bursa, 2009, ss: 217-233.
- MINİBAŞ Türkel, *Az Gelişmiş Ülkelerde Kalkınmanın Finansmanı Politikaları ve Türkiye*, Der Yayınları, İstanbul,1992.
- MUTLU Ayşegül, Mustafa ÇELEN, *Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Türk Mali Sistem İçerisindeki Yeri: Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Sonuçları*, TUSİAD Yayınları, Ekim,2012.
- NADARLIOĞLU Halil, *Kamu Maliyesi Teorisi*, İstanbul, Sermet matbaası,1985.

O'BRIEN Robert, WILLIAMS, Marc, *Global Political Economy Evolution and Dynamics*, Palgrave Macmillan Press,2004

ODABAŞI Ferhat,“Yoksullukla Mücadelede İstihdamın Durumu”,TC. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Haziran,2010.

OECD, Poverty Rate, total, ratio, 2000-2017, <https://data.oecd.org/inequality/poverty-rate.htm#indicator-chart> (Erişim Tarihi: 07.10.2019)

ONUNCU KALKINMA PLANI 2014-2018, www.sbb.gov.tr/wp-content/.../11/Onuncu-Kalkinma-Planı-2014_2018.pdf (Erişim Tarihi: 16.08.2019)

OMAN Charles, “Yeni Ekonominin Ticaret Modeli”, Çev. Serkan Erkan, *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl 6, Sayı 21, 2001, ss: 116-121.

O'ROURKE Kevin H., WILLIAMSON G. Jeffrey,“*After Columbus: Explaining the Global Trade Boom 1500- 1800*” NBER Working Paper Series, WP 8186, March 2001, JEL No. F14, N7,<http://www.nber.org/papers/w8186.pdf> (Erişim Tarihi: 12.02.2017)

OXFAM, “Reward Work, Not Wealth”, *OXFAM Briefing Paper*,January 2018.

ÖYMEN, Onur, *Geleceği Yakalamak, Türkiye ve Dünyada Küreselleşme ve Devlet Reformu*, Remzi Kitabevi, 1.Basım, İstanbul,2000.

ÖZ, Sabri, *Türkiye’de 1980 Sonrası Maliye Politikaları ile Gelir Dağılımı ve Sosyal Adalet Arasındaki İlişkiler*, Hiperlink Yayınları, 1. Basım, İstanbul,2018.

ÖZBUDUN Sibel, “ Küresel Bir “Yoksulluk Kültürü” Mü? ” *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Ed.Yasemin Özdek),TODAİE Yayınları, 1. Baskı, Mayıs, Ankara, 2002.

ÖZDEK Yasemin, “Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kısacasında İnsan Hakları”, *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Ed.Yasemin Özdek),TODAİE Yayınları, 1. Baskı, Mayıs, Ankara, 2002.

ÖZERKMEN Necmettin, “Uluslararası Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Ekonomik Küreselleşme”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44,1, Ankara, 2004, ss: 135-148.

ÖZPINAR Şansel, Ömer ÖZPINAR “Küreselleşme, Yoksulluk ve Sosyal Sermaye”, *Küreselleşme*, (Ed: Abdullah Özdemir, Mümin Eser) Ezgi Kitabevi,1. Basım, Bursa, 2009.

ÖZTÜRK Nazım, *İktisatta Bölüşüm: Kuram-Politika*, Palme Yayıncılık, Ankara,2009.

PALAMUT Mehmet Emin & Mehmet Yüce, “ *Türkiye’de 1980-2000 Döneminde Gerçekleşen Gelir Dağılımının İstenen Vergi ile Eğitim Sağlık Harcamaları*

İlişkisi”, Celal Bayar Üniversitesi, 16 Türkiye Maliye Sempozyumu Antalya, 2001.

PARASIZ İlker, *Türkiye Ekonomisi, 1923’den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa,1998.

PARASIZ İlker, *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Bursa, Eylül, 2004.

PARASIZ İlker, Nalân ÖLMEZOĞULLARI, Ufuk BAŞOĞLU, *Gelir Bölüşümü Teori ve Politika*, Ekin Yayınları, 1. Baskı, Bursa,1999.

PEHLİVAN Muhammed Seyid, *Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği*, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara, Mayıs,2009.

PINAR Abuzer, *Maliye Politikası Teori ve Uygulaması*, Turhan Kitabevi, 7. Basım, Ankara, 2014.

PINAR Abuzer, *Türkiye’de Ekonomik İstikrar Politikaları*, Maliye Politikası 2 İçinde(Ed. Beyhan Ataç), Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2826, Eskişehir,2013.

POLANYI Karl, *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of our Time*, Beacon Press, Boston,1957.

RAPOPORT Hillel " Migration and Globalization: What’s in it for Developing Countries? ", International Journal of Manpower, Vol. 37 Iss 7 pp. 1209 – 1226, 2016, <http://dx.doi.org/10.1108/IJM-08-2015-0116>,(Erişim Tarihi: 12.12.2016)

ROBİNSON James A., Daron ACEMOĞLU, *Ulusların Düşüşü Güç Zenginlik ve Yoksulluğun Köleleri*, (Çev: Faruk Rasim Velioğlu), Doğan Egmont Yayınları, 15. Baskı, Haziran, İstanbul, 2016.

STİGLİTZ E. Josep, A Globalização E Seus Malefícios,1ª edição, “*Globalization and Its Discontents*” W.W. Norton, 282 p., capa dura: 978-0393051247, 2002,pp: 190-194, http://www.institutojatobas.org.br/mkt/top50/capitulos/Top50_cap37_Stiglitz.pdf (Erişim Tarihi: 13.11.2016)

SACHS, Jeffrey D., *The End Of Poverty*, The Penguin Prees,2005.

SARI Ramazan, Gelir Dağılımında Eğitim Faktörü: Kentsel Bazda Bir Örnek, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 58- Sayı: 2, Nisan- Haziran,2003, ss. 177-189.

SAPANCALI Faruk, “Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 2, 2001, ss: 115-140.

- SEN Amartya, *Poverty And Famines: An Essay On Entitlement And Deprivation*, Clarendon Pres, Oxford,1981.
- SÖNMEZ Mustafa, “Gelir Uçurumu: Dünya’da ve Bizde” *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Ed. Yasemin Özdek), TODAİE Yayınları, 1. Baskı, Mayıs,2002.
- STİGLİTZ E. Josep, *Making Globalization Work*, W.W. Norton & Company,2007.
- SÖNMEZ Mustafa, *Türkiye’de Gelir Eşitsizliği*, İletişim Yayınları, 2. Basım, Ekim,1992.
- SUNGUR Onur, “2000 Sonrası Türkiye Ekonomisi: Büyüme, Enflasyon, İşsizlik, Borçlanma ve Dış Ticarete Gelişmeler”, *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 9 (19-20), Ocak – Aralık, 2015, ss. 243-269.
- SUSAM Nazan, *Türkiye’de Uygulanan Maliye Politikaları 1923-2008*,Derin Yayınları, İstanbul,2009.
- SÜRÜCÜ Zafer, *Türkiye’de Gelir Dağılımı Bozukluğunu Önlemeye Yönelik Kamu Politikaları*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- ŞAHİN Tijen, *Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi*, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara, Mayıs, 2009.
- ŞAHİN Hüseyin, *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi Yayınları, 8. Baskı, Bursa, Mart,2006.
- ŞENER Orhan, “AET ve OECD Ülkelerindeki Reform Eğilimleri Yönünden Türk Vergi Sisteminin Analizi”, *Çeşitli Açılardan Vergileme ve Sorunları, VI Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu*, Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü,1990.
- ŞENSES Fikret, *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İletişim Yayınları, 7. Baskı,2014.
- ŞENSES Fikret, *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İletişim Yayınları, 6.Baskı, İstanbul, 2013.
- ŞAYLAN Gencay, *Küreselleşmenin Gelişimi, Küreselleşme*, Ankara, İmge Kitabevi,1997.
- TABAN Sami - Muhsin KAR, *Kalkınma Ekonomisi*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Şubat, 1. Baskı, 2014.
- TAGRAF Hasan,”Küreselleşme Süreci ve Çok Uluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi”, *C.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:3, Sayı:2, 2002, ss.33-47.

- TAKIM Abdullah, *Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları*, Maliye Dergisi, Sayı 16, Ocak –Haziran, 2011.
- TDK,http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=214838 (Erişim Tarihi: 30.05.2017)
- TDK,http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.598eff065c7a89.42601713 (Erişim Tarihi: 12.08.2017)
- TOKATLIOĞLU Mircan, SELEN Ufuk, *Maliye Politikası*, Ekin Basım Yayın Dağıtım,2017.
- TOKOL Aysen, *Sosyal Politika*, 2. Basım, Bursa, Vipaş Yayın,2000.
- THORBECKE Erik, “ Multi-dimensional Poverty: Conceptual and Mensurement Issues” Paper prepared for *The Many Dimensions of Poverty İnternational Conference*, UNDP İnternational Poverty Centre, Brasilia,2005.
- TMMOB, 5 Nisan 1994 Tarihli Ekonomik Önlemler Uygulama Planı ile İlgili Değerlendirme,https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/a612be4940bae15_ek.pdf?dergi=HABER%20B%DCLTEN%DD (Erişim Tarihi: 04.08.2019).
- TUTAR Hasan, *Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi*, İstanbul, Hayat Yayıncılık, 2000.
- TÜĞEN Kamil, *Parafiskalite ve Parafiskal Gelirler*, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1993.
- TÜRK İsmail, *Maliye Politikası*, Turhan kitapevi Yayınları, Ankara,2003.
- TÜRKİYE KAMU-SEN, “*Gelir Dağılımı Adaletine Yönelik Ekonomik Politikalar*”,(Hazırlayan Ercan Han) Türkiye Kamu- Sen Ar-Ge Merkezi Yayın No: 36, Ankara,2010.
- TÜRKİYE SAĞLIK İŞÇİLERİ SENDİKASI, *Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Tüketim Kalıpları*, Ankara, 1997.
- TÜİK, *Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-6*, TÜİK, Ankara,2008.
- TÜRKEŞ Murat, SÜMER M. Utku, ÇETİNER Gönül,“Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizmaları”, *Tesisat Dergisi*, Sayı: 52, Ankara,2000,ss: 84-100 https://www.researchgate.net/profile/Murat_Tuerkes2/publication/274005895_Flexibility_Mechanisms_Under_the_Kyoto_Protocol/links/5519829c0cf2f51a6fe9ba9e.pdf (Erişim Tarihi: 06.06.2018)
- UNDP, Human Development Report, 1996 http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf (Erişim Tarihi: 13.07.2017)

- UNDP, Human Development Report, 1997
http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/258/hdr_1997_en_complete_nos_tats.pdf (Erişim Tarihi: 13.07.2017)
- UYMAZ Berna, Mali Alanın Siyasi ve İktisadi Sınırları, *İktisat Dergisi*, 2013, ss:86-98.
- UYYSAL Yaşar, “Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi Türkiye Örneği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1 Sayı: 2, Eylül, 1999.
- UZUNHASANOĞLU Z. Defne, *Türkiye’de Uygulanan Ekonomik ve Mali Politikaların Gelir Dağılımına Etkisi: 1980-2005 Türkiye*, Mali Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, Yayın No: 20, Ankara, 2007.
- ÜŞÜR İşaya, “Küreselleşme ve Yoksulluk” *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Ed. Yasemin Özdek), TODAİE Yayınları, 1. Baskı, Mayıs, Ankara, 2002.
- VURAL, İstiklal Yaşar, “Atatürk Dönemi Maliye Politikaları: Liberal İktisattan Karma Ekonomiye”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 20, Nisan, 2008, ss. 77-114.
- YALTI, Ayça, “Vergi Hukukunda Ayırma Prensipleri”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013.
- YAZICI Ayla, Resül YAZICI, “Küresel Finans Kriziyle Gündeme Gelen Uluslararası Finansal Yapıda Yeniden Yapılandırmanın Olası Temel Dinamikleri”, *Küresel Ekonomi Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Küreselleşen Ekonomik Sorunlar*, Perspektifinden Dünyanın Geleceği, (Ed: Hüseyin Altay, Ali Şen), Detay yayıncılık, Ankara, 2011.
- YELDAN Erinç, “ Finans Çağında Eklemlenme Kalıpları: Neoliberal Küreselleşmenin Çevresel Bir Ekonomisi Olarak Türkiye Örneği” İn Mütvellioğlu Nergis&Sinan Sönmez (eds), *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, 2009.
- YILDIZ, Habib, *Küreselleşmenin Vergileme Üzerine Etkileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2005.
- YILDIZ Sertan, *Küreselleşen Dünyada Devletin İktisadi Rolü: Türk Kamu Maliyesi Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- YÜCEL İsmail Hakkı, “Bilim-teknoloji Politikaları ve 21. Yüzyılın Toplumu”, *Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi Başkanlığı*, Devlet Planlama Teşkilatı ISBN 975-19-1806-5, Ankara, Ağustos, 1997, <http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/yucel.pdf>, (Erişim Tarihi: 30.06.2018)

YÜCEL Duygu, “Türkiye’de Yoksulluk Sorunu ve Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğa Etkileri Üzerine Bir Araştırma”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:13, Sayı:2, 2011, ss: 383-402.

YÜKSELER Zafer, “1994, 2002 ve 2003 Yılları Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketleri: Anket Sonuçlarına Farklı Bir Bakış”, Discussion Paper, No.2004/23, 2004, Aralık, https://www.econstor.eu/bitstream/10419/83267/1/dp_2004-23.pdf, (Erişim Tarihi: 05.08.2019)

YÜKSELER, Zafer, “Türkiye’de Kriz Dönemlerinde Ekonomik Gelişmeler ve Ödemeler Dengesi Uyumu” *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası*, Temmuz, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/939d60928c804c14a9ce4610fa555cf8/Krizler_Yukseler.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-939d6092-8c80-4c14-a9ce-4610fa555cf8-m3fBalZ (Erişim Tarihi: 07.05.2018)

WALLERSTEİN Immanuel, *Modern Küresel-Sistem*, Pınar Yayınları, 1. Basım, Aralık, 2005.

WORLD BANK, World Development Report (WDR) “2000/2001:Attacking Poverty”, WB, WashingtonDC.2000, <http://documents.worldbank.org/curated/en/230351468332946759/pdf/226840WDR00PUB0ng0poverty0200002001.pdf> (Erişim Tarihi: 06.06.2019)